

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**ULUSLARARASI HUKUKTA SELF-DETERMİNASYON İLKESİ VE GÜNÜMÜZ
UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cumhur YÜCE

KASIM-2008

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

ULUSLARARASI HUKUKTA SELF-DETERMİNASYON İLKESİ VE GÜNÜMÜZ
UYGULAMALARI

Cumhur YÜCE

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
Bilim Uzmanı (Uluslararası İlişkiler)
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 18.11.2008

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 01.12.2008

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Yusuf AKSAR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yusuf Şevki HAKYEMEZ
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

Kasım-2008
TRABZON

0.SUNUŞ

00. Önsöz

Çalışma konusunu seçerken uzun yıllardır uluslararası toplumun gündeminde olan ve günümüzde artarak uluslararası ilişkileri etkileyen bir konu olması düşünülmüştü. Self-determinasyon ilkesi bu düşünceyle tamamen örtüşmektedir. Bunun neticesi olarak çalışmaya devam ederken bir yüzyıl önce yaşanan olaylarla birlikte dünya gündemini meşgul eden güncel olaylar da eşzamanlı olarak incelenmiştir.

Self-determinasyon ilkesi sadece güncel olaylarla anlaşılacak bir konu olmadığından tarihi süreç içerisinde gelişimi hem devlet uygulamaları hem de uluslararası hukuk yönünden incelenmiştir. Tarihi gelişimin ardından, uluslararası hukuk açısından içerdiği sorunlar ortaya konarak self-determinasyon ilkesinin uygulanmasının önündeki engeller göz önüne serilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında self-determinasyon ilkesinin bulunduğumuz yüzyıla nasıl etki edeceği her yönüyle irdelenmiş, örnek olaylar ışığında anlaşılmaya çalışılmış ve sonuç bölümünde bazı yargılara varılmıştır.

Çalışmayı hazırlarken konunun geçmişini ortaya koyan göreceli eski kaynakların yanısıra, konuyla ilgili güncel olayları değerlendiren internet siteleri ve yazılı medyadan da istifade edilmiştir. Self-determinasyon konusunu çeşitli yönlerden inceleyen bu kaynaklardan elde edilen bilgiler bilimsel objektiflik kriterleri doğrultusunda değerlendirilerek ilgili bölümleri çalışmamıza aktarılmıştır.

Bu çalışmanın seçiminden tamamlanmasına kadar olan safhada bana her türlü desteği sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Yusuf AKSAR'a sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca kaynaklara ulaşmamda büyük yardımı olan Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL'a ve çalışmamı okuyarak yazım kuralları açısından değerli katkılarda bulunan Öner ve Ayhan'a teşekkürü bir borç bilirim.

01. İçindekiler

	<u>Sayfa Nr.</u>
0.SUNUŞ	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet.....	VIII
03. Summary.....	VIII
04. Şekiller Listesi	IX
05. Kısaltmalar Listesi.....	VIII
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI HUKUKTA SELF-DETERMİNASYON İLKESİ	4-61
10.Self-Determinasyon İlkesinin Tarihi Gelişimi	4
100.Fransız Devrimi.....	4
101.Birinci Dünya Savaşı	6
1010.Bolşevikler ve Lenin.....	6
1011.Woodrow Wilson.....	8
102.Bariş Konferansları ve Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem	10
103.İki Savaş Arası Dönem ve Milletler Cemiyeti	12
1030.Aaland Adaları Davası	13
104.Self-Determinasyon İlkesinin Uluslararası Hukuk Kuralı Haline Gelmesi	15
1040.Birleşmiş Milletler Şartı	15
1041.BM Genel Kurul Kararları.....	17
10410.BM Şartı'nı Değiştirmeksizin Alınan Karar:1514(XV)	20
10411.1541(XV) Sayılı BM Genel Kurul Kararı	22
10412.2625(XXV) Sayılı BM Genel Kurul Kararı.....	23
1042.İnsan Haklarına İlişkin 1966 Sözleşmeleri.....	25
1043.Helsinki Nihai Senedi.....	27

1044.BM'in Ellinci Yıldönümü Deklarasyonu	29
1045.Uluslararası Adalet Divanı'nın Konuya İlişkin Kararları	30
11.Self-Determinasyon İlkesinin Türleri	35
110.Dışsal Self-Determinasyon	36
1100.Sömürge Halklarının Self-Determinasyon Hakkı	36
1101.Yabancı Devlet İşgali Altındaki Halkların Self-Determinasyon Hakkı	38
1102.Anlaşma ile Ayrılma ve Birleşme	40
1103.Ekonomik Self-Determinasyon	41
111.İçsel Self-Determinasyon	42
1110.Egemen Devlet Halklarının Self-Determinasyon Hakkı	42
1111.Irki Grupların Self-Determinasyon Hakkı	43
112.İçsel ve Dışsal Boyutu Olan Self-Determinasyon	44
1120.Devlet İçi Self-Determinasyon	44
1121.Devlet Ötesi Self-Determinasyon	44
1122.Yerli Halkların Self-Determinasyon Hakkı	45
12.Uluslararası Hukuk Açısından İçerdiği Sorunlar	47
120.Tanım Sorunu	48
121.Hakkın Süjesi Sorunu	49
122.Hak veya İlke Tartışması Çıkmazı(<i>Jus Cogens</i>)	51
123.Ayrılma Hakkı(<i>Secession</i>)	53
124.Birleşme Hakkı(<i>Irredentism</i>)	57
125.Azınlıklar, Self-Determinasyon ve Müdahale	59
126.İnsan Hakları ve Self-Determinasyon	61

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELF-DETERMİNASYON İLKESİNİN GÜNÜMÜZ UYGULAMALARI	62-117
20.Soğuk Savaş Sonrası Gelişmeler	64
200.Sovyetler Birliği'nin Dağılması	66
2000.Baltık Devletleri	66
2001.Sovyetler Birliği'nin Diğer Cumhuriyetleri	68
2002.Rusya Federasyonu ve Self-Determinasyon: Çeçenistan Örneği	70
201.Yugoslavya'nın Dağılması	73

2010.Yugoslavya'yı Oluşturan Cumhuriyetlerin Ayrılma Hakkı.....	73
2011.Yeni Devletlerin Tanınması	76
21.Self-Determinasyon, Reelpolitik ve " <i>Uti Possidetis Juris</i> " Tartışması.....	79
210.Kosova Sorunu.....	82
2100.Tarihi Gelişimi.....	83
2101.Kosova'nın Bağımsızlığı ve Hukuki Dayanakları	87
2102.Kosova'nın Bağımsızlığının Küresel Etkileri.....	90
211.Gürcistan'ın Ayrılıkçı Bölgeleri:Güney Osetya ve Abhazya Sorunu.....	94
2110.Tarihi Gelişimi.....	96
2111.Güney Osetya Sorunu.....	101
2112.Abhazya Sorunu	104
2113.Gürcistan Krizinin Kosova'dan Farkı	106
212.Doğu Timor Sorunu	111
213.Filistin Sorunu.....	114
3.SONUÇ	118-123
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	124-130
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Self-determinasyon ilkesi uluslararası toplumun gündemine girdiği 20. yüzyılın başlarından itibaren sürekli gelişen bir kavramdır. İlk ortaya çıktığı dönemde self-determinasyon uluslararası meselelerin çözümünde bir prensip olarak kabul edilmesine rağmen günümüzde BM Şartı ve uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmış bir hak haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı uluslararası toplumun 21. yüzyıldaki uygulamalarının ışığında self-determinasyon ilkesi ile ilgili sorunları incelemektir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır:

Çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında Fransız İhtilali, Birinci Dünya Savaşı ve sonrası dönem, BM Şartı, 1966 tarihli İnsan Haklarına İlişkin BM Sözleşmeleri, Helsinki Deklarasyonu, BM'nin Ellinci Yıldönümü Deklarasyonu gibi önemli olaylar, uluslararası belgeler ve Uluslararası Adalet Divanı'nın aldığı kararlar ışığında self-determinasyon ilkesinin tarihi gelişimi incelenmiştir.

Birinci bölümün ikinci ve üçüncü kısmında ise self-determinasyon ilkesinin türleri ortaya konulduktan sonra ilkenin uluslararası hukuk açısından içerdiği sorunlar örnek olaylar verilerek ele alınmıştır. Özellikle self-determinasyon ilkesinden faydalananlar, ilkenin *jus cogens* doğası, ayrılma hakkı, azınlıkların self-determinasyon hakkı ve insan hakları ile ilke arasında olan ilişki incelenerek self-determinasyon ilkesinin tartışmalı konuları üzerinde durulmuş ve içeriğinin daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir.

İkinci ve son bölümünde, güncel olaylar irdelenerek çalışmamızın esas amacı olan self-determinasyon ilkesinin 21. yüzyılda kazandığı yeni anlam ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son bir yıl içerisinde yaşanan Kosova'nın bağımsızlığı ve buna tepki olarak ortaya çıkan Gürcistan krizi incelenen örnek olaylar arasında olup, bu olaylar ışığında toprak bütünlüğüne saygı(*uti possidetis juris*) ilkesi ve self-determinasyon arasındaki ilişki ve bu ilkeler etrafında şekillenen devletlerin çıkar mücadelesi üzerinde durulmuştur.

03. Summary

The principle of self-determination is a constantly developing concept since its entrance to the agenda of international community at the beginning of the twentieth century. Although it was accepted as a principle when solving international issues during the initial times of its appearance, today it has become a right which is guaranteed by the UN Charter and the international treaties.

The aim of this study is to examine the problems concerning the principle of self-determination in the light of the practice of the international community in the twenty-first century. The work is divided into two Chapters:

In the beginning part of the first Chapter, the historical development of self-determination is examined in accordance with the international documents, the decisions of the International Court of Justice and the important events such that French Revolution, World War I and beyond, the UN Charter, the UN treaties on Human Rights of 1966, the Helsinki Declaration, the UN Declaration of 50th Anniversary.

Having been looked at the different types of self-determination, in the second and third part of the first Chapter, the international law related problems concerning the principle are discussed by way of case studies. In this context, the following subjects may be indicated: the entities having the right to exercise self-determination, the *jus cogens* nature of the principle, the right to secession, the right of minorities to self-determination, the relationship between the human rights concept and the principle of self-determination.

In the second and last Chapter, the current cases, namely the road leading to the independence of Kosovo and the recent Georgian Crisis, are studied to express the new definition of self-determination that the international community has witnessed in the twenty-first century. In the light of these events, the relationship between the principle of respecting to the territorial integrity of independent States and the exercise of self-determination is also discussed in detail.

04. Şekiller Listesi

<u>Sekil Nr.</u>	<u>Sekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Rusya Federasyonu ve Eski Sovyet Cumhuriyetleri.	72
2	Eski Yugoslavya ve Cumhuriyetler.....	75
3	Kosova ve Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri.....	110
4	Gürcistan ve Ayrılıkçı Bölgeleri.....	111
5	Doğu Timor.....	114
6	Filistin ve İsrail.....	117

05. Kısaltmalar Listesi

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.g.	: adı geçen gazete
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	: adı geçen makale
AT	: Avrupa Topluluğu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
bkz	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KT	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MC	: Milletler Cemiyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UÇK	: Ushtria limrintare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu)
vb.	: ve benzeri
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

Self-determinasyon ilkesi (*halkların kendi kaderini/geleceğini tayin hakkı*) yirminci yüzyılın başından bu yana uluslararası toplum tarafından en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Günümüze kadar birçok devletin birleşmesinde veya dağılmasında belirleyici bir rol oynayan self-determinasyon ilkesi, halen birçok etnik, dini, kültürel ve yerli grubun bağımsızlık veya özerklik mücadelesinde öne sürdüğü temel uluslararası hukuk kuralıdır. Dekolonizasyon ve Doğu Bloku'nun çöküşü gibi yeni devletlerin uluslararası topluma katılma süreçlerinde de esas itici güç yine self-determinasyon ilkesidir.

Tarihi olarak self-determinasyon kavramının teori ve uygulamadaki gelişimi izlendiğinde, dünya tarihinin önemli bir bölümünü söz konusu kavram eşliğinde okumak mümkündür. Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde self-determinasyon ilkesi ile ilgili önemli değişimler meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşının ardından oluşturulan Milletler Cemiyeti Misakı'nda yer almamasına rağmen self-determinasyon ilkesi savaşın bitiminden itibaren bir siyasal hak olarak uluslararası toplumun gündemine girmiştir. Gerekli uluslararası barış mekanizmalarının oluşturulamaması ve self-determinasyon hakkının galip devletler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılması ise dünyanın o zamana kadar gördüğü en büyük yıkım olan İkinci Dünya Savaşının çıkmasına sebep olmuştur. Savaştan büyük dersler çıkararak uluslararası toplum, toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkesi öncelikli olmak üzere self-determinasyon ilkesini Birleşmiş Milletler(BM) Şartı'na koyarak dünya barışını bir daha asla bozulmamak üzere tesis etmek istemiştir. O zamana kadar siyasal bir hak olan self-determinasyon ilkesi, BM Şartı'nda yer aldıktan sonra bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmiştir. Soğuk Savaş rüzgarlarının esmesiyle birlikte altın çağını yaşayan ilke, sömürge imparatorluklarının sonunu getirerek dünya haritasını büyük oranda değiştirmiştir. Soğuk Savaş esnasında self-determinasyon hakkının en büyük savunucusu olan Sovyetler Birliği ise, 1989 yılında bu hakkın en büyük kurbanı haline gelmekten kurtulamamıştır. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılan tüm cumhuriyetler bu haktan faydalandıklarını iddia etmişlerdir.

Görüldüğü gibi yirminci yüzyıl, büyük imparatorlukların dağıldığı ve yerlerine nispeten daha küçük devletlerin kurulduğu bir zaman dilimi olmuştur. Yüzyılın sonlarına yaklaşılırken tüm sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmış olması self-determinasyon ilkesinin uluslararası gündemden uzaklaşmasına neden olmuştur. Çok geçmeden Doğu Bloku'nun çökmesi ve eski komünist ülkelerde yükselen milliyetçilik akımları ilkeyi tekrar uluslararası ilişkilerin merkezine taşımıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında sömürge imparatorluklarının dağılması ve Doğu Bloku'nun çökmesi gibi iki önemli gelişmeye rağmen self-determinasyon ilkesi büyük oranda uluslararası toplumun gözetiminde ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde gelişmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Self-determinasyon ilkesine başvurulduğu durumlarda BM Şartı'nın ve uluslararası hukukun temeli olan toprak bütünlüğüne saygı ve iç işlerine karışmama ilkelerine daima öncelik tanınmış ve Uluslararası Adalet Divanı'nın(UAD) kararları da bu uygulamayı destekler mahiyette olmuştur.

Yirmibirinci yüzyılın daha ilk yıllarında yaşanan self-determinasyon kaynaklı bazı krizler ise, self-determinasyon ilkesinin kullanımını kısıtlayarak dünya barışını sağlamayı hedef alan toprak bütünlüğüne saygı ve iç işlerine karışmama ilkelerinin aşınmasına neden olmuştur. Bu durum self-determinasyon ilkesinin mevcut devletlerin sınırları içerisinde de uygulama alanı bulmasına yol açmıştır. Kosova'nın bağımsızlığı ve Güney Osetya ile Abhazya'nın Gürcistan'dan *de facto* ayrılığı bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Günümüzde self-determinasyon ilkesinin, kendi varlığını da borçlu olduğu BM Şartı'na ve uluslararası hukuka aykırı bir gelişme içinde olduğu görülmektedir. Self-determinasyon ilkesi daha önce hiç olmadığı kadar geniş bir şekilde yorumlanmakta ve birçok etnik grubun bağımsızlık isteklerini kamçulamaktadır. Kosova ve Güney Osetya örneklerine benzer şekilde yeni mikro devletlerin ortaya çıkabileceği gerçeği, uluslararası toplumda büyük kaygılar uyandırmaktadır.¹ Söz konusu kaygıların mevcut uluslararası hukuk sistemi ile ne ölçüde giderilebileceğini araştıran bu çalışmada, özellikle self-determinasyon ilkesinin toprak bütünlüğüne saygı ilkesinden hangi hallerde önce gelmesi gerektiği ortaya koyulacaktır.

---

¹ Margaret Moore, "Sub-State Nationalism and International Law", **Michigan Journal of International Law**, Vol. 25, (Summer 2004), s. 1320.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde genel olarak self-determinasyon ilkesi ile ilgili teorik bilgiler verilmektedir. Self-determinasyon ilkesinin tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle tarihi süreç içerisinde geçirdiği değişim ve bu değişime paralel olarak ortaya çıkan türleri çok iyi bilinmelidir. Bu amaçla söz konusu bölümde ilk olarak Fransız Devrimi'nden günümüze kadar self-determinasyon ilkesi varlığını borçlu olduğu uluslararası belgeler eşliğinde incelenerek gelişimi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca günümüzde devam eden self-determinasyon tartışmalarının temelini oluşturan, ilkenin uluslararası hukuk açısından içerdiği belirsizlik ve bunun yarattığı sorunlar tüm yönleriyle incelenmiş ve örnek devlet uygulamaları ile konu daha anlaşılır hale getirilmiştir.

İkinci ve son bölümde ise, son yıllarda yaşanan ve self-determinasyon ilkesinin seyrini temelden değiştiren güncel olaylar birinci bölümde ortaya koyulan teorik bilgiler ışığında irdelenerek, ilkenin yirmibirinci yüzyılda kazanmaya başladığı yeni anlam değerlendirilmektedir. Bu kapsamda S.S.C.B.(Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) ve Yugoslavya Federasyonu'nun dağılma süreci, Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesi, Kosova'nın bağımsızlığı, Gürcistan krizi, uzun yıllardır devam eden Doğu Timor ve Filistin sorunu incelenmektedir. Özellikle NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ve buna karşı bir misilleme olduğu değerlendirilen Rusya'nın Gürcistan'ı işgali üzerinde durulmakta, Gürcistan-Kosova karşılaştırılması yapılarak iki olay arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmakta ve bu örnekler uluslararası hukuk açısından incelenerek self-determinasyon ilkesinin toprak bütünlüğüne saygı ilkesi karşısında aldığı yeni durum değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI HUKUKTA SELF-DETERMİNASYON İLKESİ

10. Self-Determinasyon İlkesinin Tarihi Gelişimi

100. Fransız Devrimi

Self-determinasyon, Avrupa’da yaşanan mezhep savaşlarını bitiren 1648 Westphalia Antlaşmasıyla oluşan ortamda insanların kendi mezhebini serbestçe belirleme hakkı olarak ortaya çıkmıştır. Uzun süren bu mezhep savaşları sırasında birçok kez el değiştiren ülkelerin halklarında monarşilere karşı da bir tepki oluşmuştur. Monarşiler, ülkeyi ve üzerinde yaşayan insanları kendi mülkü olarak kabul etmiş ve bunlar üzerinde yasalar tarafından sınırlanmayan bir gücü taşımışlardır. Monarşiler, ülkeleri ve üzerinde yaşayan insanları “satış, değiştirme, evlilik, miras” gibi birçok el değiştirme yöntemini kapsayacak şekilde ele geçirebilir veya elden çıkarabilirlerdi.² Özellikle Batı Avrupa’da ve Amerika’da aydınlanma çağının etkisiyle devletler bu anlayıştan sıyrılmaya ve meşruiyetlerini, dini otoriteler yerine, kendi toprakları üstünde yaşayan halka dayandırmaya başlamışlardır. Milton, Locke, Voltaire, Rousseau gibi düşünürlerin etkisiyle millî egemenlik ve temsili hükümet fikri giderek güçlenmiş ve bireysel haklar bilinci oluşmaya başlamıştır. 1688 İngiliz Devriminde ve Amerikan kolonilerinin bağımsızlık savaşında da halkların kendi kaderini belirleme ilkesinden sıkça söz edilmiştir.

Self-determinasyon ilkesi, Fransız Devrimi ile teoride kalmaktan kurtulmuş ve uluslararası toplumun gündemine kalıcı olarak girmiştir. Devrimden hemen sonra Fransa, ilk olarak self-determinasyon ilkesini Fransız Ordusu tarafından ele geçirilen bazı yerlerin anavatana katılmasını meşrulaştırmak için kullanmıştır. 1792’de Fransa Millet Meclisi,

---

² Shah Sikander, “An In-Depth Analysis of the Evolution of Self-Determination Under International Law and the Ensuing Impact on the Kashmiri Freedom Struggle, Past and Present”, **Northern Kentucky Law Review**, Vol. 34, (2007), s. 29.

bütün halkların yeniden özgürlüğüne kavuşması için gereken yardımı ve desteği vereceğini açıklamıştır.³ Fakat daha ilk ortaya çıktığı yıllarda bile self-determinasyon ilkesi, ülke menfaatlerine kurban edilmiştir. Fransızlar ele geçirdikleri Avignon, Savoy, Nice şehirlerinde işgallerini meşrulaştırmak için düzenledikleri halk oylamalarından aleyhlerinde olanları yok saymışlardır.

Amerikalı düşünürleri de etkileyen self-determinasyon fikri, Fransız devrimcilerden önce Amerika'nın bağımsızlık mücadelesini meşrulaştırmada kullanılmıştır. Amerikan halkı, yayınladığı 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile artık İngiltere tarafından yönetilmeye razı olamayacağını bildirmiş ve bunun sonucu olarak ulusal self-determinasyon hakkını elde eden ilk sömürge halkı olmuştur.⁴

Diğer koloni halkları ise Amerikan halkı kadar şanslı olamamıştır. Self-determinasyon hakkının kullanılmasında ciddi içsel sınırlamalarla karşılaşmışlardır. Koloni halklarına, kültürel, etnik, dini gruplara bu hak tanınmadığı gibi ilkenin ortaya çıkış gayesi olan yurttaşların yöneticilerini seçerek, kendi kaderini tayin etme hakkıda göz ardı edilmiştir.

Tüm bu kusurlarına ve yetersizliklerine rağmen Fransız Devriminin self-determinasyona yaptığı katkılar asla küçümsenemez. İlkenin Fransız Devrimini gerçekleştiren demokratik ruhun ürünü olduğu unutulmamalıdır.⁵ Ortaya çıktığı günden itibaren uluslararası toplumun oluşmasında büyük rol oynayan self-determinasyon ilkesi, tüm ulusların kendi siyasî statülerini özgürce belirlemesine izin veren siyasî bir önerme olarak dalga dalga diğer ülkelere yayılmıştır.

İlk dalga kendini 19.yy'da İtalya'da göstermiş ve İtalya'nın birleşmesini sağlamıştır. Benzer bir süreçten geçen Almanya'da milli birliğini tamamlayarak ulus devlet olarak Avrupa sahnesine çıkmıştır. Bir yandan ulus devletler ortaya çıkarken diğer yandan çok uluslu imparatorluklar ayrılış hareketleri ve bağımsızlık mücadeleleri ile yok olmanın eşiğine gelmiştir. Yükselen milliyetçilik, bağımsızlık hareketleri, sömürge mücadeleleri ve

³ Abdullah Uz, "Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 3, Sayı:9(2007), s. 61.

⁴ Mustafa Şahin, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000, s. 12.

⁵ Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, s. 13.

silahlanma yarışı yirminci yüzyıla girildiğinde Avrupa merkez olmak üzere tüm dünyada savaş rüzgarlarının esmesine neden olmuştur.

101. Birinci Dünya Savaşı

Yirminci yüzyılın başlarında durumlarından memnun olmayan etnik grupların yarattığı sorunlar yaklaşık yarım asır boyunca Orta ve Doğu Avrupa devletlerini uğraştırmıştır. 1914’de patlak veren Birinci Dünya Savaşı, birçok küçük etnik grubun da self-determinasyon hakkı için hareketlenmesine yol açmıştır. Bu gruplar savaşın yarattığı karışıklıktan yararlanarak bağımsızlıklarına kavuşmak istemişlerdir. Özellikle savaşan taraflar, birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için samimi olmayan bir çaba ile düşman ülkelerdeki bağımsızlık hareketlerini desteklemişlerdir. Bunun sonucu olarak, self-determinasyon sorunu savaş boyunca ve savaşın bitimindeki barış konferanslarında önemli bir konu olarak uluslararası toplumu meşgul etmeye başlamıştır.⁶ Fakat birbirine zıt iki ülkenin ve liderlerinin self-determinasyon ilkesine yaptığı katkılar artık geri dönülmez bir sürece girildiğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden yıllarda Amerika Birleşik Devletleri(ABD) Başkanı olarak görev yapan Wilson, savaş sonrası kalıcı barışı tesis etmek için yayınladığı *14 Noktası* ile self-determinasyon ilkesini kalıcı olarak uluslararası toplumun gündemine sokmayı başarmıştır. Diğer taraftan, ideolojik olarak ABD’den tamamen farklı olan Sovyet Rusya’da 1917 İhtilali’ni gerçekleştiren Bolşevikler ve liderleri Lenin, self-determinasyon ilkesini Rus İmparatorluğuna bağlı halklara uygulayarak cesur bir adım atmış ve self-determinasyon ilkesine dayalı ülke bağımsızlıklarının ilk örneklerini vermişlerdir.

1010. Bolşevikler ve Lenin

Self-determinasyon ilkesini destekleyen Bolşevikler bu konuda o kadar ileri gitmişlerdir ki isteyen her etnik grubun ayrılma ve bağımsızlık hakkı olduğunu savunmuşlardır. Sadece Polonya’nın değil, Finlandiya’nın ve hatta Ukrayna’nın bile bağımsızlığını kabul etmeye hazır olduklarını ilan etmişlerdir. 1917 Nisan’ında topladıkları bir konferansta Bolşevikler, “*Rusya’yı oluşturan tüm halkların serbestçe ayrılma ve*

---

⁶ D.Thomas Musgrave, *Self-Determination and National Minorities*, Oxford University Press, Oxford, 1997, s. 15.

bağımsız devletler kurma” hakkını tanıyan kararı onaylamışlardır.⁷ Bu karar Bolşeviklerin self-determinasyon konusundaki uzun süreli duruşlarını güçlendirmiş ve samimiyetlerini göstermiştir.

Lenin, birçok konuşmasında şiddetle savunduğu self-determinasyon hakkının Bolşevikler arasında en önde gelen destekçisi olmuştur. Bazı Bolşeviklerin, Rusya’nın self-determinasyon yüzünden dağılacağı endişelerini, self-determinasyon ve boşanma özgürlüğü arasında yaptığı şu benzetme ile gidermiştir:

*“Self-determinasyon ve ayrılma hakkını savunanları bölücülükle suçlamak boşanmayı yasaklayarak evlilik bağlarını sağlamlaştırmak kadar saçmadır. Bu hakkı savunanlar, boşanma hakkının verilmesiyle aile bağlarının zayıflamaktan çok demokratik bir şekilde daha iyi gelişeceğine inanmaktadır.”*⁸

Lenin, birlikteliğin sağlanması gerektiğine inanmıştır fakat zorla sağlanan birlikteliktense daha uzun ömürlü olan gönüllü katılımı daha doğru bulmuştur. Küçük devletlerin menfaatleri gereği ve ekonomik zorunluluklar nedeniyle ayrılmayı kolaylıkla göze alamayacaklarını düşünmüştür. Lenin, ülkesindeki uluslara sadece halk oylamasıyla bağımsızlık vermeyi düşünürken kapitalist ülkelerde ve sömürgelerdeki halklara isyan çağrısı yaparak silahlı mücadeleyi gerekli görmüştür.⁹ Lenin, self-determinasyon hakkını savunmasına rağmen tüm Marksistler gibi milliyetçiliğin bir kapitalizm hastalığı olduğunu düşünmüş ve onunla birlikte yok olacağına inanmıştır.¹⁰ Buna rağmen, sosyalizme giden yolda ulus devletlerin kuruluşunu da hayatî bir adım olarak görmüştür.

Bolşevikler, Ekim 1917’de iktidara geldikten hemen sonra self-determinasyonla ilgili fikirlerini uygulamaya koydular. 15 Kasım 1917’de *“Rus Halklarının Hakları Bildirisini ”* ilân ettiler. İyi niyetlerini göstermek için Finlandiya’nın bağımsızlık kararını hemen tanıdılar. Self-determinasyon hakkını savunmaları, Bolşeviklere iktidara giden yolda sürdürdükleri sivil savaşta birçok faydalar sağladı ve Rus olmayan halkların çoğunluğu Bolşeviklere yardım etti.

---

⁷ Musgrave, a.g.e., s. 17.

⁸ Musgrave, a.g.e., s. 19.

⁹ Cassese, a.g.e., s. 17.

¹⁰ Musgrave, a.g.e., s. 20.

Görüldüğü gibi, Lenin ve daha sonra onun fikirlerini benimseyen diğer Sovyet liderleri self-determinasyon hakkını halkları korumak için değil siyasî ve ideolojik emellerine ulaşmak için savunmuşlardır. Nitekim, sosyalizmin çıkarları ilkenin daima önünde olmuştur.¹¹ Self-determinasyon, sınıf çatışmalarını şiddetlendirecek bir araç olarak görülmüştür. Her ne kadar ideolojik amaçlar takip edilmiş olsa da Bolşeviklerin, Lenin'in ve daha sonra Sovyetler Birliği'nin sömürgeciliğe şiddetle karşı durması sayesinde self-determinasyon ilkesi, BM Şartı'nda yerini almış ve bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmiştir.¹²

1011. Woodrow Wilson

Lenin, evrensel sosyalist devrimi gerçekleştirme yolunda self-determinasyonun önderliğini yaparken, ABD Başkanı Woodrow Wilson'da konuyla ilgili görüşlerini geliştirmekle meşgul olmuştur. Bolşeviklerin tutumu, ilkeyi hukukileştirmede çok yardımcı olmuşsa da Wilson'un etkisi ilkenin daha da kapsamlı hale gelmesini sağlamıştır. ABD'nin 1917'de savaşa katılmasından sonra Wilson'un self-determinasyon hakkındaki görüşleri merkezî bir rol oynamaya başlamıştır.

Wilson'un, konu hakkındaki fikirleri başlangıçta temsili hükümet fikrine dayanan Batı Avrupa düşünce tarzını yansıtmıştır. Bolşevikler veya Doğu Avrupa'nın "her milletin kendi devletini kurması gerektiği" fikrine karşın Batı Avrupa'nın "her milletin kendi yönetim tarzını ve yöneticilerini belirlemesi gerektiği" fikrini savunmuştur. Self-determinasyon, onun için "*self-government*" (*kendi kendine yönetim*) demektir.¹³ Yine Wilson'a göre "*self-government*" demokratik yönetim manasına gelmektedir ve sadece demokratik bir yönetim altında insanlar kendi yönetimlerini seçebilir, hareketlerini yönetebilir ve insanların haklarını gasp etmeyeceğinden emin olabilir. Sahip olduğu bu inanış, Wilson'un savaşan taraflara karşı olan görüşlerini de etkilemiş ve savaşı demokratik

---

¹¹ Sikander, a.g.m., s. 32.

¹² Fatma Taşdemir, *Yeni Dünya Düzeninde Self-Determinasyon*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜ-SBE, Ankara, 1999, s. 6.

¹³ Musgrave, a.g.e., s. 22.

güçlerin otokratik güçlerle olan mücadelesi şeklinde yorumlamıştır. Bunun sonucu olarak da tüm desteği İtilaf Devletleri'nden yana olmuştur.¹⁴

Savaş ilerledikçe Wilson'un self-determinasyon konsepti dışsal bir boyut kazanmaya başlamıştır. Ona göre insanlar devletlerini seçmekte özgür olmalıydılar. Wilson 11 Şubat 1918 tarihli konuşmasında “*İnsanlar bir devletten başka devlete, durmadan devredilen mallar veya piyonlar değildirler.*” demiş ve ABD'nin savaşa girme nedenlerini “*özgürlük, halkların kendi kaderini tayin hakkı ve insanlığın serbest gelişim hakkı*” olarak açıklamıştır.¹⁵

Wilson, uluslararası düzeyde self-determinasyonun dört değişik biçimini ileri sürmüştür. İlk olarak, her halkın idaresinde yaşayacağı hükümet şeklini seçme hakkının olması gerektiğini vurgulamıştır. Self-determinasyonun ikinci yönü, ulusal isteklere uygun olarak Orta Avrupa devletlerinin yeniden yapılanması ile ilgi görüşleridir. Wilson'a göre “*Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının parçalanmasında ve Avrupa haritasının yeniden çizilmesinde bu ilke yol gösterici olmalıdır.*”¹⁶ Üçüncü olarak Wilson, self-determinasyon ilkesini ülkelerin el değiştirmelerine ilişkin sorunların çözümünde başvurulabilecek bir kriter olarak algılamıştır. Son olarak, sömürgeci devletlerin çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde, sömürge yönetimi altında bulunan halkların iddialarının çözümünde bu ilkeyi hesaba katmıştır.

Lenin ve Wilson'un self-determinasyon konusundaki görüşleri karşılaştırıldığında, üç noktada farklılaştıkları görülmektedir. Birincisi, self-determinasyon teorilerinin siyasî ve ideolojik temelleri farklıdır. İkinci olarak, Wilson ilkenin içsel boyutunu uluslararası ortamı kapsayacak şekilde düşünmektedir. Üçüncü farklılık ise, self-determinasyon ilkesinin uygulanmasında kullanılacak yöntemlerde görülmektedir. Bu son husus üzerinde yoğunlaşırsak Wilson'a göre self-determinasyon, şiddetli devrimleri başlatacak bir hak değildir. Sömürge yönetimi altında bulunan halkların istekleri, mevcut güç yapılarını radikal biçimde sarsmaksızın ele alınmalı ve ilke uluslararası hukukun rehberliğinde

¹⁴ Michla Pomerance, *Self-Determination in Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Hollanda, 1982, s. 1.

¹⁵ Pomerance, a.g.e., s. 1.

¹⁶ Cassese, a.g.e., s. 21.

şiddetsiz bir gelenek içinde uygulanmalıdır. Lenin ise Wilson'ın aksine self-determinasyon ilkesinin ancak devrimci bir mahiyet içinde uygulanabileceğini savunmuştur.¹⁷

Wilson'un, self-determinasyon yorumuna karşı bazı eleştiriler getirmek mümkündür. Wilson yabancı yönetimi altındaki tüm halkları millet kavramıyla eş anlamlı tutarak temelde büyük bir hata yapmıştır. Wilson, uluslararası arenada güçlü ve dokunaklı bir şekilde savunduğu self-determinasyon teorisinin dünya sahnesindeki sonuçlarını da iyi tahmin edememiştir.¹⁸ Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sonunda ilkenin ne içsel ne de dışsal vaatleri yerine getirilebilmiştir. Aslında buradaki güçlük kısmen kavramın kendisiyle ilgili sorunlardan kaynaklanmaktadır. En belirgin sorun self-determinasyon hakkına sahip bir halkın hangi kriterlere göre belirleneceğidir. Sorun oldukça komplekstir çünkü halkın tanımı sadece yere ve gruba değil zamana da bağlıdır.¹⁹ Wilson'un Dışişleri Bakanı Robert Lansing'in şu ifadesine katılmamak mümkün değildir: "*Wilson, self-determinasyona ilişkin beyanatlar verirken aklında olan halk kelimesi bir ırkı mı bir bölgeyi mi yoksa bir topluluğu mu karşılamaktadır? Pratikte, kesin bir halk tanımı yapılmadan bu ilkenin kaos ve istikrarsızlık getireceği açıktır.*"²⁰

102. Barış Konferansları ve Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

Savaşın sona ermesiyle birlikte müttefikler, self-determinasyon ilkesini barış konferanslarında rehber edineceklerini ilân etmişlerdi. Bunun sonucu olarak Orta ve Doğu Avrupa'da yeni ulus devletler kurularak, Avrupa'nın politik sınırlarının büyük oranda değişeceği ve halen süren milliyetçi sorunların çözüleceğine yönelik inanç oldukça yaygınlaşmıştır.²¹

İngiltere, Fransa ve İtalya, Wilson'un *14 noktasına* olan desteklerini ilân etmelerine rağmen konu Avrupa genelinde popülerlik kazanmaya başlayınca desteklerini sürdürmede gönülsüz davranmışlardır. Wilson, müttefikleri ilkelerini desteklemeleri konusunda çok sıkıştırmıştır fakat müttefikler savaştan önce yaptıkları antlaşmalarla başka milletlerin

¹⁷ Cassese, a.g.e., s. 21.

¹⁸ H.Martin Halperin & J.David Scheffer & L.Patricia Small , *Self-Determination in The New World Order*, Carnegie Endowment Trust, Washington D.C., 1992, s. 18.

¹⁹ Pomerance, a.g.e., s. 2.

²⁰ Cassese, a.g.e., s. 22.

²¹ Musgrave, a.g.e., s.26.

topraklarını aralarında bölüşmüşlerdi. Britanya da kendi idaresi altında olan halkların bağımsızlık isteyeceğinden çekinmiştir. 1918 Ekim’inde Britanya Dışişleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklama bu görüşü yansıtmıştır:

*“Amerikalı zencilerin, Güney İrlandalıların veya Katalanların kendi devletlerinin temsilcileri olarak devletlerarası toplantılara katılma istekleri doğrultusunda atılacak en küçük bir adım bile tavsiye edilebilir değildir. Eğer bu hak Makedonlara veya Alman Bohemyalılarına verilecek olursa, en ufak millete bile vermemiz gerekmektedir.”*²²

Kısa zamanda self-determinasyon konusunun iç içe geçmiş birçok problemi barındırdığı anlaşılmıştır. Wilson, barış konferanslarına Orta Avrupa’daki etnik problemlerin ne kadar karmaşık olduğunu tam anlamadan gelmiştir. Kısa zamanda sorunun sadece politik sınırlar çizilerek halledilemeyeceğini keşfetmiştir çünkü birçok yerde halklar karışık halde yaşamaktadır. Halk oylamasıyla çizilen sınırların içerisinde bile küçük etnik grupların kalmaması imkânsız görünmüştür. Bazı halk oylamaları ise, halka aldırış etmeden geçersiz sayılmış veya müttefiklerin çıkarlarına uygun olmadığından iptal edilmiştir. Wilson’un 17 Eylül 1919’da San Francisco’da yaptığı şikâyet dolu konuşma herşeyi anlatır niteliktedir: *“Self-determinasyon ilkesini yenilgiye uğrayan devletlerin toprakları dışında uygulamak barış konferanslarının öncelikleri arasında maalesef yer almıyor.”*²³

Bu dönemde self-determinasyon ilkesinin uygulanması ile kurulan devletçikler için en önemli husus, ekonomik dayanıklılık ve millî savunma açısından yeterli hale gelebilmek olmuştur. Bu yüzden ayrıldıkları ülkelerden bazı kritik toprak parçalarını talep etmişlerdir. Talep ettikleri bu zengin topraklarda ise genelde birçok halk karışık yaşamaktaydı. Self-determinasyon hakkının uygulanmasındaki bu zorluklar ve müttefiklerin isteksizlikleri azınlık hakları sisteminin gelişmesine sebep olmuştur. Ancak, azınlık hakları sistemi sadece Orta ve Doğu Avrupa devletlerine uygulanan, Batı Avrupa’yı içine almayan oldukça seçici bir sistem olarak karşımıza çıkmıştır.

²² Musgrave, a.g.e., s. 27.

²³ Cassese, a.g.e., s. 26.

103. İki Savaş Arası Dönem ve Milletler Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde self-determinasyon ilkesi siyasî bir önerme ve ideolojik bir slogan olarak revaçta olmuşsa da uluslararası hukuk normlarının bir parçası haline gelmemiştir. Bu düşünceyi destekleyen en önemli iki husustan birincisi, self-determinasyon ilkesine Milletler Cemiyeti Misakı'nda yer verilmemesi, ikincisi ise Aaland Adaları sorununu çözmekle görevlendirilen komisyonların kararları olmuştur. Milletler Cemiyeti Misakı'nın kalbini teşkil eden 10. madde: *“Cemiyet üyeleri birbirlerinin ülke bütünlüklerine ve halen mevcut siyasal rejimlerine riayet etmeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı taahhüt ederler”* demek suretiyle self-determinasyon ilkesinin barış konferansları öncesindeki konumunu koruduğunu ilan etmiştir.²⁴

Milletler Cemiyeti Misakı'nda anılmamasına karşılık Milletler Cemiyeti(MC), self-determinasyon ilkesi ile alakalı sorunlarla ilgilenmekten kendisini alıkoymamıştır. Barış antlaşmalarının genel bir destekçisi olarak Milletler Cemiyeti Konseyi, azınlıklar ve manda rejiminin işleyişini denetlemekle görevlendirilmiş ve nüfus mübadelesi gibi sorunlarda *de facto* bir başvuru mercii haline gelmiştir. Modern siyasî düşüncede önemli bir rol oynayan ve pek çok sayıda uluslararası sözleşmede tanınan self-determinasyon ilkesi tüm bu gelişmelere rağmen bu dönemde uluslararası hukukun pozitif bir kuralı haline gelmemiştir.²⁵

Milletler Cemiyeti Misakı, özellikle self-determinasyon ilkesinden bahsetmese ve 10. madde ülke bütünlüğünü ve siyasî bağımsızlığın varlığını garanti etse de, 1. maddenin ikinci bendi Cemiyet'e devletlerin yanı sıra kendi kendini yöneten yerlerin, dominyonların ve sömürgelerin de üye olabileceğini belirterek 10. maddeyi aşındırmış ve self-determinasyon ilkesine bir kapı aralamıştır. Ayrıca yenilen devletlerin sömürgelerinin, *“Son savaştan dolayı idare edildikleri devletlerin egemenlikleri altında yaşamaları sona eren ve modern dünyanın ağır yükü altında şimdilik kendi başlarına kalkamayacak koloniler ve diğer topraklara; buralarda yaşayan halkların selâmeti ve gelişmesinin, medeniyetin kutsal bir görevini oluşturması ilkesine dayanarak, bu görevin yerine*

²⁴ Pomerance, a.g.e., s. 7.

²⁵ Taşdemir, a.g.e., s. 12.

getirilebilmesi için bu sözleşmeye yerleştirilmiş gerekli güvencelerin uygulanması gerekir.” maddesi ile birgün “modern dünyanın ağır şartlarının altından kalkabilirlerse” bağımsız olabilecekleri kabul edilmiştir.²⁶

Milletler Cemiyeti döneminde self-determinasyon ilkesinin uygulama alanı sadece Avrupa ile sınırlı kalmış ve Orta ve Doğu Avrupa’da Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya bu ilkeyi kullanarak bağımsızlığına kavuşmuştur. Daha önce ifade edildiği gibi mağlup devletlerin sömürgelerinde self-determinasyon prensibinin uygulanacağı Milletler Cemiyeti Sözleşmesi’nde öngörülmüşse de tedrici bir gelişmeye yol açacak ve self-determinasyon ilkesini siyasî olarak destekleyecek bir kanunî prensip ortaya çıkmamıştır.²⁷

1030. Aaland Adaları Davası

Yeni kurulan Sovyet yönetimi, Rus İmparatorluğu içinde yaşayan tüm halkların self-determinasyon hakkını desteklediği bir zamanda, Finlandiya Rusya’dan 4 Aralık 1917 tarihinde bağımsızlığını ilân etmiştir. Bağımsızlık ilânı sonrasında, daha çok İsveç dili konuşan Aaland Adaları sakinleri, self-determinasyon haklarını iddia ederek Finlandiya’dan ayrılıp komşu İsveç’e katılma taleplerini ortaya koymuşlardır. Uyuşmazlığın Milletler Cemiyeti’ne taşınması, İsveç’in bir halk oylaması talebiyle olmuştur. Finlandiya ise, uyuşmazlığın kendi ulusal yetki alanına girdiğini iddia etmiştir. Bu nedenle Cemiyet tarafından ele alınamayacağını savunmuştur. 1920 Temmuz’unda meseleyi incelemek için Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından atanan üç hakimli bir Komisyon hazırladığı raporda, sorunun ulusal yetki alanına giren bir uyuşmazlık olduğunu kabul ederek, Finlandiya’nın iddiasını desteklemiştir. Bununla beraber Komisyona göre uyuşmazlığın Milletler Cemiyeti’nin yetkisine de girdiği açıklanmıştır.²⁸ Bu görüşün altında yatan temel neden Rus kontrolünden henüz kurtulmuş olan Finlandiya’nın devlet olma niteliğine henüz ulaşmamış olması ve bu nedenle uluslararası toplumun bağımsız bir sujesi olmamasıydı. Komisyonun bu görüşünü kabul eden Milletler Cemiyeti, sorun hakkında bir eylem plânı tavsiye etmesi için bir Raportörler Heyeti atamıştır. Raportörler Heyetinin birkaç ay sonra yayınlanan raporunda Aaland Adaları’nın, Finlandiya’nın

²⁶ Şahin, a.g.e., s. 16.

²⁷ Şahin, a.g.e., s. 17.

²⁸ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 19.

egemenliğinde kalmasını ancak Finlandiya'nın bölgeye uluslararası garantörlük altında özerklik vermesini ve takımadaların askersizleştirilmesini tavsiye etmiştir.

Raportörler Heyetinin üzerinde durduğu bir başka mesele azınlık haklarının korunması ve self-determinasyon ilkesi arasındaki ilişki olmuştur. Şayet bir devlet yetkilerini azınlık aleyhine kullanır, bunların üyelerine kötü muamelelerde bulunur ya da azınlığı koruma güvencelerini uygulamada başarısız olursa, uyuşmazlık artık ulusal yetki alanından çıkacak ve istisnâ de olsa azınlığın devletten ayrılma hakkı kabul edilebilecekti. Bu görüşü eldeki mevcut uyuşmazlığa tatbik eden Raportörler Heyeti, Aaland Adaları sakinlerinin Finlandiya tarafından zulme uğratılmadıkları ve baskı altında tutulmadıkları için ayrılma hakkının olmadığı yargısına varmıştır.

Sonuç olarak Aaland Adaları sorunu, self-determinasyon hakkının tanınması yerine tamamen bir azınlık koruması ile çözülmüştür. Nitekim Raportörler Heyeti raporunda da *“modern siyasi düşüncede halkların self-determinasyon hakkı önemli bir yer tutsa da, MC Misaki'nda bu konuya hiç değinilmemiştir. Birkaç uluslararası antlaşmada ilkenin tanınmış olması, uluslararası pozitif kurallar ile aynıymış gibi değerlendirilmesi için yeterli değildir”* görüşü yer almıştır.²⁹

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, self-determinasyon ilkesi yeterince önemsenmemiştir. Sadece siyasî bir ilke olarak görülmüş, devlet egemenliği ve ülke bütünlüğü prensiplerine büyük bir üstünlük tanınmıştır.³⁰ Buna rağmen Milletler Cemiyeti'nin, Aaland Adaları sorununu çözmekle iki komisyon görevlendirmesi ilkenin siyasî önemini açıkça vurgulamıştır. Birinci Dünya Savaşının mağlupları, özellikle Almanya ilkenin bu siyasî ağırlığından da faydalanarak zamanla kaybettiği toprakları geri almaya hatta başka topraklardaki Alman azınlığı bahane ederek yayılmacı bir politika izlemeye başlamıştır. Böylece iki savaş arası dönemde uygulanmak istenen azınlıkların korunması sistemi dünyaya huzur getirmemiş ve iflas etmiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın da en önemli nedenlerinden biri veya bahanesi olmuştur.

²⁹ Aaland Island Question Report, 1920:5

³⁰ Taşdemir, a.g.e., s. 14.

104. Self-Determinasyon İlkesinin Uluslararası Hukuk Kuralı Haline Gelmesi

İkinci Dünya Savaşına kadar self-determinasyon ilkesi politik bir anlayış içermiştir. Milletler Cemiyeti Misakı'nda dolaylı olarak bahsedilse de genel bir uluslararası hukuk kuralı olarak ortaya çıkacak şekilde yer almamıştır. Aaland Adaları olayında ise self-determinasyon hakkı, ağır baskı altında olma halleri hariç uluslararası hukukun parçası olarak kabul edilmemiştir.

Savaş sonrası dönemde self-determinasyon ilkesinin durumu köklü biçimde değişmiştir. Self-determinasyon ilkesi, Birleşmiş Milletler(BM) Şartı, BM'in Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmeleri, Helsinki Nihai Senedi gibi uluslararası bağlayıcılığı olan antlaşmaların içinde yer almıştır. Ayrıca birçok BM Genel Kurul kararının ve Uluslararası Adalet Divanı(UAD) davalarının da konusunu oluşturmuştur. Böylece self-determinasyon ilkesi İkinci Dünya Savaşının hemen ardından içerdiği politik anlayıştan sıyrılarak bir yasal hak olarak gelişmeye başlamıştır.

1040. Birleşmiş Milletler Şartı

İnsanlığı felakete uğratan İkinci Dünya Savaşını bir daha yaşamamak ve dünyayı daha barışçıl bir yer haline getirmek için Milletler Cemiyeti benzeri bir teşkilât oluşturma çabaları daha İkinci Dünya Savaşı sona ermeden başlamıştır. 1944 ve 1945 yıllarında, başarısızlığa uğramış Milletler Cemiyeti'nin zayıf yönlerini taşımayacak ve Birleşmiş Milletler adı ile anılacak yeni bir dünya teşkilatı oluşturma kararı alınmıştır.³¹

İkinci Dünya Savaşı daha bitmeden Nazilere karşı savaştan ve birçoğu sürgünde olan hükümetlerin temsilcileri tarafından imzalanan Atlantik Antlaşmasında self-determinasyon ilkesinden dolayı da olsa bahsedilmiştir.³² Bununla da Nazi işgali altında olan devletlerin, işgalden önceki özgürlüklerine tekrar kavuşması düşünülmüştür. Fakat daha sonra, BM Şartı'nın çekirdeğini oluşturan Dumbarton Oaks teklifleri diye bilinen metinde self-

³¹ Şahin, a.g.e., s. 18.

³² Atlantik Antlaşmasında, bölgede yaşayan halkların rızası olmaksızın toprakların el değiştiremeyeceği, bütün halkların kendi yönetim biçimlerini oluşturmalarına saygı gösterileceği ve zorla egemenliklerinden mahrum bırakılan halklara egemenliklerinin geri verileceği ifadesi yer almıştır. Bkz. Uz, a.g.m., s. 65.

determinasyondan hiç söz edilmemiştir. İlke, BM Şartı'na San Francisco görüşmelerinde Sovyetler Birliği'nin ısrarı ile ancak girebilmiştir.

BM Şartı içerisinde self-determinasyon ilkesi iki yerde anılmaktadır. Birincisi BM Şartı'nın 1(2) fıkrasında, ikincisi 55. madde içerisinde. BM'nin dört önemli amacından bahseden 1. maddenin ikinci fıkrasında şöyle denilmektedir:

*“...uluslararası eşit haklara ve halkların self-determinasyonu ilkelerine saygıya dayanan dostane ilişkileri geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için gerekli tedbirleri almak.”*³³

Uluslararası ekonomik ve sosyal işbirliğini düzenleyen 9. bölümün ilk maddesi olan 55. madde ise şöyledir:

*“...hayat standartlarını yükseltmeyi, tam istihdamı, kültürel işbirliğini, istikrar ve mutluluk şartlarını oluşturmak amacıyla uluslararası dostane ve barışa dayanan ilişkilerin gelişebilmesi için eşit haklar prensibine ve halkların self-determinasyonuna dayanarak gerçekleştirilecek insan haklarına riayet edilmesi...”*³⁴

Söz konusu maddelerden de anlaşıldığı gibi self-determinasyon ilkesi BM Şartı'nda uygulama alanı ve parametreleri kesin olarak belirlenmiş genel, işlevsel bir hak değil; sadece BM'in gerçekleştirmeyi istediği amaçlardan (*desiderata*) birisidir.³⁵ Ayrıca, self-determinasyonun ne anlama geldiği, kimlerin bu hakka sahip olduğu ve kapsadığı alan bildirilmemiştir. Self-determinasyon ilkesinin en büyük sorunu olan “*halk*” kavramının tanımlaması da yapılmamıştır. Bu nedenlerden dolayı BM Şartı'nda ülkesel bütünlük, devlet egemenliği gibi temel ilkeler ağırlığını korumuş ve self-determinasyondan sadece iyi niyet çerçevesinde bahsedilmiştir.

³³ BM'nin diğer üç amacını ise şunlar oluşturmaktadır: 1) Uluslar arası barışı ve güvenliği sürdürmek; 2) Uluslararası iktisadi, sosyal, kültürel ve beşeri sorunları çözmek ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek için işbirliğinde bulunmak; 3) Bu ortak amaçların elde edilebilmesi için ulusların eylemlerini armonize(ahenkleştirme) etme merkezi olma.

³⁴ Şahin, a.g.e., s. 19.

³⁵ Pomerance, a.g.e., s. 9.

Milletler Cemiyeti Misakı ve BM Şartı arasında self-determinasyonla ilgili temel fark ilkenin dolaylı olarak kendini gösterdiği BM Şartı'nın 11. ve 12. bölümlerinde ortaya çıkmıştır. Milletler Cemiyeti tarafından kurulan manda sistemi, BM Şartı'nın 12. ve 13. bölümlerinde yer alan bir vesayet sistemi tarafından yenilenmiştir. Bu bölümlerde ilgili halkların self-determinasyon hakkına değinilmemiş sadece vesayet rejimi altındaki ülke halklarının kendi kendini idare kabiliyetine ve bağımsızlığa doğru tedrici gelişimlerini kolaylaştırmaya yönelik sömürgeci devletlere oldukça belirsiz sorumluluklar yüklenmiştir. Manda sistemi altına girmeyen, diğer muhtar olmayan ülkeler ise 11. bölümde yer almıştır. Burada da ilgili ülke halklarının self-determinasyon hakkına değinilmemiş, BM üyeleri bu ülkeler için muhtariyeti ilerletme, halkların siyasî arzularını hesaba katma ve bunların özgür siyasî kurumlarının gelişimini ilerletmeye yardım etmekle sorumlu tutulmuştur.³⁶

Böylece, bu zayıf ve deneme kabilinden olan bulgular üzerinden sömürge ve yabancı hakîmiyeti altında olan tüm halklar için bağımsızlıkla sonuçlanması istenen tam dışsal self-determinasyonun zorunlu ve acil görüldüğü bir düzen kurulmuştur. BM Şartı'nda kesin olarak tanımlanmayan ilke, üye devletlere doğrudan ve ivedi olarak hukukî yükümlülükler getirmemekle birlikte, ilk defa yeni uluslararası toplumun en önemli yasama belgesi olarak algılanan çok taraflı bir uluslararası antlaşmada yer almıştır. Bu durum, ilkenin siyasî bir söylemden hukukî bir davranış modeli haline gelmesini sağlayabilecek kapıyı aralayan bir dönüm noktası olmuştur.

1041. BM Genel Kurul Kararları

İkinci Dünya Savaşını takip eden on yıl içinde BM Şartı'nın 1(2) fıkrası hiç kimsenin tahmin edemeyeceği gelişmelere yol açmıştır. Sömürgeci devletlerin savaştan sonra düştükleri ekonomik darboğaz ve Doğu Bloku'nun bunu istismar etme çabaları self-determinasyon ilkesini dünyanın gündemine taşımıştır. Komünist ve üçüncü dünya ülkelerinden oluşan anti-sömürgeci hareketin Bandung Konferansı'nda yayınladığı bildiri, uluslararası ilişkilerin odağını sömürgelelere bağımsızlıklarının verilmesine döndürmüştür.

---

³⁶ J. Gail Gardam, *Non-Combatant Immunity As a Norm of International Humanitarian Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Londra, 1993, s. 46.

BM Genel Kurulu'nun 9(I) ve 66(I) sayılı kararları kabul etmesiyle, sömürgeciliği yasaklama ve self-determinasyon prensibini geliştirmeye yönelik ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. BM Genel Kurulu 9(I) sayılı kararında, Genel Sekreter'den yıllık raporunda “kendi kendini idare etmeyen toprakların” son durumu ile ilgili özet bilgiler eklemesini istemiştir.³⁷ 9(I) sayılı karar 73. maddenin (e) fıkrasının bir uzantısı olduğu için Kurul'dan geçirilmesi çok sorun olmamış ve oy birliği ile kabul edilmiştir. Genel Sekreter tarafından sunulan özet bilgilerin daimi bir komite kurularak gözden geçirilmesini düzenleyen 66(I) sayılı karar, 9(I) sayılı karara gösterilen aynı anlayışla karşılanmamıştır. Batılı devletler konunun ilgili devletlerin iç işlerini ilgilendirdiği değerlendirmesinde bulunarak, ya bu karara karşı oy vermiş ya da çekimser kalmıştır. Buna karşın Asya ve Doğu Avrupa devletleri kararın lehinde oy kullanmıştır.³⁸

10 Aralık 1948'de 217(I) sayılı karar ile BM Genel Kurulu, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ni, Uluslararası İnsan Hakları Tasarısı'nın bir parçası olarak kabul etmiştir. Bildirge, self-determinasyonun bazı yönlerini (*kişinin kendi ülkesinin yönetimine katılma hakkını [mad.21(I)] veya hükümetlerin otoritelerini geçerli seçimler yolu ile belirlenecek, halkın istek ve arzularına dayandırması gereği [mad.21(III)] gibi*) kapsasa da, self-determinasyon hakkı açıkça yer almamıştır.³⁹

4 Aralık 1950 tarihli 421(V) sayılı Genel Kurul kararının (d) maddesinde İnsan Hakları Komisyonu'nun “halkların ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının temini için” gerekli yol ve araçlar ile ilgili bir çalışma yapması istenmiştir. Daha sonra BM Genel Kurulu tavsiyelere uyarak 545(VI) sayılı kararı 5 Şubat 1952'de kabul etmiştir. Bu karar, İnsan Hakları Belgeleri'ne bir madde eklenerek, “*her halk self-determinasyon hakkına sahip olacaktır*” ve “*kendi kendilerini yönetmeyen yerlerden sorumlu devletler dahil tüm devletler bu hakkın gerçekleştirilmesini ilerletmekle yükümlüdür*” diye belirtilmesini içermektedir. Ayrıca bu karar, İnsan Hakları Komisyonu'na bir çağrıda bulunarak “*halkların self-determinasyonuna uluslararası bir saygı oluşması için gerekli tavsiyelerde bulunmasını*” önermiştir.⁴⁰ BM Genel Kurulu'nun 637A(VII) numaralı kararı, Batılı devletlerin ilkeye karşı olan yaklaşımlarına yeni bir darbe indirmiştir. Söz konusu

³⁷ D.John Harris, *Cases and Materials on International Law*, Sweet and Maxwell, 1991, s. 103-104.

³⁸ Şahin, a.g.e., s. 23.

³⁹ Şahin, a.g.e., s. 23.

⁴⁰ Musgrave, a.g.e., s. 70.

devletlerin, kendi sınırları içindeki veya kendi otoriteleri altındaki topraklarda self-determinasyon hakkına riayetini ilgili devletlerin iç işi olduğunu savunarak karşı çıkmalarına rağmen kabul edilen kararın ikinci paragrafı şöyledir:

“Birleşmiş Milletlere üye olan devletler, kendi idareleri altında yaşayan, muhtar olmayan ve vesayet altındaki ülkeler halklarının self-determinasyon haklarını tanıyacak ve geliştireceklerdir. Ayrıca her ülke, ilgili ülkenin halkının serbest iradelerini –halk oylamaları veya diğer demokratik araçlarla- almak suretiyle, BM Şartı’nın ruhuna ve prensiplerine uygun bir şekilde, bu hakların yerine getirilmesini kolaylaştıracaklardır...”⁴¹

Yukarıdaki self-determinasyonla ilgili kararlarının hemen hepsinin en göze çarpan özelliği nazari olmalarıdır. Bu kararların ilk denemeleri, Fas’ın Fransız hakimiyetinden kurtarılması sırasında olmuştur. 1952 yılında Fas’ta şiddet olayları başlamış, 1953 yılı Ağustos ayında Sultan’ın sürgün edilmesi ve yaygın tutuklamalar tansiyonu birden yükseltmiştir. *“Fas halkının BM Şartı’na uygun olarak self-determinasyon hakkını yerine getirmesini”* savunan bir karar tasarısı BM Genel Kurulu’nda yeterli oy çoğunluğunu sağlayamadığı için reddedilmiştir.

1960 yılına kadar geçen süre BM’de sömürgeciliğe karşı olan dengede büyük değişikliklere yol açmıştır. BM Genel Kurulu, Cezayir konusunu 1955 yılında gündeme bile almazken, 1960 yılında toplanan BM Genel Kurulu, Fransa’nın yokluğunda 157(XV) sayılı karar ile 63 lehte, 8 aleyhte ve 27 çekimser oyla Cezayir halkının self-determinasyon hakkını tanımıştır.⁴²

Self-determinasyon ilkesi açısından 1960 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu yıldan sonra sömürge yönetimlerine karşı baskı, eski sömürge ülkelerinin bağımsızlığını kazanması ve BM’e girmesi ile daha kuvvetli bir hale gelmiştir. Sömürge yönetimi hakkındaki fikir değişikliği, *“Sömürgeciliğin kaldırılması ve sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarının tanınması”* adlı 1514(XV) sayılı kararla iyice belirginleşmiştir.

---

⁴¹ Şahin, a.g.e., s. 24.

⁴² Şahin, a.g.e., s. 25.

10410. BM Şartı'nı Değiştirmeksizin Alınan Karar:1514(XV)

1960 yılına gelindiğinde uluslararası toplumun sömürgeciliğe tahammül edecek sabrı kalmamıştı. Bu tepkinin öncülüğünü yapan Sovyetler Birliği, BM Genel Kuruluna radikal bir teklif vererek sömürge halklarının tam bağımsızlıklarının tanınmasını talep etmiştir. Afrika ve Asya ülkeleri kabul edilme şansı az olan bu radikal tasarı yerine daha ılımlı bir tasarı ileri sürmüşlerdir. Sunulan ılımlı tasarı 14 Aralık 1960'ta Genel Kurul tarafından 1514(XV) sayılı “*Sömürge ülkelere ve halklarına bağımsızlık verilmesine ilişkin karar*” olarak kabul edilmiş ve BM'deki değişim sürecinin başlangıcı olmuştur.⁴³

1514(XV) sayılı kararda yer alan hükümler incelendiğinde bunlar için BM Şartı'nda sağlam bir dayanak bulmak oldukça zor görünmektedir. Kararın giriş kısmında, BM Genel Kurulu sömürgeciliğin bütün şekilleri ve tecellilerine hızlı ve koşulsuz son vermenin gerektiğini ilân ettikten sonra:⁴⁴

Birinci paragrafta, “*BM Şartı'na aykırı olarak halkların yabancı boyunduruğu, hakîmiyeti ve kullanımına konu olmaları dünya barışı ve işbirliğinin ilerlemesine bir engel teşkil ederek, temel insan haklarının bir ihlâlini oluşturuyor*” denilmektedir.

İkinci paragrafta, “*bütün halkların self-determinasyon hakkına sahip oldukları ve bu hakkı sağlamak için bunların kendi siyasi statülerini özgürce belirleyecekleri ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sürdürecekleri*” belirtilmektedir.

Üçüncü paragrafta, “*ekonomik, sosyal ve eğitim seviyesinin yetersizliğinin bağımsızlığı geciktirmek için asla bir bahane olarak kullanılamayacağı*” vurgulanmaktadır.

Dördüncü paragrafta, “*bağımlı halkların barışçıl olarak ve özgürce tam bağımsızlık haklarını icra etmeleri için bu halklara karşı yöneltilen silahlı eylem ya da bastırıcı tedbirlerin bütün çeşitlerinin sona erdirilmesi için Genel Kurulun çağrıda bulunabileceği ve bunların ülkesel bütünlüğüne karşı saygı gösterilmesi*” gerektiği hususuna işaret edilmektedir.

⁴³ Pomerance, a.g.e., s. 11.

⁴⁴ Taşdemir, a.g.e., s. 18.

Beşinci paragrafta, “*tam bağımsızlığı ve özgürlüğü mümkün kılmak için din, dil ve ırk farkı olmaksızın halkların özgürce ifade edilmiş istek ve arzularına uygun olarak herhangi şart, çekince olmaksızın vesayet altındaki ve muhtar olmayan ülkelerde ya da bağımsızlığa henüz ulaşamamış diğer ülkelerde bütün yetkilerin bu ülke halklarına devri için acil tedbirlerin alınacağı*“ belirtilmektedir.

Altıncı paragrafta, “*bir ülkenin ulusal birlik ve ülkesel bütünlüğünü kısmen ya da tamamen yok etmeyi amaçlayan herhangi teşebbüs, BM Şartı amaç ve ilkelerine uygun olmaz*“ denmektedir.

Yedinci paragrafta, “*tüm halkların egemenlik haklarına ve bunların ülkesel bütünlüğüne saygı göstermek için bütün devletler BM Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve mevcut bildiri hükümlerini gözetecektir.*“ denmektedir.

1514 sayılı kararın başlığı sadece sömürge ülkeleri ve halkları bağlamında self-determinasyon ilkesiyle alakalı olmasına rağmen, ikinci paragraf geniş bir şekilde bütün halkların self-determinasyon hakkına değinmiştir. Beşinci paragraf ise daha ileri giderek vesayet ve muhtar olmayan ülkeler ve henüz bağımsızlığa ulaşamamış diğer bütün ülkelerde yetkilerin devri için çağrıda bulunmuştur.⁴⁵ Fakat altı ve yedinci paragraflarda ülke bütünlüğü, iç işlerine karışmama ve eşitlik gibi self-determinasyonla çelişen ilkelere yer vererek kendi içinde tutarsızlık ortaya koymuştur.

Tutarsız ve aşırı iddialı görünmesine rağmen bu karar, self-determinasyonun uluslararası ilişkilerde giderek daha önemli bir hale geldiğini göstermiştir. Bundan böyle ilke, uluslararası bir hak haline gelmiş ve ulusal yetki alanı içinde olan bir konu olmaktan çıkmaya başlamıştır.⁴⁶

---

⁴⁵ Taşdemir, a.g.e., s. 19.

⁴⁶ Gardam, a.g.e.,s. 50.

10411. 1541(XV) Sayılı BM Genel Kurul Kararı

Genel Kurul 1514 sayılı kararda karşılaşılan birçok soruna bir gün sonra kabul ettiği 1541(XV) sayılı kararda çözüm bulmaya çalışmıştır. Kararın birinci hükmü, self-determinasyon hakkına değinmeksizin BM Şartı'nın 11. bölümünün sömürge olarak bilinen ülkelere uygulanabileceğini ve halkları henüz tam bir muhtarıyete ulaşamayan ülkeler hususunda BM Şartı'nın 73(e) maddesi uyarınca üye ülkelerin Genel Sekreter'e bilgi verme yükümlülüğünün olduğuna işaret etmiştir. Üçüncü hüküm, 73(e) maddesi altındaki bilgi sunma yükümlülüğünün uluslararası bir yükümlülük olduğunu belirtmiştir.

Kararın diğer hükümleri, halklarla değil ülkelerle ilgilidir. Bu çerçevede kararın dördüncü hükmü, bir ülke onu yöneten ülkeden coğrafi olarak ayrı ve etnik olarak ya da kültürel olarak farklıysa bir bilgi sunma yükümlülüğünün olduğuna değinmiştir.⁴⁷ Buradaki coğrafi olarak ayrı olma, dekolonizasyon sürecini Avrupa devletleri tarafından yönetilen ülkelerle sınırlamıştır. Kararın altıncı hükmü çerçevesinde muhtar olmayan bir ülkenin tam bir muhtarıyet derecesine aşağıdaki üç şıktan herhangi birisi vasıtasıyla ulaşabileceğini belirtmektedir.⁴⁸

- 1) *Egemen ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkma;*
- 2) *Bağımsız bir devletle özgür birleşme;*
- 3) *Bağımsız bir devletle entegrasyona gitme.*

Genel Kurul tarafından alınan bu tarz kararların hemen hepsi üçüncü dünya ülkeleri ve Doğu Bloku'nun etkisiyle alınmıştır. Batılı devletler, self-determinasyonla ilgili tüm kararlara karşı çıkmışlardır. Bu yüzden Genel Kurul'da alınan self-determinasyonla ilgili kararlar Batı dünyasından çok Doğu Bloku'nun ve üçüncü dünya ülkelerinin görüşlerini yansıtmaktadır.

⁴⁷ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 124.

⁴⁸ Taşdemir, a.g.e., s. 21.

10412. 2625(XXV) Sayılı BM Genel Kurul Kararı

BM Genel Kurulu'nun self-determinasyonla ilgili kararlarının ortaya çıkardığı bazı sorunlara 24 Ekim 1970'te kabul edilen 2625(XXV) sayılı "BM Şartı'na Uygun Olarak Devletlerarasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisinde" yeniden değinilmiştir. Self-determinasyonla ilgili alınan diğer kararların aksine bu karar Batılı devletlerin de görüşlerini içermiştir.

2625(XXV) sayılı karar self-determinasyonu sekiz paragrafla konu edinmiştir. Self-determinasyonla ilgili diğer birçok kararın aksine, 1514(XV) sayılı karara atıfta bulunulmamıştır. Eğer üçüncü dünya ülkeleri ve Doğu Bloku bunda ısrar etseydi konsensus asla sağlanamazdı. 2625(XXV) sayılı karar 1514 sayılı karara atıfta bulunmasa da dekolonizasyonun self-determinasyonun önemli bir ayağı olduğunu kabul etmiştir. İkinci paragrafta, *"halkların özgür iradesi doğrultusunda kolonizasyona hızlı bir son vermenin tüm devletlere self-determinasyon yolunda yüklenmiş bir görev olduğu"* ifade edilmiştir. Paragrafın devamında *"halkların yabancı hakîmiyetinde veya herhangi bir şekilde yönetiminde olması veya sömürülmesi self-determinasyon ilkesinin, temel insan haklarının ve BM Şartı'nın açık bir ihlâlidir"* denmektedir. Altıncı paragrafta ise *"kolonilerdeki ve diğer muhtar olmayan ülkelerdeki halkların self-determinasyon hakkı sağlanıncaya kadar bu ülkeleri yöneten güçler bu halkları serbestçe karar verebilmeleri için kendilerinden ayrı kabul ederek self-determinasyon hakkını güvenceye alacaklardır"* denmiştir.⁴⁹

2625(XXV) sayılı karar self-determinasyonu dekolonizasyonla sınırlamamıştır. Birinci ve ikinci paragraflarda görüldüğü gibi self-determinasyon daha geniş bir mana kazanmıştır. Birinci paragrafta:

*"BM Şartı'nda yerini bulan "halkların eşit hakları" ve "self-determinasyonu" prensiplerinden dolayı, her halk dış müdahale olmaksızın kendi siyasî sistemlerini ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce belirlemek hakkına sahiptir ve her devlet BM Şartı maddeleri uyarınca bu hakka uymakla yükümlüdür."*⁵⁰

⁴⁹ Musgrave, a.g.e., s. 75.

⁵⁰ Musgrave, a.g.e., s. 75.

İkinci paragraf devletlerin görevlerini daha ileri götürerek “*eşit haklar prensibinin ve self-determinasyonun*” tanınmasını istemiş ve bu görevi de dostça ilişkilerin geliştirilmesi, devletlerarası işbirliği ve nihaî olarak kolonizasyonun sona erdirilmesi hedefine bağlamıştır. Birinci paragraftaki “*tüm halklar*” ifadesinin yanında birinci ve ikinci paragraflardaki “*tüm devletler*” ifadesinin de kullanılması Batılı devletlerin self-determinasyonu sadece sömürge bölgelerine özgü değil, evrensel bir hale getirmek istediklerinin kanıtı sayılmıştır. Yedinci paragraf, daha ileri giderek self-determinasyonu temsilî hükümet ile ilişkilendirmiş ve ülkesel bütünlüğü temsilî hükümetin sürdürülmesi için gerekli saymıştır. Yedinci paragrafta:

*“Yukarıdaki hiçbir paragraf ülkede yaşayan tüm insanları ırk, inanç ve renk ayrımı yapmaksızın temsil eden bir hükümete sahip olan, kendileri yukarıda tanımlandığı üzere halkların eşit hakları ve self-determinasyonu prensiplerine uygun şekilde hareket eden bağımsız ve egemen devletlerin, siyasî birliğini ve ülke bütünlüğünü kısmen veya tamamen dağıtmak ya da bozmak üzere herhangi bir harekete yetki verir veya teşvik eder şekilde yorumlanamaz.”*⁵¹

Ülke bütünlüğünün, temsilî hükümetin bir gereği olduğu gerçeğinin vurgulanması self-determinasyonun devam eden bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Eğer bir hükümet ülkesindeki tüm grupları temsil etmiyorsa, temsil edilmeyen grubun ülkesel bütünlük ilkesine saygı duyması gerekmediği sonucuna varılmıştır. Bu tür durumlarda ayrılmaya izin verilebileceği üstü kapalı da olsa ifade edilmiştir.⁵² Sekizinci paragraftaki, “*bir devletin veya ülkenin bütünlüğüne yönelik hiçbir hareketin yapılamayacağı*” ifadesi sadece devletleri bağlamıştır. Sömürge durumunda olan ve kendini yönetemeyen ülkeler bu kapsamın dışındadır. Bu durum 1514 sayılı kararda ifade edilen “*self-determinasyon ülkesel bütünlüğü bozacak şekilde ele alınamaz*” görüşüne aykırı bir durum oluşturmaktadır.

1514 ve 1541 sayılı kararlar “*bağımsızlığı*” self-determinasyonun normal bir sonucu olarak görmüştür. Fakat 2625 sayılı kararın dördüncü paragrafında, self-determinasyon hakkının yerine getirilmesi için bazı seçenekler ortaya konmuştur. Buna göre self-

⁵¹ Musgrave, a.g.e., s. 76.

⁵² Sikander, a.g.m., s. 37.

determinasyon hakkının, “*egemen ve bağımsız bir devlet kurmakla, bir bağımsız devletle özgürce birlik veya entegrasyona girmekle veya halkın özgür iradesi ile belirlenmiş diğer bir siyasî statü oluşturma*” yolları ile kullanılabileceği vurgulanmıştır.

1514 sayılı kararın dördüncü paragrafında, bağımsızlık haklarını barışçı yollardan arayan koloni halklarına karşı silah veya şiddet kullanılması yasaklamıştır. Benzer şekilde 2625 sayılı kararın beşinci paragrafında, halkları self-determinasyon haklarını elde etme yolunda şiddet eylemleri ile engellemek yasaklanmıştır. Buna rağmen, beşinci paragraf bu hakkı elde etmek için ne silahlı mücadeleye, ne de üçüncü ülkelerin maddî yardımını almaya müsaade etmemiştir. Halkların self-determinasyon hakkını gerçekleştirmek için yardım arayabileceklerine yer verilmişse de bu maddî yardımdan çok manevî yardımı çağrıştırılmaktadır.⁵³

1042. İnsan Haklarına İlişkin 1966 Sözleşmeleri

BM Genel Kurulu tarafından 16.12.1966’da kabul edilip üye devletlerin imzasına ve onayına sunulduktan sonra, 1976 yılında yürürlüğe giren İki İnsan Hakları Sözleşmesi(İkiz Sözleşmeler), yani Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de, self-determinasyon ilkesini açıkça teyit etmiş ve yeni türlerini ortaya çıkarmıştır. Her iki sözleşmenin ortak birinci maddesinde self-determinasyon şu şekilde düzenlenmiştir:

"Bütün halklar, self-determinasyon hakkına sahiptir. Bu hak sebebiyle bütün halklar siyasî statülerini özgürce belirleyecek ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini serbestçe sürdürecektir."

Bütün halklar, karşılıklı çıkar ilkesine ve uluslararası işbirliği içinde oluşan uluslararası hukuka dayanan yükümlülüklerine, kendi menfaatleri için zarar vermeksizin ulusal zenginlik ve kaynaklarını özgürce kullanabilir. Hiçbir koşulda bir halk kendi geçim olanaklarından mahrum bırakılamaz."

---

⁵³ Musgrave, a.g.e., s. 77.

Vesayet altında ve muhtar olmayan ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar dahil, mevcut sözleşmeye taraf olan devletler self-determinasyon hakkının gerçekleştirilmesini ilerletecek ve BM Şartı hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterecektir".⁵⁴

Sözleşmelerin ortak birinci maddesini yakından incelediğimizde şu özelliklerle karşılaşmaktayız. Öncelikle, Sözleşmelerin ortak 1(I) fıkrasında kullanılan genel dil self-determinasyon hakkını sadece sömürge yönetimi altındaki ülke halklarına değil tüm halklara doğru genişletmiş ve böylece kişisel ve siyasal haklar arasında devamlı bir bağlantı kurmuştur.⁵⁵ Sözleşme çerçevesinde self-determinasyon hakkı, bağımsızlığın kazanılmasıyla sona eren değil devamlılık arzeden bir hak haline gelmiştir. Sözleşmelerin ortak 1(II) fıkrasında değinilen doğal kaynaklar ve zenginlikler üzerindeki hak ise, self-determinasyonun bir başka boyutunu teşkil etmiştir. Böylece self-determinasyon sadece siyasî boyutta düşünülmemiş, ekonomik bir boyut daha kazanmıştır. Sözleşmelerin ortak 1(III) fıkrası vesayet altındaki ve muhtar olmayan ülkelere bağımsız bir devlet kurma ya da mevcut bağımsız bir devletle birleşmeye karar verme hakkını vermiştir.⁵⁶

1966 Sözleşmeleri'nin ortak birinci maddesi cevaplandırdığından daha fazla soru ortaya çıkarmıştır. Örneğin birinci madde çerçevesinde hangi halklara self-determinasyon hakkı verilmektedir? Verilen hakkın kapsamı nedir ve nasıl uygulanacaktır? Nitekim, Hindistan bu sözleşmeleri imzalarken self-determinasyonun sadece yabancı hakimiyeti altındaki halklara verilmesine, egemen ve bağımsız devletleri etkilememesi gerektiğine ilişkin bir çekince koymuştur.⁵⁷

BM Şartı'nı sözleşme düzeyinde tamamlayan 1966 Sözleşmeleri'nin ortak birinci maddesi her imzacı devlet halkının içsel self-determinasyon hakkını kabul etmiştir. Bağımlı halklar konusundaki BM Şartı hükümlerini yeniden canlandırmış ve ekonomik boyutlu self-determinasyon hakkını gündeme getirmiştir.⁵⁸ İkiz Sözleşmeler bu dönemde dünya toplumuna hakim olan eğilimleri tam olarak yansıtmasa da sözleşme düzeyinde daha geniş kapsamlı bir self-determinasyon fikrinin oluşmasını sağlamıştır.⁵⁹

⁵⁴ Taşdemir, a.g.e., s. 28.

⁵⁵ Gardam, a.g.e., s. 54.

⁵⁶ Cassese, a.g.e., s. 55.

⁵⁷ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 22.

⁵⁸ Cassese, a.g.e., s. 57.

⁵⁹ Taşdemir, a.g.e., s. 30.

1043. Helsinki Nihâf Senedi

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na katılan otuz beş devlet tarafından kabul edilen 1 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihâf Senedi, şimdiye kadar gözden geçirilen diğer uluslararası belgelerden farklı olarak bağlayıcı bir sözleşme olmayıp siyasî ve ahlâkî bir değere sahiptir. Helsinki Nihâf Senedi'nin sekizinci bölümü eşit haklar ve halkların self-determinasyon hakkıyla ilgilidir. Bu bölümdeki düzenleme şu şekildedir:

"Katılan devletler, halkların hak eşitliğine ve onların kendi geleceklerini serbestçe belirleme haklarına, BM Şartı'nın amaçları ve ilkelerine ve devletler hukukunun devletlerin ülkesel bütünlüklerine ilişkin kuralları da kapsam içine girmek üzere, ilgili kurallarına her zaman uyararak, saygı gösteririler.

Halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini serbestçe belirleme hakları ilkesi uyarınca, bütün halklar iç ve dış siyasî statülerini özgür olarak saptama ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini diledikleri gibi sürdürme hakkına her zaman sahiptirler.

Katılan devletler, gerek kendi aralarında gerek bütün devletlerle dostluk ilişkilerinin gelişmesi için halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini serbestçe belirleme ilkesinin evrensel anlamına saygının ve bu iki ilkeyi etkin bir biçimde kullanmalarının önemini bir kez daha doğrularlar. Katılan devletler, bu ilkeye herhangi bir biçimde aykırı davranışların ortadan kaldırılmasının önemini anımsarlar."⁶⁰

Self-determinasyon ilkesi açısından çok önemli bir belge niteliğinde olan Helsinki Nihai Senedi, sömürge, yabancı hakimiyeti ya da ırkçı bir rejim altında yaşayan halklara atıfta bulunmadan bu hakkın tüm halklara ait olduğunu ilan etmiştir. Böylece ilk defa bir uluslararası sözleşme tarafından self-determinasyon hakkının içsel boyutu dikkate alınmıştır.⁶¹ Bu düzenlemeye göre self-determinasyon hakkı, bazı üçüncü dünya ülkelerinin ileri sürdüğü gibi sadece bağımsızlık anında kullanılan bir hak olmaktan çıkmış devamlılık arzeden bir hak haline gelmiştir.

⁶⁰ Taşdemir, a.g.e., s. 32.

⁶¹ Cassese, a.g.e., s. 285.

Helsinki Nihâf Senedi'nin diğeri önemli bir özelliği de self-determinasyon ve insan hakları arasındaki ilişkiyi uygun bir perspektife koyması olmuştur. Sekizinci bölümde kullanılan "*tam özgürlük içinde*" deyimini sadece dış müdahale olmaksızın anlamına gelmeyip daha geniş bir anlama sahiptir. Bu ifade iç müdahaleden serbest olarak yani otoriter bir hükümet tarafından yapılan baskıdan kurtulmak için self-determinasyon hakkının icrasını kabul etmiştir. Sonuç olarak, Helsinki Nihâf Senedi'ndeki düzenlemenin başlıca yeniliklerinden birisi içsel self-determinasyona ilişkin, demokratik bir hamle yapmış olmasıdır.

Helsinki Nihâf Senedi'nde anılan halklar her imzacı devletin tüm nüfusu için geçerli olup herhangi etnik grup ya da azınlığa self-determinasyon hakkı verilmemiş, ülkesel bütünlüğe verilen önem gereği ayrılmaya yönelik hiçbir hak tanınmamıştır. Bu veriler ışığında (her imzacı devletin tüm nüfusuna verilen self-determinasyon hakkı çerçevesinde) bir devletin merkezi otoritesince bu devletin tüm nüfusunun isteğine aykırı hiçbir ülkesel ya da başkaca değişimler yapılamayacağı sonucuna varılmıştır.⁶² Bu konuya ilişkin olarak meydana gelen iki olayı anımsamak faydalı olacaktır. İki Almanya'nın birleşmesinde tüm ülke nüfusunun isteğini almak gerekirken Doğu Almanya'da meydana gelen ani ve çarpıcı gelişmeler, Alman halklarının isteklerini bir referandum vasıtasıyla belirtmelerini gerekli kılmamıştır. Yine Çekoslovakya'nın 25 Kasım 1992'de Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'ne ayrılması konusunda da bir referandum ya da plebisit yapılmamıştır. Ancak bu olay self-determinasyon hakkının tek yanlı bir uygulamasından ziyade tarafların anlaşmasına dayanmıştır. Çünkü Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'nin ayrı varlıkları anayasal olarak tanınmış ve mevcut şartlar altında ayrılmalarında herhangi bir sakınca görülmemiştir.⁶³

Sonuç olarak, self-determinasyonun içsel boyutu üzerinde odaklaşan Helsinki Nihâf Senedi çoğulcu demokratik bir toplum modeli için özel bir kriterin gelişimine yardım etmiştir. Yani her devletin bütün nüfusu, özgür ve fiilî seçimler vasıtasıyla yöneticilerini seçme hakkına sahip olacak, bu hak bir defalık değil devamlı olacaktır. Ancak böyle bir genel kuralın oluşumu için örneğin BM Genel Kurulu'nun seçimleri gözlemlemesi gibi bazı yeni mekanizmaların buna eşlik etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde oluşum halinde

⁶² Cassese, a.g.e., s. 287.

⁶³ Aslan Gündüz, *Security and Human Rights in Europe: The CSCE Process*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 126.

olan (*in statu nascendi*) böyle bir kural pratikte uygulamadan yoksun, manipulasyonlara açık, hukuksal değeri olmayan, sadece siyasî ve felsefî değeri olan bir kural olacaktır.

1044. BM'in Ellinci Yıldönümü Deklarasyonu

Soğuk Savaş sonrası son imparatorluk S.S.C.B.'nin parçalanması ve Yugoslavya'nın kanlı bir şekilde dağılması ve etnik çatışmaların giderek hız kazanması self-determinasyon konusunu koloni dönemlerine benzer şekilde BM'in gündemine tekrar taşımıştır. 1995 yılında BM, 50. Yıldönümü Deklarasyonunu duyurdu. Bu deklarasyona göre BM'e üye olan ülkeler:

*“Koloni yönetimi veya yabancı işgali veya diğer tüm yabancı hakîmiyeti şekilleri altındaki halkların özel durumlarını daima göz önünde bulundurarak, tüm halkların self-determinasyon hakkını korumaya devam edecek ve halkların vazgeçilmez self-determinasyon hakkını elde etmek için BM Şartı'nda kendilerine tanınan yasal mücadelelerini tanyacaktır.”*⁶⁴

Yıldönümü Deklarasyonu, self-determinasyonu devredilemeyen ve küçümsenemeyecek bir hak olarak tanımlamıştır. Aslında BM Genel Kurul kararlarının bağlayıcı bir etkisi yoktur. Bu genel kaniya rağmen 1514, 1541 sayılı kararlar, Viyana Deklarasyonu ve Yıldönümü Deklarasyonu bağlayıcılığı olan kararlar sayılabilir. Bu kararlar BM kurulduğundan bu yana birçok defa Genel Kurul'un çoğunluğu tarafından kabul edilerek bir genel kabul oluşturmuşlar ve geleneksel uluslararası hukukun bir kuralı haline gelmişlerdir. Güney Batı Afrika davasında UAD alınan bir Genel Kurul kararının tavsiye niteliğinde olacağını fakat bu kararın birçok kez alınması durumunda geleneksel bir kural olacağına ve kuralın yaptırımları olması gerektiğine hükmetmiştir.⁶⁵

Yapılan tüm araştırmalar self-determinasyon hakkını garanti eden enstrümanların son derece fazla olduğunu ortaya koymuştur. Birçok uluslararası enstrümanla garanti edilen bu hak, evrensel bir uygulama alanına sahiptir ve sadece koloni halkları için değil diğer

⁶⁴ Declaration on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations, G.A. Res. 50/6, U.N. GAOR, 50th Sess., at 1, U.N. Doc. A/Res/50/6 (1995) [hereinafter Anniversary Declaration].

⁶⁵ Pius L. Okoronkwo, “Self-Determination and the Legality of Biafra's Secession Under International Law”, *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, Vol. 25, (Winter 2002), s. 76.

halklar içinde geçerlidir. 1995 yılındaki Yıldönümü Deklarasyonu’da tam bunu imâ etmiş ve S.S.C.B. ile Yugoslavya’nın parçalanmasını hızlandırmıştır.

1045. Uluslararası Adalet Divanı’nın Konuya İlişkin Kararları

BM’in başlıca yargı organını oluşturan Uluslararası Adalet Divanı(UAD) 15 bağımsız yargıçtan oluşmaktadır. UAD iki türlü yetkiyle donatılmıştır. Birincisi devletlerarası davalarda bağlayıcı karar verme yetkisidir. UAD’nin temel görevi devletlerce önüne götürülen uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmektir. İkincisi ise BM organlarının ve kimi uluslararası örgütlerin başvurusu üzerine danışma görüşü bildirme yetkisidir. UAD önünde devletlerden başka birimlerin dava tarafı olmaması nedeniyle BM örgütüne ve kimi uluslararası örgütlere tavsiye nitelikli danışma görüşü isteme yetkisi tanınmıştır.

Divan önüne self-determinasyon ilkesi ilk olarak Güney Afrika konusunda Güvenlik Konseyi’nin 276(1970) sayılı kararına dayanılarak tavsiye kararı istenmesi üzerine gelmiştir. Namibya’da, Güney Afrika’nın sürekli varlığı konusundaki 21.06.1971 tarihli danışma görüşünde Divan, *“Uluslararası hukuktaki son gelişmelerin muhtar olmayan ülkelerle ilgili olarak self-determinasyon hakkının başvurulabilir olduğunu”* gösterdiği tespitinde bulunmuştur.⁶⁶

Divan, Batı Sahara ile ilgili danışma görüşünde de bu tespiti yinelemiştir. Batı Sahara, 1884 yılında İspanya tarafından işgal edilmiş ve 1958 yılına kadar da İspanya sömürgesi olarak kalmıştır. 1958 yılında İspanya Parlamentosu tarafından eyalet olarak kabul edilerek merkezi yönetime bağlanmıştır. 1966 yılında BM Genel Kurulu, halkın self-determinasyon hakkını BM gözetiminde kullanması yönünde bir referandumun olabildiğince erken bir tarihte yapılabilmesi için İspanya’yı komşu devletler Fas ve Moritanya ile masaya oturmaya davet etmiştir. 1974’te İspanya, referandumu BM gözetiminde kabul etmiştir.⁶⁷

Fas, Batı Sahara üzerinde egemenlik haklarının olduğunu iddia etmiştir. Batı Sahara’da asırlar boyu sürekli ve çekişmesiz olarak egemenliğini kullanmış olduğunu ileri süren Fas,

---

⁶⁶ Uz, a.g.m., s. 75.

⁶⁷ Uz, a.g.m., s. 76.

bu iddiasını güçlendirmek için Batı Sahara'nın, Fas ülkesine coğrafi bakımdan yakın olması gerçeğini kullanmıştır.

Diğer yandan, İspanyol idaresinin kurulması sırasında bir devlet olmayan ve bu nedenle ülkesel egemenlik iddiasında bulunamayacak olan Moritanya, bu ülke üzerindeki iddiasını halk unsurunu esas alan tarihî süreklilik iddiasına dayandırmıştır. Moritanya, Batı Sahara'nın ülkesi ile bir bütün meydana getirdiğini ileri sürmüştür. Çünkü dil, din ve yaşam biçimi aynı olan ve aynı olduğu kabul edilen bir halkın bu ülkede yaşadığı savunulmuştur.

Her iki devletin bu iddiaları üzerine BM Genel Kurulu, şu konularda Uluslararası Adalet Divanı'nın danışma görüşüne müracaat etmiştir:

1-Batı Sahara, İspanya tarafından işgal edildiğinde terra nullius (sahipsiz) bir nitelik taşıyor muydu? Eğer bu soruya verilecek cevap olumsuz olacaksa,

2-Fas ve Moritanya ile Batı Sahara arasında ne gibi hukukî bağlar vardır?

İlk soru açısından Divan, 1884'teki devlet uygulaması ve mevcut delillerin, ülkedeki sosyal ve siyasal organizasyonlara işaret ettiği ve dolayısıyla Batı Sahara'nın işgal edildiği dönemde *terra nullius* olarak nitelendirilemeyeceğine karar vermiştir. Böylece Divan, 16 Ekim 1975 tarihli istişarî mütaâlâsında, sömürge idaresinin kurulduğu 1884 yılında Batı Sahara'nın sahipsiz olmadığını belirtmiştir.⁶⁸

Diğer soruya ise, Batı Sahara ile Fas ve Moritanya arasında bazı bağların bulunmasına rağmen, bunların Batı Sahara üzerinde ülkesel egemenlik kazanılmasını sağlayacak nitelikte olmadığına ve bu nedenle, Batı Sahara halkına serbest iradesi uyarınca geleceğini kararlaştırmak hakkının tanınmasını, self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını engelleyen bir durumun bulunmadığına karar vermiştir.⁶⁹

---

⁶⁸ Uz, a.g.m., s. 77.

⁶⁹ Harris, a.g.e, s. 209.

Divan, Fas'ın coğrafi yakınlık iddiasını, Fas ülkesi ile Batı Sahara'nın coğrafi bir bütün olup olmadığı konusuna girmeksizin, bu ülke üzerinde egemenliğin etkin bir biçimde kullanıldığını doğrulayan delillerin bulunmaması dolayısıyla reddetmiştir. Divan'a göre Fas ülkesine yakın bir ülke üzerinde egemenliğin etkin bir biçimde kullanıldığını gösterecek asıl delillerin bulunmaması, Fas'ın bu ülke üzerinde öteden beri egemenliğini kullandığı iddiası ile bağdaşmamıştır.⁷⁰

Öte yandan Divan, Moritanya ülkesinde yaşayan halk ile Batı Sahara'da bulunan bazı göçebe boy ve emirlikler arasında ırk, dil, din bakımından ve yine kültürel ve ekonomik nitelikli pek çok bağın bulunduğunu kabul etmekle beraber, bu halkın mensubu buldukları kabile ve emirliklerden ayrı bir hukukî kişiliğinin bulunmadığına, Moritanya ve Batı Sahara halkı arasında, bir egemenlik, bağlılık veya aynı hukukî birim içinde bütünleşmenin söz konusu olmadığına karar vermiştir.⁷¹

Divan'ın konuya ilişkin kararına rağmen self-determinasyon ilkesi kolaylıkla yürütülememiştir. Bu karardan sonra İspanya, Fas ve Moritanya arasında yapılan görüşmeler sonucu bir anlaşmaya varılmış, buna göre, Batı Sahara'nın üçte ikisi Fas'a, üçte biri Moritanya yönetimine bırakılmış ve İspanya'da Batı Sahara'da üretilen fosforun %35'lik kazancına ortak olmuştur. Bu üç taraflı antlaşmayı izleyen 1975 Aralık'ında, Genel Kurul iki karar daha almıştır. Birinci kararında, Batı Sahara halkının self-determinasyon hakkını kullanabilmeleri için İspanya'dan gerekli adımların atılması istenmiştir. 1976 yılında anlaşma uyarınca İspanya, ülkeden çekilmiş ve sonrasında Fas ve Moritanya yönetimi devralmıştır. 1978 yılında Moritanya, Batı Sahara üzerinde münhasır egemenlik iddiasında bulunmuş ve 1991 yılındaki ateşkese kadar ülke yoğun gerilla çatışmalarına sahne olmuştur. Genel Kurul, 1988 yılında Batı Sahara halkının kendi geleceğini tayin edebilmesi için bir referandum plânı yapmış fakat plan işlerlik kazanamamıştır.⁷²

⁷⁰ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri-II.Kitap*, 7. Baskı, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul, 1979, s. 28.

⁷¹ Uz, a.g.m., s. 77.

⁷² Harris, a.g.e, s. 119.

Divan'ın önüne getirilen diğer önemli sorunlardan biri de Doğu Timor ile ilgili olmuştur. Doğu Timor eski bir Portekiz sömürgesidir. 1974 yılında Endonezya ve Avustralya, Portekiz'in otoriteyi bırakmasından sonra bölge barışına en iyi çözüm olarak Doğu Timor'un Endonezya'ya bırakılması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Fakat Doğu Timor'daki bağımsızlık hareketi "*Fretilin*" bu anlaşmaya karşı çıkmış, 1975 Ağustosunda güç kullanma yoluyla ülke üzerindeki kontrolünü genişleterek, bağımsızlığını ilân etmiştir. Bunun üzerine Endonezya, Doğu Timor'a müdahale ederek *Fretilin* güçlerini püskürtmüştür. Bu gelişmeler üzerine, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi Endonezya'ya çekilme çağrısında bulunmuş ve Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkını kullanmaları için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. Fakat Endonezya, Doğu Timor'dan çekilmemiş ve ülke üzerinde egemenlik ididasında bulunmuştur.⁷³

Bu arada Portekiz, Avustralya'nın Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkını yok sayan bir anlaşmanın tarafı olduğunu Divan önünde ileri sürmüştür. Burada Doğu Timor'un, Endonezya'nın bir eyaleti olmasını öngören Timor Ara Sözleşmesi'nin, Doğu Timor'un doğal kaynaklarını self-determinasyon hakkına baskın duruma getirip getirmediği konusunda öncelikle açıklığa kavuşturulması beklenmiştir. Divan, bu sorunla ilgili olarak haklar ve ödevler arasındaki paralelliğin hukuk mantığının bir gereği olduğunu ve eğer Doğu Timor halkı self-determinasyon hakkına *erga omnes* nitelikte sahipse, diğer devletlerin bu hakkı tanınması gerektiğini, aksine bir değerlendirmenin bu hakkı özünden yoksun hale getireceğini belirtmiştir. Divan'a göre Timor Ara Sözleşmesi, Doğu Timor halkına self-determinasyon hakkının tanınması ve bu hakka saygı duyulması ve halkın doğal kaynaklar üzerindeki egemenliği ile bağdaşmamıştır.

Öte yandan Ara Sözleşme'de Doğu Timor halkının haklarına hiç değinilmemiştir. Sadece, Avustralya ve Endonezya'nın ortak çıkarları gereğince bölge kaynaklarının, Doğu Timor halkının rızası olmasa bile kullanılmasına imkân verilmiş ve self-determinasyon hakkına dayanılarak sözleşmeye karşı çıkılabileceğinden bahsedilmemiştir. Halbuki, herhangi bir halk için, ekonomik kaynaklar üzerindeki egemenlik, egemenliklerinin bütünü için her zaman önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla Doğu Timor halkı, self-determinasyon hakkını kullandığı anda, egemenlik haklarının bir unsuru olarak doğal

---

⁷³ Hua Fan, "The Missing Link Between Self-Determination and Democracy: The Case of East Timor", *Northwestern University Journal of International Human Rights*, Vol. 6, (Fall 2007), s. 177.

kaynaklarının ve zenginliklerinin nasıl kullanılacağına da karar verebilmelidir. Bu nedenle, buna yönelik eylem ve anlaşmalar da, self-determinasyon hakkının ihlali anlamına gelmiştir.⁷⁴

Divan, bu sorunla ilgili olarak 1995 yılında verdiği kararında Genel Kurul'un 1803 sayılı "Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Hakkı" kararında belirtilen "*Her devletin vazgeçilmez biçimde ulusal çıkarları için doğal kaynaklarını ve zenginliklerini kullanma hakkına*" gönderme yapmış ve self-determinasyon hakkının *erga omnes* bir nitelik taşıdığını ve herkesin buna saygı göstermesi gerektiğini belirttikten sonra, Doğu Timor'un muhtar olmayan bir ülke olduğu ve self-determinasyon hakkı bulunduğu karar vermiştir. Nihayet, 5 Mayıs 1999 tarihinde taraflar anlaşmaya varmışlar ve 8 Ağustos tarihinde Doğu Timor'un kendi geleceğini tayin etmesi için BM gözetiminde referanduma gitmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁵

Son olarak Kafkaslar'da yaşanan Güney Osetya krizi de Gürcistan devleti tarafından UAD'nin önüne getirilmiştir. Gürcistan, Rusya'nın 1990 yılından bu yana Güney Osetya ve Abhazya'da Gürcü halkına karşı etnik temizlik yürüttüğünü iddia etmiştir. Buna karşın Rusya'da Gürcistan'ın Güney Osetya'ya karşı giriştiği saldırıda insanlık suçu işlediğini ve barış gücü askerlerini öldürdüğünü ileri sürmüştür. UAD, 15 Ekim'de 7'ye karşı 8 oyla her iki tarafı da idare eden bir karar almıştır. Her iki tarafa da savaş alanındaki sivilleri koruma çağrısı yapılmış ve bunun sorumlulukları olduğu hatırlatılmıştır. UAD, kendisine başvuru yapılmadığı için Güney Osetya ve Abhazya'nın self-determinasyon hakları konusunda herhangi bir karar almamıştır. Sorunun çözümüne uluslararası hukuk açısından katkı yapabilecek bir başvuru durumunda ise UAD'nin şimdiden ne karar alacağı belli olmasa da, daha önceki kararlarına ve uluslararası hukuktaki açık hükümlere bakıldığında Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana bir karar alması muhtemel görünmektedir.

---

⁷⁴ Gerry J. Simpson, "Judging the East Timor Dispute: Self-Determination at the International Court of Justice", **Hastings International and Comparative Law Review**, Vol. 17, (Winter 2004), s. 328.

⁷⁵ Uz, a.g.m., s. 79.

11. Self-Determinasyon İlkesinin Türleri

Birleşmiş Milletler tarafından self-determinasyon hakkı ile ilgili olarak kabul edilen hukukî metinler aslında self-determinasyonu herhangi bir bölünmeye veya ayrıma tabii tutmamıştır. Özellikle, dış ve iç diye bir tanımlama söz konusu değildir. Bundan dolayı içsel self-determinasyon kavramı self-determinasyon ile ilgili geleneksel yazının bir parçası değildir. Fakat Uluslararası Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi hükümlerine göre kurulan İnsan Hakları Komitesi (*Human Rights Committee*) self-determinasyonun iç yönü üzerinde önemle durmuştur. Bunlardan başka Antonio Cassese, Patrick Thornberry, Michla Pomerance gibi birçok uluslararası hukukçu, bilim adamı ve siyasetçi de self-determinasyon yerine getirildikten sonra bile demokratik konuların önemini ortaya koymak için bu kavramı kullanmışlardır. Batılı ülkeler de kendilerinin demokrasi nosyonunu yansıttığı için içsel self-determinasyonu daha çok tercih etmişlerdir.

Bir halk uluslararası statüsünü bağımsızlık, özgür ortaklık veya entegrasyon seçeneklerinden birini seçerek belirlediğinde veya yabancı yönetimden kurtulma çabası içerisinde olduğunda, bu genellikle self-determinasyonun dışsal uygulaması olarak görülmüştür. Diğer yandan, demokratik yönetim biçiminin geliştirilmesi, siyasî katılım ve demokratik haklar, halkın arzu ettiği yönetimi serbestçe belirlemesi içsel self-determinasyonun ifa edilmesi şeklinde düşünülmüştür.⁷⁶

Son yıllarda yaşanan dramatik olaylar dışsal self-determinasyon yerine içsel self-determinasyonun kabulünün dünya insanları ve self-determinasyon hakkını kullanmak isteyen topluluklar için daha faydalı olacağını göstermiştir. Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki dünyadaki devletlerin yüzde 90'ından fazlası etnik olarak homojen olmayan topluluklardan oluşmaktadır. Sahip olduğu bu hassasiyetten dolayı self-determinasyon kavramı çok iyi anlaşılmalı ve sadece dışsal boyutu olmadığı gerçeği uluslararası toplum tarafından kabul edilmelidir. Önümüzde duran sorunları çözmek için bütün self-determinasyon iddialarını aynı kategoride değerlendiremeyiz. Bu iddialar arasında yapılacak ayırım, bunlara verilecek siyasî ve hukusal çözümlerin farklı olması sonucunu

---

⁷⁶ Pomerance, a.g.e., s. 37.

doğuracaktır.⁷⁷ Bu bağlamda, self-determinasyon ilkesinin türleri aşağıdaki başlıklarda incelenmeye çalışılmıştır.

110. Dışsal Self-Determinasyon

Klasik düşüncede self-determinasyon sadece dışsal boyutu olan bir haktır. Bu hak, bir halkın gelecekteki uluslararası statüsünü kendi kendine belirlemesi ve kendisini yabancı yönetimden bağımsız kılmasıdır.⁷⁸ Fakat bu hak, devletlerin durumlarına veya zamana göre değişik şekillerde yorumlanabilmektedir. Burada dışsal self-determinasyonun bu değişik yorumları incelenecektir.

1100. Sömürge Halklarının Self-Determinasyon Hakkı

1950 ve 1960 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki sosyalist ülkeler, bağımsızlıklarını yeni kazanan bazı ülkelerinde yardımıyla self-determinasyon ilkesini sömürgeciliği sona erdirmek amacıyla BM içinde kuvvetli bir istek haline getirmişlerdir. Batı ülkelerinin ilk başlardaki isteksizlikleri de zamanla azalınca, BM çatısı altında kendi kendini yönetemeyen bölgelerin bağımsızlığına kavuşturulması yönünde güçlü bir mutabakat sağlanmıştır.

1514 ve 1541 sayılı BM Genel Kurul kararları, sömürge yönetimi veya yabancı işgali altındaki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanabileceklerini ve buna yardımcı olunması gerektiğini ilân etmiştir.⁷⁹ 1960'lardaki siyasî dekolonizasyon süreci bir anlamda, self-determinasyon hakkının bayrak gemisi olmuştur. Nitekim, bu süreç içerisinde yüzden fazla sömürge halkı self-determinasyon hakkından faydalanmıştır. Bunlara sunulan tercihler uluslararası teamül hukukunun da bir anlamda açıklayıcısı olan, 2625 sayılı Devletler Arasında Dostça İlişkiler Beyannamesi'nde ortaya konulduğu gibi bağımsızlık, bağımsız bir devletle özgür birleşme ya da entegrasyon seçenekleri olmuştur. Uygulamaya baktığımızda, sömürge ülkelerinin çoğunluğunun bağımsız bir devlet olmayı tercih ettikleri

---

⁷⁷ Taşdemir, a.g.e., s. 46.

⁷⁸ Pomerance, a.g.e., s. 37.

⁷⁹ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e., s. 47.

görülmüştür.⁸⁰ Bu süreçten faydalanan ülkeler, sömürgeci devletten coğrafi olarak ayrı ve etnik olarak da farklı olan halklar olmuşlardır.

Sömürge halklarına tanınan self-deteminasyon hakkının dünya toplumu tarafından kabul edilen bir dizi standartlara sahip olduğu anlaşılmıştır. Öncelikle bu hak sömürge yönetimi altında bulunan bütün halklara tanınmıştır ve sadece dışsal self-determinasyon hakkını içermiştir. Self-determinasyon hakkı bir bütün halinde sömürge ülkesinde yaşayan halka tanınmıştır. Eğer bir sömürge ülkesi çeşitli etnik ya da ulusal gruplara bölünmüşse, bunların ayrıca kendi dışsal statülerini belirlemeleri söz konusu hak kapsamında değerlendirilmemiştir.⁸¹ Yani bağımsızlığını yeni kazanan bu devletler için *uti possidetis juris* ilkesine(toprak bütünlüğü saygı) üstünlük verilmiştir. Böylece, istikrarsızlık oluşturacağı gerekçesiyle uluslararası toplum sömürge ülkelerindeki çeşitli etnik grupların self-determinasyon hakkını reddetmiştir.

Self-determinasyon hakkını gerçekleştirmek için bir sömürge ülkesi egemen, bağımsız bir devlet haline gelirse ilgili halkın istekleri bir halk oylaması veya referendum vasıtasıyla öğrenilmemiş, özgür bir birleşme ya da bağımsız bir devletle entegrasyona gitme söz konusu olduğunda ilgili halkların isteklerinin demokratik vasıtalarla ortaya konması talep edilmiştir.⁸² Sömürge halklarının içsel self-determinasyon hakkı, yeterince önemsenmediği gibi ilgili halkların isteklerinin belirlenmesi için de halk oylamasına veya referanduma gitme de sınırlı olmuştur.

1945-1978 arası dönemde yetmiş ülke bu yolla bağımsızlık kazanmıştır. BM'in bu dönemde ülkesel bütünlük ilkesine üstünlük tanımadığı olay sayısı sadece iki tane olup bunlar Ruanda-Burundi ve Britanya Kamerun'udur. Belçika yönetimindeki Ruanda-Burundi, BM Genel Kurulu'nun 1746(XVI) sayılı kararıyla Ruanda ve Burundi olarak iki ayrı bağımsız devlet olarak ayrılırken; diğer olayda Kuzey Kamerun'un Nijerya ile, Güney Kamerun'un ise BM gözetiminde yapılan bir halk oylaması sonucu Kamerun ile birleşmesine müsaade etmiştir.⁸³ Ancak bu ayrılımlardaki BM uygulaması diğer olaylara emsal teşkil edecek şekilde olmamıştır.

---

⁸⁰ Cassese, a.g.e., s. 79.

⁸¹ Cassese, a.g.e., s. 73.

⁸² Taşdemir, a.g.e., s. 49.

⁸³ Cassese, a.g.e., s. 79.

BM'in self-determinasyon hakkını uygulamada başarısız olduğu üç olay söz konusu olmuştur.⁸⁴ Genel olarak, BM'in bu olaylardaki başarısızlığının nedeni self-determinasyon ilkesinin kendisinden ziyade her olayın kendi içindeki karışıklığından ve bir ölçüde de BM sisteminin yaptırım mekanizmasının olmayışından kaynaklanmıştır. Self-determinasyon ilkesinin net bir şekilde tanınmadığı olaylar ise Hindistan'ın 1961'de Goa, Damao ve Dini'yi ilhâkı, 1969'da Endonezya'nın Batı Yeni Guinea'yı ilhâkı, yine 1975'te bu ülke tarafından Doğu Timor'un ilhâkı olayları olup bu devletler tarafından self-determinasyon ilkesine dayanılması kabul görmemiştir.⁸⁵ Günümüzde artık klasik sömürgecilik anlayışı ortadan kalktığı için bu kategori içinde beliren sorunlar uluslararası toplumun gündeminden çıkmıştır.

1101. Yabancı Devlet İşgali Altındaki Halkların Self-Determinasyon Hakkı

1945'te BM Şartı'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte devletlerarası ilişkilerde kuvvete başvurma yasağı getirilmiştir. Dolayısıyla kısmen ya da tamamen yabancı işgaline maruz kalan halklar dışsal self-determinasyon hakkına sahip olmuştur. Aslında, sömürge yönetimi de yabancı işgalinin bir başka şekli olarak görülmüştür. Fakat bu iki olay arasındaki temel fark dekolonizasyon sürecinin zaman sınırlaması olmaksızın uygulanmasına karşın yabancı devlet işgalinin 1945 yılından itibaren yasaklanmasıdır. Yabancı devlet işgali altındaki halkların self-determinasyon hakkı ile ilgili uluslararası güvenceler, sömürgelerin self-determinasyon hakkı ile ilgili olanlardan daha az olmasına rağmen bu hak uluslararası hukukta giderek önemini artırmaya başlamıştır.

Devlet uygulamaları ve BM kararlarına baktığımızda dışsal self-determinasyonun sadece sömürge halklarına ait bir hak olmadığı, yabancı devlet işgaline maruz kalan halkların da hakkı olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu hak, kısmen 1514 sayılı kararda ve ardından 1966 tarihli İnsan Haklarına İlişkin Sözleşmelerin ortak birinci maddesinde desteklenmiştir. 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisi'nde ise tamamen açıklığa kavuşturulmuştur. Bildiri, sömürge sistemi dışında yabancı devlet boyunduruğu, hakîmiyeti ve kullanımı durumunda da self-determinasyonun olabileceğini ortaya koymuştur. Ancak buradaki temel sorun yabancı boyunduruğu, hakîmiyeti ve

---

⁸⁴ Cassese, a.g.e., s. 87.

⁸⁵ Cassese, a.g.e., s. 81.

kullanımından ne anlatılmak istendiğinde yatmaktadır. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne ek 1977 tarihli Birinci Protokolün birinci maddesinde “*dışsal self-determinasyon hakkı askerî araçlar kullanılarak, bir devletin yabancı bir ülke halkını hakîmiyeti altına alması halinde oluşur*” denmektedir.⁸⁶

Yabancı devlet işgali durumunda dışsal self-determinasyon hakkının oluşmasına örnek olarak 1967’de İsrail’in Arap topraklarını işgali, 1979’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali, 1979’da Vietnam’ın Kamboçya’yı işgali, 1990’da Irak’ın Kuveyt’i işgali verilebilir. Bu olaylara ilişkin BM’in tepkisi üye devletlerden işgal altında olan ülke halklarının self-determinasyon hakkına saygı gösterilmesini istemekle sınırlı kalmıştır. Bazı durumlarda da self-determinasyon hakkının tanınmaması çağrısında bulunmuştur. Nitekim 15.11.1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) ilanından hemen sonra Güvenlik Konseyi, uluslararası hukuka aykırı kuvvet kullanma yoluyla kurulduğu varsayımı çerçevesinde 18.11.1983 tarihli ve 541(1983) sayılı kararı ile KKTC’nin ayrılmasını hukusal açıdan batıl ilân etmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nden başka bir devletin tanınmaması çağrısında bulunmuştur. 11.5.1984 tarihli ve 550(1984) sayılı kararı ile de açıkça KKTC’nin tanınmaması çağrısını yapmıştır. Güvenlik Konseyi’nin Türkiye Cumhuriyeti’nin Kıbrıs’a karışmasının Garanti Antlaşmasına dayalı olması durumunu ve Kıbrıs Türk toplumunun self-determinasyon hakkını hesaba katmayan bu kararı KKTC’nin Türkiye dışında başka devletlerce tanınmamasının başlıca nedeni olmuştur. Yine Kuveyt olayında, Konsey 9 Ağustos 1990 tarihli 662 sayılı kararında Irak’ın Kuveyt’i işgalini hükümsüz ilan etmiştir. Tanımama çağrısı gibi yaptırımların önemine rağmen, BM yukarıda örnek olarak verilen olaylardan Kamboçya hariç hepsinde self-determinasyon hakkının uygulanmasında başarısız olmuştur.⁸⁷

Yabancı devlet işgali sadece güç kullanma konusundaki genel yasağa aykırı olmayıp, aynı zamanda işgal edilen ülkede yaşayan halkların self-determinasyon hakkının ihlâl edilmesi anlamına gelmektedir. Yabancı işgal hukukuna göre, işgal güçleri işgal altındaki toplumun mevcut politik durumunda mümkün olduğunca az değişiklik yapmaya mecburdur. Çünkü yeni bir millet inşa etme adına yapılan faaliyetler self-determinasyonun en temel elemanlarına hasar verebilir. Bunun en açık örneğini ABD’nin Irak’ı işgalinde

---

⁸⁶ Cassese, a.g.e., s. 98.

⁸⁷ Cassese, a.g.e., s. 98.

görebiliriz. Ülke işgalden bu yana tam bir kaos içerisinde bulunmaktadır. Kaosun nasıl sona erdirileceği sorusu self-determinasyonla yabancı devlet işgali arasındaki ilişkileri akılda bulundurarak cevaplandırılabilir.⁸⁸

ABD ve müttefikleri, Irak'ın çeşitli etnik ve sosyal gruplarını içinde barındıran Irak Yönetim Konseyi'ni savaş bittikten hemen sonra oluşturmuştur. 30 Ocak 2005'te Irak'ın tarihi seçimleri sonuçlanmış ve Irak Yönetim Konseyi başarılı bir şekilde seçilen yeni hükümetle değiştirilmiştir. Bazı Sünni gruplar seçimi boykot etse de hükümetin politik meşruiyetini sağlamak için ihtiyaç duyduğu toplumun her kesimini temsil etme şartı büyük oranda gerçekleşmiştir. Bu yeni hükümet, yabancı işgal gücünün sağlaması gereken Irak'ın Iraklılar tarafından inşası sürecini self-determinasyon prensibine uygun bir şekilde sağlayabilir. Irak'ın nihaî durumu Irak halkının kendi ellerine bırakılmalıdır. Self-determinasyon ilkesi Irak'ın statüsü ile ilgili tüm kararların verilmesinde birinci faktör olmalıdır. İleriye doğru bir gelişim ancak Irak halkının self-determinasyon hakkı ile ilgili duygularının tatminiyle sağlanabilir. Bu aynı zamanda uluslararası hukuk açısından da bir zorunluluktur. Self-determinasyon ilkesinin, demokratik yönetim için en temel esas olduğu doğrudur fakat etnik ve millî duyguları körükleyerek demokrasi dışı akımların kuvvetlenmesine de sebep olabilir. İçsel ve dışsal self-determinasyon bu ikilemi en iyi şekilde açıklamaktadır. İşgal kuvvetleri şunu çok iyi bilmelidirler ki “işgal altında olan toplulukların sahip olduğu uluslararası haklar işgalin devam ettirilmesini ve yönetilmesini engellemekte ve neredeyse sürdürülmesini imkânsız hale getirmektedir.”⁸⁹

1102. Anlaşma ile Ayrılma ve Birleşme

Aynı devlette yaşayan halkların anlaşma ile ayrılması çok yaygın bir uygulama değildir. Çekoslovakya'nın Çek ve Slovak Cumhuriyetleri'ne ayrılması bu kategoriye giren klasik bir modeldir. Yine Eritre'nin Etiyopya'dan ayrılması bu kategoriye girebilir. Aksini öngören anayasal hükümlere rağmen federal cumhuriyetlerin ayrılmaları sadece barışçıl bir şekilde ayrılma konusunda aralarında bir anlaşmaya vardıkları sürece mümkün görünmektedir.⁹⁰ Federal devletlerin anayasal hükümlerine bakmaksızın parçalanması,

⁸⁸ Youngjin Jung, “In Pursuit of Reconstructing Iraq: Does Self-Determination Matter”, **Denver Journal of International Law and Policy**, Vol. 33, (Summer 2005), s. 400.

⁸⁹ Jung, a.g.m., s. 419.

⁹⁰ Taşdemir, a.g.e., s. 53.

uluslararası toplum gibi halklar ve grupların da barış ve istikrarını tehlikeye düşürür. Eski BM Sekreteri Butros Ghali'nin belirttiği gibi “*şayet her etnik grup devlet olma iddiasında bulunursa parçalanmada sınır olmayacak, dünyada barış, güvenlik ve ekonomik refaha ulaşmak çok daha zor hale gelecektir.*”⁹¹ Kalıcı bir dünya barışı için self-determinasyon hakkı tahdit edilmeli ve diğer meşru çıkar ve haklarla dengelenmelidir.

Anlaşma yoluyla birleşme konusundaki en önemli örnek iki Almanya'nın birleşmesi olayıdır. İki Alman halkı self-determinasyon hakkını kullanarak 1990'da birleşmeye karar vermiştir. 1990'da BM'in dört daimî üyesi arasında imzalanan Almanya konusunda nihai çözüm hususundaki sözleşmenin 1. ve 7. maddelerinde self-determinasyon hakkına atıfta bulunulmuştur. Bu güncel olaylar self-determinasyon ilkesinin hem birleştirici hem de ayrımcı bir niteliğe sahip olan iki yönlü bir kavram olduğunu kanıtlamıştır.

1103. Ekonomik Self-Determinasyon

Sömürge halklarının siyasi bağımsızlıklarını kazanmaya başlamalarından az bir süre sonra, bunun aslında gerçek bağımsızlığa giden küçük bir adım olduğu ortaya çıkmıştır. Asıl sorun bağımsızlığına yeni kavuşan devletlerin BM'den kendi doğal kaynakları üzerinde tam bir hakîmiyet istemeleriyle baş göstermiştir.⁹² Sorunun kaynağında, halkların hakkından çok egemen devletlerin hakları bulunmuştur. BM içerisinde bu konu üzerinde devam eden tartışmalar iki ilkenin korunmasını ve gelişmesini sağlayacak muhtemel formüller üzerinde sürmüştür. Birincisi kendi doğal kaynaklarını değerlendirmek ihtiyacında olan üçüncü dünya ülkelerinin ulusal bağımsızlıklarına saygı, diğeri de potansiyel yabancı yatırımcıların yatırımlarını garantiye alma isteğidir.

BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1962 tarihli ve 1803(XVII) sayılı “*Doğal Kaynaklar Üzerinde Devamlı Egemenlik*” konusundaki kararı halkların ve ulusların, ulusal kaynakları üzerinde devamlı egemenlik hakkına değinmiştir. Benzer olarak BM İnsan Hakları Sözleşmelerinin ortak birinci maddesi ikinci paragrafında halkların özgürce kendi ekonomik gelişmelerini sürdürme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Yine bu sözleşmelerden, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 47. ve Ekonomik Sosyal ve

⁹¹ Taşdemir, a.g.e., s. 54.

⁹² Cassese, a.g.e., s. 99.

Kültürel Sözleşmesinin 25. maddeleri “*mevcut sözleşmedeki hiçbir hükmün tüm halkların kendi doğal kaynakları ve zenginliklerini özgürce kullanma, bunlara sahip olma ve faydalanma doğal hakkını engelleme yönünde yorumlanmayacaktır*” demiştir.⁹³ Anılan madde ve kararlarda halkların ekonomik hakları doğrudan self-determinasyon hakkıyla ilişkilendirilmese de, ekonomik self-determinasyonun sömürge ya da yabancı güç hakîmiyetinde bulunan bir ülkenin münhasır çıkarları gözetilmeksizin bu güçler tarafından kullanımı halinde söz konusu olacağı kabul edilmiştir.

111. İçsel Self-Determinasyon

İçsel self-determinasyon hakkı, devletlerin iç örgütlenmesine ilişkin olup bir halkın dilediği yönetim biçimini herhangi dış baskı olmadan seçmesi hakkıdır.⁹⁴ Bu, devamlılığı olan bir haktır. Sömürge halklarının bağımsızlıklarını kazandıklarında uluslararası hukuka göre sona eren dışsal self-determinasyonun aksine, içsel self-determinasyon bir kez uygulandıktan sonra ne ortadan kalkar ne de yok sayılabilir. Bu hakkın kimler tarafından kullanılacağı ise içsel self-determinasyonu ilgilendiren en hayati sorundur.

1110. Egemen Devlet Halklarının Self-Determinasyon Hakkı

İçsel self-determinasyon hakkı, 1966 tarihli insan haklarına ilişkin İkiz Sözleşmelerin ortak birinci maddesinde sözleşme hukuku çerçevesinde ve Helsinki Nihâî Senedi'nin sekizinci bölümünde yer almıştır. Temsilî self-determinasyon olarak adlandırabileceğimiz bu self-determinasyon türünde mevcut bir devletin bünyesindeki tüm vatandaşların demokratik bir sistem içerisinde yönetimde söz sahibi olması amaçlanmıştır.⁹⁵ Anti-demokratik ve baskıcı rejimlerin yıkılması esnasında geniş halk kitleleri içsel self-determinasyon hakkına dayanmışlardır. Ulusal yönetimlerine karşı ayaklanan gruplar, 2625 sayılı BM Genel Kurul kararına ilaveten BM Şartı'nı tamamlayan ve yorumlayan bir belge olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin giriş bölümü 3. paragrafında “*belirtilen zulme ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya başvurma*” ifadesiyle de

⁹³ Cassese, a.g.e., s. 100.

⁹⁴ Pomerance, a.g.e., s. 37.

⁹⁵ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e., s. 52.

desteklenmiştir. Haiti, Güney Afrika Cumhuriyeti ve eski Burma gibi ülkelerdeki halk hareketleri bu konuda örnek gösterilebilir.

1111. Irki Grupların Self-Determinasyon Hakkı

Uluslararası hukuk belgeleri ışığında egemen devletlerde yaşayan azınlıklara self-determinasyon hakkı doğmazken, bazı koşullara maruz kalan ırksal gruplara böyle bir hakkın verilebilir olduğu kabul edilmiştir. Bu belgelerden 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisi'nde “....ırk, din, ya da renk farkı olmaksızın ülkeye dahil olan tüm halkı temsil eden bir hükümete sahip olan ve eşit haklar ve halkların self-determinasyon hakkı ilkesine uygun olarak davranan egemen ve bağımsız devletlerin ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını garanti altına almaktadır.” denilmiştir. Söz konusu bildiriye, içsel self-determinasyon hakkı sadece irki ve dinî gruplara verilmiştir. Dinsel ve milli gruplara ise bu hak tanınmamıştır. Bu bağlamda BM, ırk ayrımı yani *apartheid* ile mücedele etmek için iki olaya müdahale etmiştir. Bunlar, Güney Afrika ve Güney Rodezya olaylarıdır. 23 Ekim 1984'te 556 sayılı kararıyla Güvenlik Konseyi, Güney Afrika'da ezilen halkın self-determinasyon hakkının tam icrası ve bölünmemiş bir Güney Afrika'da ırkçı olmayan demokratik bir hükümetin kurulması için çağrıda bulunurken, Güney Rodezya olayında daha da ileri giderek aldığı bağlayıcı kararlarla kapsamlı askerî olmayan yaptırımlar koymuştur. Güç kullanılmasına izin vermiş ve ırkçı azınlık rejiminin diğer devletler tarafından tanınmaması çağrısında bulunmuştur. Bu BM uygulamalarından şu sonuçları çıkarmak mümkündür. Bir devletin hükümet yetkilileri ısrarlı bir şekilde irki ve dini grupları yönetime katılım hakkından mahrum bırakır, bunların temel hak ve özgürlüklerini sistematik olarak çiğner, mevcut devlet yapısı içinde barışçıl bir çözüme ulaşma olasılığını reddederse, istisnaî olarak içsel self-determinasyon, dışsal self-determinasyona bağlanabilir ve irki ve dini gruplar, dışsal self-determinasyonun en radikal şekli olan ayrılmaya başvurabilir. Ancak, irki grupların olağanüstü koşullarda ayrılması olanağı henüz teamül hukukunun bir parçası haline gelmemiştir.⁹⁶

---

⁹⁶ Cassese, a.g.e., s. 123.

Nitekim, 1961’de Katanga’nın Kongo’dan, 1967-1970 arası Biafra’nın Nijerya’dan ayrılmaya yönelik teşebbüsleri başarısız olmuştur. Bu durum bir anlamda uluslararası toplumun bu dönemde ayrılma olayına karşı olduğunu göstermiştir. Devlet uygulamalarından çıkan sonuç *“ırki grupların ulusal karar verme sürecine katılma haklarının olduğu fakat ayrılma haklarının kabul edilmediği”* şeklinde olmuştur.⁹⁷

112. İçsel ve Dışsal Boyutu Olan Self-Determinasyon

1120. Devlet İçi Self-Determinasyon

Devlet içi self-determinasyon, mevcut bir devlet içindeki bir grubun ayrılma yoluyla yeni bir devlet kurma ya da mevcut devlet yapısı içinde daha çok siyasî ve kültürel özerklik kazanmak istemesi anlamına gelmekte olup bu nitelikteki iddialar kimi kez tam bağımsızlıktan daha az adımlarla çözümlenebilmektedir.⁹⁸ Devlet içi self-determinasyon istekleri etnik, coğrafi, tarihî ya da ekonomik faktörlere dayandırılabilir. Bu nitelikteki iddialara örnek vermek gerekirse; Tibet’teki gibi etnik, Sibiry’a’daki gibi ekonomik, Tayvan’daki gibi coğrafi, Doğu Timor’daki ve Çeçenistan’daki gibi dini, tarihi nedenlerden kaynaklanan taleplerdir. Pek çok durumda bu nedenlerin birkaçının birleşmesi de olasıdır. Kosova, bu konuda en güncel örnektir. Bu kategori içinde yer alan iddiaların iç savaşa neden olması mümkündür. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu tür iddialar büyük artış göstermiş olup hem merkezî hükümetlere hem de uluslararası topluma ağır ekonomik, askerî külfetler getirmiştir. Bu nedenle bu nitelikteki iddiaların tarihî, etnik, dinî ya da ekonomik boyutlar ışığında düşünülerek, grup iddialarının özerklik, bağımsızlık istekleri iyi tahlil edilerek iç çatışmaların çıkmasını önleyici, kapsamlı ve ileri görüşlü yaklaşımlarla ele alınmalıdır.⁹⁹

1121. Devlet Ötesi Self-Determinasyon

Bu bir self-determinasyon iddiasının bir devletten ziyade birden çok devleti ilgilendirmesi durumunda söz konusu olmaktadır. Bu tür iddialarda bulunan gruplar birden

⁹⁷ Taşdemir, a.g.e., s. 56.

⁹⁸ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 50.

⁹⁹ Taşdemir, a.g.e., s. 58.

çok devlette dağılmış şekilde yaşıyor olabilir.¹⁰⁰ Bu nitelikteki bir iddiayı karşılama birden çok devletin sınırlarında radikal değişimleri gerektirebileceği gibi, bölgesel siyasî istikrarsızlık oluşturma kapasitesi oldukça yüksektir. Bu durum çok çabuk devletlerarası çatışmalara sebep olabilir ve geniş çaplı sınır ötesi göçleri harekete geçirebilir. Kürtler, Baskılar gibi birden çok devlette yaşayan etnik gruplar, Ermenistan'ın bir parçası olmayı isteyen Dağlık Karabağ'daki Ermeniler, Romanya'ya bağlanmayı isteyen Moldova'daki etnik Romenler, Ukrayna'dan ayrılıp Rusya ile birleşmeyi isteyen Kırım'daki etnik Ruslar ve Pakistan'la birleşmeyi isteyen Müslümanları bu kategoriye örnek olarak gösterebiliriz.¹⁰¹

1122. Yerli Halkların Self-Determinasyon Hakkı

Yerli terimi, yaklaşık üç yüz milyon insanla birlikte uluslararası sistem içindeki beş binden fazla grubu tanımlamak için kullanılmaktadır. Yerli toplumlar farklı bir etnik kökene, kendilerine özgü ayrı bir dile, gelenek ve değerlere sahip olan tarihi geçmişleriyle yaşadıkları ülkeyle ekonomik, dinî ilişkileri olan birimlerdir. Bunlar ulusal sınırları aşan coğrafi bir bölgede toplanmış olabilecekleri gibi bir bölge içinde dağınık halde de yaşıyor olabilirler.

Yerli toplumların temsilcileri, BM gibi çeşitli uluslararası forumlarda self-determinasyon hakkının kendilerinin doğal ve devredilmez bir hakkı olduğunu ilân ederek, kültürel azınlık gibi kavramlar altında kimliklendirilmeyi istememişlerdir. Bunlar bağımsız devlet talebinden ziyade siyasî, ekonomik, kültürel özerkliğe uzanan iddialar üzerinde odaklaşarak, self-determinasyonun geniş bir uygulaması için mücadele etmektedirler.¹⁰²

Yerli halklar, kendi görüşlerini savunmak için iki konuyu tartışmaya açmışlardır. Birincisi başka halklar tarafından kullanılmasına izin verilen self-determinasyon hakkının yerliler tarafından kullanılmasına izin vermemek bu insanlara karşı yapılan ırkçı yaklaşımın ve kültürel şovenizmin bir kanıtı olmuştur. İkincisi self-determinasyon hakkının sadece İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki sömürge yönetimlerine

¹⁰⁰ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 75.

¹⁰¹ Howard J. Vogel, "Reframing Rights From the Ground Up", **Temple International and Comparative Law Journal**, Vol. 20, (Fall 2006), s. 471.

¹⁰² Taşdemir, a.g.e., s. 60.

uygulanması, tarihî olarak kesinlikle doğru olmayan, yerli halkların Avrupa sömürgeciliğinden etkilenmediğini iddia etmek manasına gelmiştir.¹⁰³

Devletler ise haklı olarak çoğunlukla ayrılıklara neden olan self-determinasyon hakkına sıcak bakmamışlardır. Onlara göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan uluslararası düzen bağımsızlık ve ülkesel bütünlük ilkesine odaklanmıştır. Devletlere göre, BM Şartı zaten bu ilkeleri korumak için var olmuştur. Uluslararası sistemde, devleti olmayan ulusların yerli toplum kategorisi içine girdiği ileri sürülmüş ve self-determinasyon hakkının Basklılar, Kürtler, Abazalar, Tibetliler, Filistinliler gibi devleti olmayan uluslara genişletilmesine karşı çıkmışlardır.

Günümüze kadar her iki tarafın iddiaları yönünde bazı gelişmeler olmuştur. Oluşturulduktan hemen sonra BM İnsan Hakları Konseyi'nin ilk icraatlarından biri BM'in Yerli Hakları Beyannamesi'ni onaylayarak görüşülmek üzere 2006 sonunda Genel Kurul'a sevk etmek olmuştur. Bu Beyanname'nin 3. paragrafında "*Yerli halkları self-determinasyon hakkına sahiptir. Bu hakka dayanarak politik durumlarını tayin edebilir ve serbestçe kendilerinin ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimini takip edebilirler.*" denmektedir. Devletler ise yeni yürürlüğe giren ve self-determinasyona hiç atıfta bulunmayan "*Yerli Halkları Hakkında Amerikan Deklarasyonuna*" atıfta bulunmaktadırlar.

Yukarıda ifade edilen uluslararası beyannameler yerli hakları hakkındaki devlet uygulamalarını ve uluslararası davaları etkilemeye başlamıştır. Uzun yıllar boyunca devletlerin keyfi uygulamalarına maruz kalan yerli halkların hakları, uluslararası mahkemelerce alınan kararlarla artık uluslararası hukukun bir parçası haline gelmiştir. Örnek olarak, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi tarafından karara bağlanan Awas Tingni Topluluğu ile Nikaragua Hükümeti arasındaki dava verilebilir. 1998 yılında Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Awas Tingni Yerlileri adına Nikaragua Hükümeti'ne Amerikan İnsan Hakları Mahkemesin'de dava açmıştır. Davanın konusu Awas Tingni Yerlileri tarafından kutsal kabul edilen toprakların Nikaragua Hükümeti tarafından bazı şirketlere satılması ile ilgiliydi. 2001 yılında Mahkeme, Nikaragua Hükümeti'nin Awas Tingni Yerlilerinin kutsal toprakları ve kaynakları üzerindeki haklarını çiğnediğine

---

¹⁰³ Russell A. Miller, "Collective Discursive Democracy as the Indigenous Right to Self-Determination", **American-Indian Law Review**, Vol. 31, (2006-2007), s. 342.

hükmetmiştir. Bu kararlarla Mahkeme, yerli halkların kişisel mülkiyet hakkından da öte toplu mülkiyet hakkı olduğunu da ortaya koymuştur. Nikaragua Hükümeti sadece parasal tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Aynı zamanda uluslararası hukuk ve evrensel değerler çerçevesinde yerli halkların sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması için her türlü tedbirin süratle alınması gereği karara bağlanmıştır.¹⁰⁴

Yerli toplumların self-determinasyon hakkı, bu toplumların siyasî statülerini ve devlet içinde temsil edilmelerini serbestçe müzakere etme hakkı olarak yorumlanmalıdır. Bu toplumlar kamu işlerinin yürütülmesindeki rollerini mevcut devletin anayasal kuruluşları vasıtasıyla gerçekleştirmeli ve gücü demokratik kurumlar içinde paylaşmalıdırlar. Bu durum yerli halkların self-determinasyon hakkı olarak anılan çağdaş self-determinasyon hakkının yeni bir türünü teşkil edecektir. Zira yerli toplumlar, siyasî haklarını devlet içinde özerklik vasıtasıyla icra edebileceklerdir. Bu yeni self-determinasyon türü ile self-determinasyon ilkesi günümüzde yeni bir anlam daha kazanacaktır.

12. Uluslararası Hukuk Açısından İçerdiği Sorunlar

BM Şartı yürürlüğe gireli yarım yüzyılı aşkın bir zaman geçmesine karşın, self-determinasyon tartışmaları ve bu konu etrafındaki belirsizlikler hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Yaklaşık hergün Filistinliler, Tibetliler, Kürtler, Çeçenler, Keşmir, Doğu Timor, Hong Kong, Tayvan, Quebec, Eritre, Kosova halkları, yerli kabileler ve ırki gruplardan self-determinasyon hakkına ilişkin talepler yükselmektedir. Şu an devam eden silahlı çatışmaların çoğunluğu ya bir devlet içindeki çeşitli guruplar arasında ya da bir devletle, bir etnik grup arasındadır. Her devlet, self-determinasyon hakkının gerçekleşmesine yardım etme ve BM Şartı hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterme yükümlülüğü altındayken, self-determinasyon talep eden her birimin bunu gerçekleştirmesi mevcut uluslararası sistemi parçalayabilir. Bu yüzden self-determinasyon kavramının kapsamı, içeriği, anlamı çok iyi tespit edilmeli ve yanlış anlaşılmalara müsaade etmeyecek şekilde ortaya konmalıdır. Self-determinasyon bir amaç mı, bir arzu mudur? Yoksa bir ilke ya da hak mıdır? Bu bir haksa siyasî mi yoksa hukuksal bir hak mıdır?

¹⁰⁴ Lorie M. Graham, "Reperations, Self-Determination and the Seventh Generation", **Harvard Human Rights Journal**, Vol. 21, (Winter 2008), s. 81.

Hukuksal bir hak ise acaba bu uygulanabilir bir hak mıdır? Yoksa bunların hiçbirisi değil midir? Günümüzde bu alanda hukukî ve siyasî gelişimi sürdürmenin önündeki temel engel halklar kavramının tıpkı azınlık kavramı gibi tüm devletlerin üzerinde uzlaştığı bir tanımının olmayışıdır.¹⁰⁵

120. Tanım Sorunu

Ortaya çıktığı tarihten bu yana self-determinasyon kavramının üzerinde uzlaşılan tam bir tanımını yapmak maalesef mümkün olmamıştır. Son zamanlara kadar batılı düşünürlerin bir kısmı, self-determinasyon ilkesini hukukî muhtevadan yoksun, kötü tanımlanmış, siyasî ve ahlakî bir kavram olarak görmüştür. Bugün bile bazıları, self-determinasyon hakkının bir mit(masal) olduğunu iddia etmekte ve bu hakkın kurulu devletlerde yaşayan birçok azınlık veya grup için uygun olmadığını savunmaktadır.¹⁰⁶

Konu üzerinde çok farklı anlayışları ve güçlükleri göz önünde bulundurarak, self-determinasyonun bazı tanımları verilebilir. Londra Üniversitesi'nden Donald Cameron Whatt, onu "*bir devletin tebaasının kendi hükümetlerini seçme hakkı*" olarak belirtmiştir. Richard T. De George ise; "*halkın idaresi altında yaşayacakları veya yaşadıkları hükümet şeklini seçme hakkı olarak*" tanımlamıştır. Ona göre, bu tanım kendi belirsizliklerini de içerisinde barındırmaktadır. Çünkü bu tanım içinde '*halk*' diye bir kavram vardır ki o da tam olarak belli değildir.¹⁰⁷ Günümüzde self-determinasyon bir etnik, dilsel ya da dini grubun ayrı bir ulusal egemenlik oluşturabilmek amacıyla, varolan ulusal sınırları yeniden düzenleme hakkı anlamına gelebilir. Bir federal sistemdeki siyasî ünitenin federasyondan ayrılıp bağımsız egemen devlet olması anlamına gelebilir. Veya self-determinasyon yalnızca bir egemen devlet içerisinde yaşayan etnik, dilsel, dini grubun, kendi kendilerine egemen bir devlet oluşturmaksızın daha geniş bir otonomî, dil ya da dinî hakları elde etme hakkı olarak anlaşılabilir.¹⁰⁸ Self-determinasyonun bu tanımları 2625(XXV) sayılı BM kararı ile desteklenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, 1541 sayılı karara göre "*Kendi Kendini Yönetemeyen Topraklarla*" ilgili olarak aşağıdaki ilk üç seçenek mevcuttu.

¹⁰⁵ Taşdemir, a.g.e., s. 37.

¹⁰⁶ Richard T. De George, *The Myth of the Right of Collective Self-Determination*, Abardeen University Press, Abardeen, 1991, s. 5.

¹⁰⁷ De George, a.g.e., s. 2.

¹⁰⁸ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 11.

2625(XXV) sayılı kararın kabul edilmesi ile birlikte, self-determinasyon ilkesinin halklar tarafından muhtemel uygulama şekillerine bir seçenek daha eklenmiştir. Bunlar;

- 1) Egemen bir devlet olarak ortaya çıkmak;
- 2) Bağımsız bir devletle özgür iradesi ile birlik oluşturmak;
- 3) Bağımsız bir devletle entegrasyona gitmek;
- 4) Söz konusu halk tarafından özgürce belirlenmiş diğer bir siyasi statünün kabulü.

Self-determinasyon hakkının uygulama şekilleri açıkca ortaya konulmuş olsa da uluslararası toplumun şimdiye kadar ki genel eğilimi self-determinasyon hakkına sahip olan birimlerin sayısını sınırlamak için “*halklar*” teriminin tanımını daraltma yönünde olmuştur. Self-determinasyon iddiasında bulunan gruplar ise “*halk*” terimini mümkün olduğunca geniş yorumlayarak neredeyse en küçük farklılığı olan insan birimlerini bile ilkenin kapsama alanına sokarak, uluslararası güvencelerden yararlandırmaya çalışmıştır. Bu ikilemden de anlaşılacağı gibi, pek mümkün görünmese de sorun “*halk*” sözcüğünün uluslararası hukuktaki tanımı yapılarak ancak çözülebilir. Böylece self-determinasyon hakkından kimlerin yararlanacağı açıklığa kavuşturulabilir.

121. Hakkın Süjesi Sorunu

Self-determinasyon konusu ile ilgilenen birçok uluslararası aktör hakkın “*halklara*” ait olduğu konusunda hemfikirdir. Self-determinasyona yaptığı katkılar ile konu üzerinde çok etkili bir isim olan Mancini “*milletleri*” uluslararası hukukun ve self-determinasyon ilkesinin temel özneleri olarak kabul etmiştir. Lenin de “*milletlerin*” self-determinasyon hakkı konusunda aynı düşünmektedir. Wilson’ın 14 Noktası, Atlantik Şartı ve BM Şartı da hakkın süjesi olarak “*halkları*” göstermiştir. Bazı uluslararası antlaşmalarda ise “*halklara ve milletlere*” birlikte değinilmiştir. Lenin, bunlardan farklı olarak “*azınlıkları*” da “*halklara ve milletlere*” ilaveten hakkın kullanıcıları olarak ifade etmiştir.¹⁰⁹ Bu terminolojik karışıklık hakkın kimler tarafından kullanılacağı konusunda tam bir kaosa sebep olmuştur. Wilson, “*Ondört Nokta’sında*” bu ilkedden bahsettiğinde Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı ve Versay Antlaşması esnasında Wilson’un temsilcisi olan Robert

¹⁰⁹ Zejnullah Gruda, “Uti Possidetis, The Ethnic Principle and Self-Determination”, **Chicago-Kent Law Review**, Vol. 80, (2005), s. 367.

Lansing: “Başkan Wilson self-determinasyon ilkesini gündeme getirdiğinde kafasında nasıl bir bütünlük vardı? Acaba Wilson, bir ırkı veya toprak sahasını ya da topluluğu mu kastetmiştir? Bunlara açıklık getirilmeden bu ilkeye müracaat edilmesi barış ve istikrarı tehlikeye sokar.” demek suretiyle bu konudaki şüphelerini dile getirmiştir.

Gerek BM Şartı’nda, gerek İkiz Sözleşmeler’de, gerekse BM kararlarında görülmektedir ki, bu hakkın süjesi bütün halklardır. Fakat “*halk*” kavramının yorumlanması hiç de kolay değildir. Bu konuda dar ve geniş yorum olmak üzere iki ihtimalden söz edilebilir. “*Halk*” kavramı ya devlet içindeki her birimi içine alacak ya da ırk, din, dil bağlamında ayrık gruplar anlamına gelecektir.¹¹⁰

Uluslararası hukuk belgelerine ve devletlerin uygulamalarına bakıldığında “*halk*” teriminin ülke içerisindeki bütün insanları içine alacak şekilde anlaşıldığı gözlenmiştir. Dekolonizasyon sürecinde bu anlayışa uygun olarak self-determinasyon hakkı bağımsızlığını kazanan devletlerde ülkedeki insanların tümüne verilmiştir. Nitekim BM, Kongo’dan ayrılmak isteyen Katanga bölgesine ilişkin 1961’de ve Nijerya’dan ayrılmak isteyen Biafra bölgesine ilişkin olarak 1967’de vermiş olduğu kararlarda self-determinasyon hakkının, koloni yönetiminden kurtulma hakkı tanıdığını ancak bu bölgelerin kendi devletlerinden ayrılma hakkını içermediğini vurgulamıştır.¹¹¹

Self-determinasyon hakkı sadece koloni halklarına ait bir hak değildir. Yabancı boyunduruğu ve ırki baskı altında olanlar için de geçerlidir. BM’in kuruluşuyla birlikte devletlerarası ilişkilerde güç kullanma yasağı başlamış ve böylece yabancı işgali altında olan halklara self-determinasyon hakkı doğmuştur. Dostane İlişkiler Bildirisi’nin 7. maddesinde; “*Eğer bir devlet, ülkesindeki herkesi renk, ırk, dil, din ayrımı gözetmeksizin bütünüyle temsil eden bir yönetime sahipse, devletin ulusal ve ülke bütünlüğünü ihlâl edecek şekilde self-determinasyon hakkının varlığı kabul edilemez.*” denmektedir. Bir devlet yukarıdaki maddeye uymadığı takdirde ise ülke içerisinde söz konusu maddenin muhatabı olan gruplar için de self-determinasyon hakkı doğmaktadır.

¹¹⁰ Uz, a.g.m., s. 69.

¹¹¹ Ancak; BM, Bangladeş ve Eritre ile ilgili kararlarında self-determinasyon hakkını, toprak bütünlüğü ilkesine tercih etmiştir.

“*Halk*” kavramı açısından diğerk bir sorun ise “*azınlık*” tanımının yapılmamış olmasıdır. Bu da dünyanın değışik bölgelerinde tansiyonun yükselmesine ve belirsizliklere yol açmaktadır. Sihirli sözcük ‘*halk*’, azınlıkları da ifade etmeye devam ettiğı sürece bu tür krizler asla bitmeyecektir. Aslında Helsinki Nihaif Senedi’nde self-determinasyon hakkı ile azınlık hakları, ayrı ayrı ilkeler olarak düzenlenmiştir. İkinci olarak, azınlık hakları ile ilgili Kopenhag Bildirisi’nde, self-determinasyon hakkından hiç bahsedilmemiştir. Dahası, azınlık hakları çoğulcu demokratik siyasî sistemlerin çerçevesi içinde gerçekleştirilebilecek insan haklarının bir parçası olarak görülmüştür. Üçüncü olarak, bu haklar bazı insanların oluşturduğu topluluklardan çok ulusal azınlıklara tanınmıştır. Ve nihayet, düzenlemelerin hiçbir yerinde azınlıkların böyle bir hakkı olduğundan bahsedilmemiş, îma bile edilmemiştir. Hatta Kopenhag Bildirisi’nde belirtilen taahhütlerin hiçbirisinin, devletin ülke bütünlüğü başta olmak üzere uluslararası hukuk ilkeleri ve BM Şartı’nda belirtilen ilkelerin amaçlarına aykırı hareket etmeyi içerdiği şeklinde yorumlanamayacağı belirtilmiştir.¹¹²

Aslında sorunun özü, mevcut devletlerdeki nüfusun bir bölümünün, hukukun içinde kalarak o devletten ayrılmasının mümkün olup olmadığıdır. Buradan hareketle halk/millet gibi kavramların tanımlanamazlığını bir kenara bırakıp, konuya bu açıdan yaklaşmak gerekmektedir. Bize göre self-determinasyon hakkını kullanma amacıyla mevcut devletten ayrılma hakkı yoksa, halk/millet kavramı devleti oluşturan bütün nüfus anlamına gelmektedir.¹¹³

122. Hak veya İlke Tartışması Çıkmazı (*Jus Cogens*)

Self-determinasyon kavramının gelişmesinde BMGK’nun 1514(XV) sayılı Sömürge Ülkelerine Bağımsızlık Verilmesi Hakkındaki Beyannamesi’nin kabulü bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu kararda, self-determinasyondan bütün halklara ait olan bir hak olarak bahsedilmiştir. Bu kabul, 1966 yılında çıkarılmış “*Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve Medenî Haklar Sözleşmesi’nin*” birinci maddesinde de “*tüm halkların self-determinasyon hakkına sahip olduğu belirtilerek*” tekrar edilmiştir. Aynı şekilde 1970 tarihli Dostane İlişkiler Beyannamesi’de self-determinasyon hakkını içermiştir. Ayrıca

¹¹² Gündüz, a.g.e, s. 129.

¹¹³ Gündüz, a.g.e, s. 133.

sömürgelerle ilgili birçok BMGK kararı da halkların self-determinasyon hakkını tekrarlayıp teyit etmiştir.¹¹⁴

Bu görüş açısı, UAD'nin Namibya ve Batı Sahara danışma kararları ile daha da güçlenmiştir. Namibya Davası'nda Mahkeme; self-determinasyon ilkesini tüm muhtar olmayan yerlere uygulanabilir hale getiren 1514(XV) sayılı kararın, bu konudaki uluslararası hukukun gelişiminde çok önemli bir aşama oluşturduğu sonucuna varmıştır. Batı Sahara danışma kararında Mahkeme, Namibya kararındaki bulgularını tekrarlayarak, 1514(XV) sayılı BMGK kararında self-determinasyonun bir hak olarak belirtildiğini kaydetmiştir. Bu iki olayda da Mahkeme self-determinasyonun BM tarafından önemsenecek bir klavuz prensipten daha öte birşey olduğu kararına varmıştır.¹¹⁵

Devlet uygulamalarına bakıldığında, Batılı devletlerin bir zamanlar hak olmasına karşı çıktıkları self-determinasyon ilkesini, günümüzde neredeyse bütün sömürgelerini kaybettikten sonra destekledikleri görülmektedir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi Avrupa örgütleri bir zamanlar self-determinasyon tartışmalarının odağında olan Afrika Birliği Teşkilatı (OAU) gibi örgütlerden daha fazla bu konu ile uğraşmakta ve bu konuya katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte, çoğunluğu eski sömürge olan üçüncü dünya ülkeleri ve eski Doğu Bloku ülkeleri bu konuya ilgilerini kaybetmiştir.

Günümüzde self-determinasyon ilkesinin *jus cogens* yani uluslararası hukuk tarafından halklara verilmiş, reddedilemez bir hak doğasında olup olmadığı hususu önem kazanmıştır. Bir yandan Viyana Antlaşmalar Hukuku sözleşmesinin hukuki düşüncede kazandığı önem, diğer yandan self-determinasyon ilkesinin en önemli çağdaş uluslararası belgelerde yer alması nedeniyle self-determinasyon ilkesinin normative karakterinin *jus cogens* doğasında olduğuna ilişkin görüşler son dönemlerde artış göstermiştir.¹¹⁶ BM kararları ışığında, self-determinasyon ilkesinin en azından sömürge topraklarında yaşayan insanlar için bir hak haline geldiğini söyleyebiliriz.

---

¹¹⁴ Şahin, a.g.e., s. 42.

¹¹⁵ Şahin, a.g.e., s. 43.

¹¹⁶ Gardam, a.g.e., s. 49.

Diğer yandan, self-determinasyon belgelerinin uygulamaları da göz önüne alındığında, bunun sadece sömürge halkları için münhasır bir hak olmadığı da görülecektir. Ayrıca, farklılığı bariz topluluklara karşı ağır insan hakları ihlallerinin olduğu yerlerde de bu tip topluluklar için self-determinasyon bir hak haline dönüşmüştür. Eğer self-determinasyonu içsel boyutuyla ele alırsak o zaman dünyanın tüm nüfusu için bir hak haline gelmiştir. Ne var ki, önemli kimi uluslararası hukukçu self-determinasyonun hukuki bir hak olduğu fikrine bile karşı çıkmakta iken ilkenin *jus cogens* doğasında olduğunun kesinliğini ileri sürmek kanımızca doğru değildir. Bu görüşü destekleyen en önemli husus self-determinasyon ilkesinin *jus cogens* doğasında bir ilke olması halinde, kendisi ile çatışan anlaşma hükümlerinin hükümsüz kalması mecburiyetidir. Oysa günümüze kadar hiçbir sözleşme, UAD tarafından self-determinasyon ilkesi ile çatışıyor olması sebebiyle hükümsüz ilân edilmemiştir.¹¹⁷ Bizce bir sorunlar demeti olan self-determinasyon ilkesini devrimsel nitelikte olan *jus cogens* kavramının bir parçası haline getirmek, meseleyi daha da karmaşık hale sokacaktır. Bu nedenle bir hak olup olmadığı konusunda bile tartışmaların yapıldığı self-determinasyon ilkesini *jus cogens* olarak karakterize etmek yeni sorunlara kapı açmak demektir.¹¹⁸

123. Ayrılma Hakkı (*Secession*)

Self-determinasyon hakkı ile ilgili tartışmaların yoğunlaştığı asıl konu ayrılma hakkının buna dahil olup olmadığıdır. Self-determinasyon hakkı ve ayrılma hakkının bir paranın iki yüzü veya farklı ilkeler olup olmadığı belirsizdir. Dolayısıyla, self-determinasyon hakkının ayrılma hakkını da içerip içermediği her zaman tartışılmıştır. Örneğin 1917 öncesinde Lenin, yazılarında ayrılma hakkını şiddetle desteklemiştir. Buna rağmen Jefferson ve Lincoln tam anlamıyla demokrasiyi savunurken, self-determinasyona dayanarak ayrılma hakkına karşı çıkmıştır. Pek çok yazar da Wilson'un ayrılıkçı self-determinasyona karşı çıktığını belirtmiştir. Ulusal self-determinasyon, genellikle pozitif bir ilke olarak kabul edilirken ayrılma hakkı, negatif ve yıkıcı bir ilke olarak görülmüştür.¹¹⁹

¹¹⁷ Cassese, a.g.e., s. 173.

¹¹⁸ Taşdemir, a.g.e., s. 44.

¹¹⁹ Uz, a.g.m., s. 72.

Ayrılma hakkı taraftarları ise, ayrılma hakkı olmaksızın self-determinasyon hakkını, seçimler olmaksızın bir demokrasiye benzetmiştir. Bunlara göre, ayrılma hakkını da kapsayan self-determinasyon hakkının, özellikle ayrımcılık ve baskı ile karşı karşıya olan insanlar için, demokratik hakları gereği verilmesi zorunludur. Ayrılma hakkının, baskıcı bir rejime karşı kendinizi koruyabilmeniz için self-determinasyon hakkının bir çeşidi olduğu ileri sürülmektedir.¹²⁰ Ayrılma hakkını savunanlar, milletin bölünmezliği kavramına ve mutlak bir değer olarak ülkenin bütünlüğü nosyonuna tamamen karşı çıkmışlardır. Ancak burada şu husus bilinmelidir ki ayrılma hakkı taraftarları da, bu hakkı ancak zorunlu nedenlerin bulunması hâli ile sınırlandırmıştır. Bunlara göre, insanların hayatları veya kültürel özerkliği tehlikeye düşerse veya halk sürekli olarak ekonomik yoksulluk içinde kendisinin sömürüldüğünü hissediyorsa, ayrılmanın haklı gerekçesi vardır.

Uluslararası hukuka göre self-determinasyon hakkı, *uti possidetis juris* (toprak bütünlüğüne saygı) ilkesinin sınırları içerisinde geçerlidir. Çünkü devletin egemenlik yetkilerinin sınırlarını da çizen ülke, devlet olabilmenin temel şartlarından biridir. Bu öneminden dolayı *uti possidetis juris*, yirminci yüzyılda uluslararası hukukun bir ilkesi haline gelmiştir. Bu ilkenin genel bir kural olarak ilk kabulü ise Milletler Cemiyeti Misakı'nın 10. maddesi ile gerçekleşmiştir. Söz konusu hüküm ile üye devletler birbirlerinin ülke bütünlüğüne saygı göstereceklerini taahhüt etmişlerdir. Aynı ilke daha sonra Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında tekrarlanmıştır. Bunun yanında 01.08.1975 tarihli Avrupa Güvenlik ve İşbirliği (CSCE) Helsinki Nihâf Senedi'nde de bu ilkeye yer verilmiştir.¹²¹ Buna göre; bütün halklar özgürce, ne zaman isterse, iç ve dış siyasal düzenlemelerini, hiçbir dış müdahale olmadan tayin edebilme ve sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerini yönlendirme hakkına sahiptir. Ancak burada bütün halklardan bahsedilmekle birlikte kastedilen, ülke üzerindeki halkın tümüdür. Dolayısıyla bu hak sınırların ihlâl edilmezliği ilkesine uygun olarak kullanılabilir.¹²² Nitekim Almanlar toprak bütünlüğü ilkesini Helsinki Nihâf Senedi'nin tümüyle kabulü için olmazsa olmaz şart olarak ileri sürmüşlerdir.

¹²⁰ Alexis Heraclides, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, Londra, 1991, s. 27.

¹²¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri-II. Kitap, 2. Baskı*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s. 15-16.

¹²² Gündüz, a.g.e, s. 122.

BM uygulamalarına baktığımızda, bu konu 1514 ve 2625 sayılı kararlarında Genel Kurul tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. 1514 sayılı karar açıkça, mevcut devletten ayrılmayı yasaklamıştır. Buna göre *“ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal bütünlüğünü, kısmen veya tamamen yok etmeye yönelik girişimler, BM Şartı’ndaki ilkelerin hedefleri ile bağdaştırılamaz.”* Aynı şekilde 2625 sayılı karar daha geniş bir düzenleme getirmiş olsa da asıl amaç değişmemiştir. 24.10.1970 tarihli ve 2625(XXV) sayılı Dostane İlişkiler Bildiri’sinin sekizinci maddesinde de devletlerin ülkesel bölünmezliği ilkesine, self-determinasyon ilkesine nazaran daha fazla ağırlık verilmiştir. Buna göre *“Her devlet, diğer herhangi bir devletin ulusal ve ülkesel bütünlüğünü kısmen veya tamamen yok etmeye yönelik eylemlerden kaçınacaktır.”*¹²³

BM Şartı’nın hazırlık çalışmaları esnasında ayrılma hakkı konusunda yapılan tartışmada halk/millet kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazı delegeler, azınlıkları ve mevcut devletten ayrılmayı yeğleyen grupları dışarıda bırakacak şekilde bir tanımlamanın yapılmasını önermiştir. Hindistan delegesi, halk kavramını geniş yoğunluktaki ulusal gruplar olarak yorumlamış, Yugoslavya delegesi halkın en geniş anlamda ele alınması gerektiğini belirtmiş, Lübnan delegesi Hindistan’ın yorumunu geniş ve belirsiz olarak değerlendirmiş ve bir kasabada yaşayan bin kişinin de kendini halk olarak tanımladığını belirterek buna karşı çıkmış, Venezuela delegesi, ırki, dini veya diğer azınlık gruplarının buna dahil olamayacağını savunmuş, Yunanistan delegesi ise, kontrollerinin dışındaki şartlarda yaşayan fakat kendi siyasî statülerini özgürce belirleyemeyen ulusal azınlıkların self-determinasyon hakkının varlığını savunmuştur.¹²⁴ Sonunda BM Şartı’nın imzalanması sırasında self-determinasyon hakkının azınlıklara ve ayrılıkçı hareketlere uygulanamayacağı görüşü hakîm olmuş ve ayrılma hakkı kabul edilmemiştir.

Dostane İlişkiler Bildirisi’nin 7. maddesinde *“Eğer bir devlet, ülkesindeki herkesi renk, ırk, dil, din ayrımı gözetmeksizin bütünüyle temsil eden bir yönetime sahipse, devletin ulusal ve ülke bütünlüğünü ihlâl edecek şekilde self-determinasyon hakkının varlığı kabul edilemez.”* denmektedir. Görüldüğü gibi, nüfusun tamamını temsil eden bir yönetime sahip mevcut bir devletten ayrılma hakkı hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Tahkim Komisyonu’nun, Eski Yugoslavya’ya ilişkin vermiş olduğu 11 Ocak 1992 tarihli ve iki

¹²³ Gündüz, a.g.e, s. 136.

¹²⁴ Heraclides, a.g.e., s. 29.

numaralı kararında belirtildiği gibi “Uluslararası hukuk şu andaki konumu itibariyle, self-determinasyon hakkını bütün özellikleriyle belirtmiş değildir. Bununla beraber, şartlar ne olursa olsun, self-determinasyon hakkı, sınırları değiştirmeyi ve ülke bütünlüğünü ortadan kaldırmayı devletin açık rızası dışında içine almaz.”

Ancak, 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin, 1992 yılında da Yugoslavya’nın dağılmasıyla birlikte, self-determinasyon ilkesinin sömürgeler dışında da uygulanması gündeme gelmiştir. Söz konusu iki devletten ayrılarak bağımsızlığını kazanan yeni devletler, bu ilkeye dayandıklarını belirtmişlerdir. Fakat bu yeni devletlerin önemli bir özelliği, daha önce federal bir devletin federe kanatlarını oluşturup, önceki devletlerin anayasalarında self-determinasyon hakkına sahip olduklarının öngörülmesi olmasıdır. Dolayısıyla, bu örnekler bakarak günümüzde uygulanan uluslararası hukukun ayrılma hakkını kabul ettiğini söylemek doğru değildir.¹²⁵

Ayrılma hakkı konusunda emsal teşkil eden mahkeme kararlarından biri Kanada’nın en yüksek mahkemesi olan Kanada Yüksek Mahkemesi’nin ülkenin bir eyaleti olan Quebec’in tek taraflı ayrılma isteğinin yasal olup olmadığı konusunda aldığı karardır. Uluslararası hukuk göz önüne alındığında Mahkeme, Quebec halkının yabancı, düşman veya sömürge işgalinde olmadığını kaydetmiştir. Buna ilave olarak, içsel self-determinasyon hakkının yasal bir hak olduğunu belirtmiş ve Quebec’lilerin bu haktan mahrum edilmediğini açıklamıştır.¹²⁶ Bu kanaatin nedeni konu edilen halkın yaygın bir şekilde sivil hakları ihlâl edilmemiş hatta baskı altına bile alınmamış olmasıdır. Aslında birçok Quebec’li geçmişte ve günümüzde ülkenin en yüksek makamı olan Başbakanlık dahil federal makamları rahatlıkla elde etmiştir. Buna ilave olarak Mahkeme, Quebec’in *de facto* ayrılığını kendi bölgesi üzerinde kontrolü sağlayarak ve uluslararası tanınmasını elde ederek etkili bir şekilde başarabileceğini düşünmektedir. Mahkemeye göre bunun hiçbir yasadışı yola başvurmadan yapılması mümkündür. Mevcut iç hukuk açısından, eğer Quebec’lilerin açık bir çoğunluğu uygun şekilde yapılan bir referandum sonucunda ayrılma yönünde oy kullanırsa federal hükümetin ve diğer bölgesel hükümetlerin mevcut Quebec otoriteleri ile ayrılma konusunda iyi niyet çerçevesinde görüşmeleri anayasal görevleridir. Fakat federal hükümet ayrılma yönünde karar vermek zorunda değildir. Buna ilâve olarak

¹²⁵ Pazarıcı, a.g.e., s. 9.

¹²⁶ Sikander, a.g.m., s. 41.

Quebec otoriteleri kendi azınlıklarına karşı saygılı olmak ve azınlıklar, bölgesel hükümetler ve federal hükümetle iyi niyetle görüşmeler yapmak zorundadır.

Diğer taraftan, birçok yazar self-determinasyon hakkının toprak bütünlüğü ilkesinden önce gelebileceği bir durum olarak, Güney Afrika'da olduğu gibi eğer devlet bütün millet temsil eden bir yönetime sahip değilse dışlanan halkın, self-determinasyon hakkını kullanabileceği belirtmektedir.¹²⁷ Bu direnme ya da ihtilal yapma hakkını da kapsar. Güney Afrika örneği istisna teşkil etmekle beraber BM uygulaması, mevcut devletten ayrılma hakkını kabul etmemektedir. Nitekim 9 Ocak 1970 tarihli bir basın toplantısında dönemin BM Genel Sekreteri U-Thant şöyle demiştir: *"Uluslararası bir örgüt olarak BM, ayrılma hakkını geçmişte kabul etmemiş, şu anda da etmemektedir ve ümit ediyorum gelecekte de kabul etmeyecektir."*¹²⁸

124. Birleşme Hakkı (*Irredentism*)

Ayrılma hakkı, her zaman uluslararası hukuk tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Bir halkın bulunduğu devletten ayrılarak yeni bir devlet kurmasına izin verilmesi çok nadir durumlarda söz konusu olmuştur. Bununla birlikte birden çok devlet sınırları içinde yaşayan halkların self-determinasyon hakkı çözüm beklemektedir. Birleşme hakkı, işte bu tür halkların ortak bir devlet kurmasını içermektedir. Birleşme hakkı ile ilgili istekler değişik şekillerde görülebilir. Bir devlet başka bir devletin içindeki bir bölge veya muhtar olmayan bölgeler üzerinde orada yaşayan halklarla kan bağıını öne sürerek toprak talebinde bulunabilir. Veya bir etnik grup bir devletten ayrılarak etnik bağı olan başka bir devletle birleşmek isteyebilir. Bir muhtar olmayan bölgenin halkı komşu ülkeyle dekolonizasyon kapsamında aynı etnik yapıda olduğu için birleşmek isteyebilir. Birleşme hakkı ile ilgili talepler birden çok devleti ilgilendirdiğinden dolayı uluslararası hukuk tarafından ele alınmıştır.¹²⁹

¹²⁷ Halperin & Scheffer & Small, a.g.e, s. 23.

¹²⁸ Gündüz, a.g.e, s. 134.

¹²⁹ Musgrave, a.g.e., s. 211.

Somali, bir devletin etnik bağları öne sürerek kendi ülkesine ait olmayan bir toprak parçasını ilhak etmesinin yasal dayanaktan yoksun olduğunu belirten somut bir örnektir. Somali Demokratik Cumhuriyeti etrafındaki tüm etnik Somali halkını bir devlet altında toplamak için bir çok girişimde bulunmuştur. Bu girişimler ülkesel bütünlük ilkesini zedelediği gibi kesinlikle BM Şartı'nın 2(4) fıkrasına ve 2625(XXV) sayılı kararın sekizinci paragrafına ters düşmektedir. Etnik temele dayanan birleşmeler ancak Almanya örneğinde görüldüğü üzere birleşen iki devletin onayı ile mümkün olmuştur.

Etnik olarak aynı köklere sahip iki devlet eğer toprakları üzerinde birleşmeyi onaylamayan değişik etnik yapıya sahip bir azınlık bulunduruyorsa yine birleşme mümkün görülmemiştir. Buna en iyi örnek Kıbrıs'tır. Kıbrıs'ın büyük çoğunluğu etnik Yunan olmasına rağmen topraklarında önemli miktarda birleşmeye karşı çıkan etnik Türk bulundurduğu için -Kıbrıs Türkleri'nin anavatanı olan Türkiye Cumhuriyeti'de bu birleşmeye karşı çıkmaktadır- Kıbrıs'lı Rumlar Yunanistan'la birleşmemiştir. İşte bu yüzden etnik olarak aynı olan iki devlet, birleşmelerine karşı çıkan bir azınlık bulunursa uluslararası hukuka göre birleşemezler.¹³⁰

Birleşme ile ilgili sorunlar, Yugoslavya örneğinde olduğu gibi etnik çatışma sonucu dağılan devletler yüzünden de çıkabilmektedir. Badinter Komisyonu'nun ortaya koyduğu gibi dağılmadan önceki anayasal sınırların dağıldıktan sonra da muhafazası, sorunu çözmeye yaramamıştır. Çünkü yıllarca beraber yaşayan topluluklar bu sınırları asla göz önüne almadan yerleşim alanları oluşturmuşlardır. Bazı bölgeler hariç, çoğu etnik grup içiçe geçmiştir. Bu durumda yapılacak en iyi çözüm herhalde sınırların yeni duruma göre tekrar şekillenmesidir. Bunun da ülkesel bütünlük ilkesine uymadığı çok açık olarak ortadadır. Ama çatışan etnik grupları birbirinden uzak tutmanın da şu ana kadar uluslararası toplum tarafından tatmin edici bir yolu bulunamamıştır. Bu durum dekolonizasyon sürecinde *uti possidetis juris* ilkesine sonuna kadar sadık kalan uluslararası toplumun bir çifte standardı olarak algılanmaktadır.¹³¹

---

¹³⁰ Musgrave, a.g.e., s. 237.

¹³¹ Musgrave, a.g.e., s. 238.

125. Azınlıklar, Self-Determinasyon ve Müdahale

Yirminci yüzyıl azınlıklar için hiç de iyi bir asır olmamıştır. Ulusal kimliklere dayalı yeni sınırlar belirlenirken birçok azınlık oluşturulmuştur. MC'nin azınlıkları koruma konusunda sicili pek parlak değildir. Özellikle Hitler'in Orta ve Doğu Avrupa'yı istila ederken, oralarda bulunan Alman azınlıkların haklarını korumayı haklı bir gerekçe olarak ileri sürmesi, azınlık hakları konusunun kötü bir şöhret bulmasına yol açmış ve bundan dolayı da azınlık hakları konusu BM Şartı'nda yer almamıştır.¹³²

Azınlıklar konusunun 1945 yılından sonra tekrar dünya gündemine gelmesi için Soğuk Savaşın sona ermesi ve komünizmin çökmesi gerekmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinin ortaya çıkardığı en büyük sorun, etnik sorunların üzerinin açılarak yüzeye çıkmaları olmuştur. Bu bağlamda azınlıkların hakları yaşadıkları devletler için ve kendileri için önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle etnik milliyetçiliğin artması, azınlık hakları konusunu, dünya gündeminin ön sıralarına taşımıştır. Azınlık mensupları kendilerini devletin eşit vatandaşları yerine, bir etnik grubun üyesi olarak görmeye devam etmeleri halinde, iç çatışma veya uzlaşmazlık ihtimalinin daima var olacağı ileri sürülmektedir.

Komünizm sonrası geçiş döneminde, milliyetçilik duygularının artması iki şekilde azınlıkları etkilemiştir. İlk olarak, devleti koruyabilmek için çoğunluk etnik gruba bir başvuru söz konusu olmuştur. Bu ise azınlıkları dışarıda bırakıp, karşı milliyetçiliği körüklemiştir. İkinci olarak, self-determinasyon taleplerinin ana devletten ayrılarak kendi devletini kurma yönünde olmasına yol açmıştır.¹³³ Özellikle potansiyel çatışma hali, iktidarda bulunanların azınlıkları bir tehdit olarak algıladığı ve güvenilmez bulunduğu durumlarda ve azınlıkların yaşadıkları devletin, kimlik ve güvenlik ihtiyaçlarına saygı duyacağı konusunda kuşkulu oldukları durumlarda daha fazla olmuştur.

Yaşanan bu sorunlara, azınlık haklarının verilmesi bir çözüm olarak öne sürülmüştür. Bunlar, eşit muameleye tabî olmak, kendi kültürünü, dinini ve dilini yaşamak, devletin siyasî ve iktisadî hayatına tam olarak katılmak şeklinde özetlenmiştir. Bu sayede bölünme

---

¹³² Şahin, a.g.e., s. 45.

¹³³ Şahin, a.g.e., s. 46.

ve asimilasyon gibi aşırılıklardan kaçınılacağı öngörülmüştür. Ancak demokrasinin çok ileri olmadığı durumlarda, azınlık sorununun toplumu derinlemesine böldüğü görülmüştür.

Azınlıklara karşı yapılan müdahaleler her zaman gerekli ilgiyi görmemiştir. Bulgaristan'da, Todor Zhivkov yönetimi Türk azınlığı asimile etmek için isim değiştirmeye kadar uzanan bir kampanya başlattığında, uluslararası çok az tepki ile karşılaşmıştır. BM'in kullandığı yöntemler arasında yer alan ve kullanıldığında birçok ülkenin cevap vermek zorunda kaldığı, insan hakları konusunda gizli olarak araştırma yapabileceği yöntemleri bile (1503 Yöntemi) yapılan müracaatlara rağmen önemsenmemiştir. Bu da azınlık haklarının korunması konusunda da siyasî tavır alındığının bir göstergesidir. Yani bazı azınlıklar daha fazla öne çıkarılırken diğerleri arka plânda kalabilmektedir.

Bir yerde düzen çöktüğünde, ilk olarak azınlıkların korunması ile ilgili emniyet tedbirleri ortadan kalkmaktadır. Bundan dolayı uluslararası topluluğun azınlıklara yönelik yaşanan çok yaygın insan hakları ihlallerini düzeltmek için bir ülkeye müdahalesi genelde haklı görülmektedir. Buna karşı çıkanlar bunun şu an devlet sisteminin üzerine oturduğu devlet egemenliği ve toprak bütünlüğü prensiplerini tehlikeye atacağı görüşündedirler. Şu an ki hukukî ve siyasî düzen genellikle bu çerçevede ikinci görüşü desteklemektedir. BM Şartı Madde 2(7) ve AGİT 1975 Helsinki prensipleri bu doğrultudadır. Bununla birlikte prensipler ve uygulama Soğuk Savaş sona erdiğinden beri farklılaşmaktadır.

Kuzey Irak'ta uçuşa yasak bölgelerin hayata geçirilmesi, Bosna müdahalesi ve son olarak NATO'nun Kosova müdahalesi ilk duruştan ne kadar uzaklaştığının göstergeleridir. Uluslararası topluluk, devletlerin olduğu kadar halkların da hakkı bulunduğunu kabul ettiğinde, ağır insan hakları ihlallerine maruz kalınan yerlerde insanî müdahalelerde bulunulması meşrulaşacaktır. Bu bağlama BM Güvenlik Konseyi istediği takdirde, BM Şartı'nın yedinci bölümünü rahatlıkla uygulayabilir. Bazı yazarlar daha ileri giderek baskıcı devletlerin yönetimlerini devirmek için devamlı hava saldırılarının yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu yazarlara göre haklı bir neden bulunduğu ve her türlü araçlar tüketildiğinde, uluslararası topluluk güç kullanmaya hazır olmalıdır. Bütün

bu tavsiyelerin Eski Yugoslavya’da 1995 yılından beri uygulanmakla birlikte bu aşamaların hâlâ norm haline geldiğini söylemek için vakit çok erken gözükmektedir.¹³⁴

126. İnsan Hakları ve Self-Determinasyon

Eşitlik ve self-determinasyon, BM sistemi içerisindeki uluslararası ilişkilerde “temel hak ve özgürlüklerin” tanınması için uygun ortamın oluşturulmasında takip edilen prensiplerdir. BM Şartı’nın 1(2) maddesi milletler arasında dostane ilişkilerin korunabilmesini self-determinasyon ve eşitlik ilkelerine bağlamıştır. BM Şartı’nın insan haklarına saygıyı artırma çabası, 1948 yılında “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin” ilân edilmesiyle daha da artmıştır. Bu belgede ifade edilen prensipler İkiz Sözleşmeler’le detaylandırılarak geliştirilmiştir. Uluslararası insan hakları sistemi bu üç sözleşmenin üzerine inşa edilmiştir.¹³⁵

Günümüzde siyasî katılım, adil seçimler, demokratik hükümet gibi siyasî haklar içsel self-determinasyon olarak anılmaktadır. Bugün, insan hakları hukukunun çerçevesi de büyük ölçüde bireysel haklar ve özellikle kişisel ve siyasî haklar üzerinde odaklaşarak gelişmektedir. İşte, self-determinasyon hakkının bireysel hakların korunmasıyla olan bu bağlantısı, konunun insan hakları çerçevesinde düşünülmesine izin vermiştir. Zira içsel self-determinasyon hakkının amacı topluluk ve grupları baskıdan korumak ve bunları güçlendirmek olmuştur. Benzer olarak insan hakları hukuku da bireyleri baskıdan korumayı hedeflemiştir. Böylece, bireylerin bir parçasını oluşturduğu grup ve topluluklar da korunmuştur. Self-determinasyon ilkesinin bireysel haklarla karşılıklı etkileşimi ve insan hakları hukukunun esnekliği, self-determinasyonu insan hakları konusunun bir parçası olarak düşünmeye yardımcı olmuştur. Burada tek fark, insan hakları yaklaşımının sadece self-determinasyon hakkını değil bütün hakları korumayı amaçlamasıdır. Self-determinasyon hakkının icrası için demokratik bir süreç gerekir. Demokrasi ise insan hakları ve temel özgürlüklerden ayrılmaz olduğu için insan hakları hukukunun mevcut içeriği self-determinasyonun içsel boyutunu, kısacası demokrasiyi oluşturmuştur.¹³⁶

---

¹³⁴ Şahin, a.g.e., s. 49.

¹³⁵ Vogel, a.g.m., s. 482.

¹³⁶ Taşdemir, a.g.e., s. 64.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELF-DETERMINASYON İLKESİNİN GÜNÜMÜZ UYGULAMALARI

Sömürge yönetimindeki halkların neredeyse tamamının bağımsızlıklarını kazanmasının ardından uluslararası önemini kaybetmeye yüz tutmuş olan self-determinasyon ilkesi, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte eski günlerinden daha parlak bir şekilde geri dönmüştür. Soğuk Savaş, pek çok ayrılıkçı hareketi susturan yapay bir istikrar oluştururken, komünizmin çökmesiyle bünyesinde birçok etnik grubu barındıran S.S.C.B., Yugoslavya ve bazı Doğu Bloku ülkeleri hızla bir çözülme sürecine girmiş ve yeni bir dönem başlamıştır.¹³⁷

Ekim 1990'da, iki Almanya'nın yeniden birleşmesi bir ulusun sunî olarak bölünmüşlüğüne sona erdirmiştir. Alman birliği, Alman halkının self-determinasyon hakkının icrası sonucu gerçekleşmiştir. Ancak bugün şahit olunan şey çoğunlukla karşıt doğrultudadır.¹³⁸ Self-determinasyon artan bir şekilde halkları birleştirme yerine ayıran bölücü bir güç haline gelmiştir ve dünya özellikle 21. yüzyılda mikro milliyetçiliğin ürünü olan mikro devletleri görmeye başlamıştır. Bu yeni gelişmelerden dünyanın pek çok bölgesi nasibini almıştır. Soğuk Savaş sonrası, dünyanın siyasî manzarası büyük oranda değişmiştir. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla dünya haritasına dört yeni devlet eklenmiş ve bu süreç korkunç etnik çatışmalara neden olmuştur. Son olarak Kosova'nın bağımsızlığını ilân etmesi ise self-determinasyon ilkesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla on beş yeni devlet dünya sahnesine adım atmıştır. Sovyetler Birliği'nin çekirdeğini oluşturan ve kimi yönleriyle ona çok benzeyen Rusya Federasyonu'nun otonom cumhuriyetlerinin ayrılıkçı eğilimleri bu ülkenin ülkesel bütünlüğünü tehdit etmeye devam etmektedir. Gürcistan'la yaşanan Güney Osetya ve Abhazya krizi ve bu iki bölgenin Rusya tarafından devlet olarak tanınması, mikro devletler

---

¹³⁷ Thomas D. Grant, "Between Diversity and Disorder", *American University Journal of International Law and Policy*, Vol. 28, (Summer 1997), s. 258.

¹³⁸ Taşdemir, a.g.e., s. 75.

sürecini doğrularken; ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı (*uti possidites juris*) kuralını ciddi bir şekilde zedelemiştir. Keşmir'in kaderi elli yıldan beri hâlâ askıda kalmaya devam etmektedir. Yine, Filistin halkının geleceği belirsizliğini korumaktadır. Çin, Tibet'i elinde tutmakta ve insan hakları ihlallerini sürdürmektedir. Afrika kıtası boyunca self-determinasyon baskısı artmakta ve sömürgecilik sonrası sınırların istikrarını tehdit etmektedir.

İlk ortaya çıktığı Fransız Devrimi'nden bu yana self-determinasyon hakkının siyasî yönü ağır basmıştır. Bunun bir sonucu olarak, BM üyeleri başlangıçtan beri self-determinasyon hakkını ideolojik amaçlı ve kendi çıkarları gerektirdiği ölçüde desteklemiştir. Örneğin, Sovyetler Birliği kendi topraklarından uzak olması şartıyla sömürgelerin self-determinasyon hakkını savunmuş ve beş bin nüfuslu Nauru için bu hakkı desteklerken; elli milyon Ukraynalı için bu hakkı kabul etmemiştir. Bu bağlamda Stalin, self-determinasyon hakkını İrlanda için savunurken, bunu İngiliz yönetici sınıfını zayıflatmak için yapmış; fakat Sırp'ların, Hırvat'ların, Slovak'ların, Çek'lerin ve diğer küçük Slav gruplarının self-determinasyon hakkına karşı çıkmıştır. Çünkü bunların bağımsızlığını kazanarak Sovyetler Birliği'ne karşı güçlenmeleri devrim için başlıca tehdit olarak görülmüştür.¹³⁹

Amerika'ya bakıldığında da durum farklı değildir. Britanya İmparatorluğu'nun bir uydusu olmaktan kurtulmak için ortaya konan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, self-determinasyon hakkına dayandığı halde, daha sonra aynı Amerika, Güneyliler'in ayrılma talebine birlik ve bölünmezlik adına savaş açmıştır. Yine sivil savaş sonrası, Güney Sudan, Uganda, Bangladeş gibi yerlerde ayrılma hakkına karşı çıkan Amerika, 1903'de Panama, 1950'lerde Tibet, 1960'larda Irak Kürtleri gibi bölgesel veya global çıkarlarını ilgilendiren yerlerde ayrılıkçılığı teşvik etmiş ve desteklemiştir. Britanya Başbakanı Lloyd George, Britanya'nın halkların bağımsızlığı için savaştığını iddia ederken; Rusya ve İtalya ile Türk topraklarının paylaşılması konusunda gizli anlaşmalar imzalamıştır.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Uz, a.g.m., s. 79.

¹⁴⁰ Uz, a.g.m., s. 80.

Birinci Dünya Savaşının üzerinden yaklaşık bir asır geçmiş olmasına rağmen, son olarak Kosova, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını ilân ettiği krizde, ABD ile Rusya'nın konuya kendi menfaatleri açısından bakarak self-determinasyon hakkını değişik şekilde yorumlamaları, aslında self-determinasyon hakkının ve toprak bütünlüğüne saygı kuralının (*uti possidites juris*) devletlerin reelpolitiklerine uygun olduğu sürece geçerli olduğu gerçeği bir kez daha açık bir şekilde görülmüştür.

Görüldüğü gibi devletler, kendi çıkarlarını esas alarak self-determinasyon ilkesinde farklı politikalar izleyebilmektedir. Bütün bu siyasî ve hukukî gerçekler karşısında acaba self-determinasyon ilkesi 21. yüzyılda nasıl ele alınacak? Soğuk Savaş sonrası başlayan ayrılık hareketleri ve mikro milliyetçilik, devletleri en küçük parçasına kadar bölerek tarihe yeni bir Yunan site devletleri örneği mi sunacak? Bunun bir sonucu olarak BM Şartı'nın en temel ilkelerinden olan toprak bütünlüğüne saygı kuralı artık bir uluslararası hukuk kuralı olarak değerini yitirecek mi? Çalışmamın bu bölümünde sözkonusu soruları değerlendirecek ve self-determinasyon ilkesinin günümüzdeki uygulamalarını inceleyeceğim.

20. Soğuk Savaş Sonrası Gelişmeler

80'li yılların sonunda mevcut sömürge halklarının tamamen bağımsızlığa kavuşması ile Filistin gibi birkaç tartışmalı konu hariç self-determinasyon ilkesi BM'in ve dünyanın gündeminde artık eskisi gibi yer tutmuyordu. Self-determinasyon ilkesini kullanarak Avrupa'yı sömürgelerinden ayıran S.S.C.B., artık ilkenin kendisi içinde bir tehlike olduğunu görmeye başlamıştı. Fakat bu ülkede halkların kardeşliği ve eşitliği esasına dayalı olan komünist sistem siyasî ve ekonomik krizler sonucunda çökünce korkulan şey kaçınılmaz hale gelmişti.

Çözülmenin başladığı ilk günlerde Batı dünyası, Baltık devletleri hariç S.S.C.B.'yi oluşturan diğer on iki cumhuriyetin bağımsız devletler olmasına karşı çıkmıştır. Artık dağılmanın kaçınılmaz hale geldiğini anladıklarında ise tavırlarını değiştirerek bu devletlerin hep birlikte bir anlaşmayla bağımsızlıklarını resmîleştirmeleri gerektiğini

savunmuşlardır.¹⁴¹ Onlara göre eğer bir dağılma olacaksa herkesin üzerinde uzlaştığı bir anlaşma üzerinde olmalıydı. Çünkü uluslararası hukuk sadece tarafların razı olduğu ayrılmaları kabul etmektedir ve bunun birçok örnekleri bulunmaktadır.¹⁴²

Birliğin sorunsuz dağılması için, mevcut iktidarın kurucu ülkelere düzgün bir şekilde devredilmesi gerekmiştir. Bu ise, kurucu ülkeler içindeki bölgesel çatışmaların önlenmesi ile gerçekleşebilirdi. Bölgesel çatışmaların çıkmamasını garantilemek için ABD ve AB, önceki devleti oluşturan anayasal cumhuriyetlerin sınırlarının yeni kurulacak devletlerin sınırları olarak tanınmasını istemiştir. Bu aynı zamanda dağılmanın eski anayasal cumhuriyetlerle sınırlı kalmasını ve bu cumhuriyetler içindeki azınlıkların komşu devletlerdeki ırktaşlarıyla birleşmemelerini sağlayacaktı.¹⁴³ Bu yüzden günümüzde yaşanan Güney Osetya ve Abhazya sorunu, o zamanlarda varılan anlaşmaya aykırı bir durum içermektedir.

Batılı devletlerin tüm çabaları ve istekleri, 16 Aralık 1991 yılında on iki anayasal cumhuriyetten on birinin varılan ilkeler üzerine hazırlanan anlaşmayı Alma-Ata'da imzalamasıyla sonuçlanmıştır. Bu devletler yayınladıkları deklarasyonda “*birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve azınlık hakları dahil insan haklarına saygı göstereceklerini*” ilân etmişlerdir. Kısa bir süre sonrada ayrılan bu devletler uluslararası toplum tarafından tanınmaya başlanmış ve BM üyeliğine kabul edimşlerdir.¹⁴⁴

Batılı devletler, Yugoslavya krizine Sovyetler Birliği'ne karşı gösterdiklerine benzer tepkiler göstermişlerdir. Birliğin dağılmasına karşı çıkmışlar ve toprak bütünlüğünü koruması için yardım etmişlerdir. Fakat etnik gruplar arasında çatışmaların artması Yugoslav birliğinin dağılmasının kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur. Sovyetler Birliği'nin aksine Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler bağımsızlık konusunda anlaşamamışlardır. Özellikle Sırp, diğer cumhuriyetlerdeki Sırp azınlıkları bahane ederek nerdeyse tüm cumhuriyetlerle savaşa tutuşmuştur. Sonunda, ABD'nin krizi NATO aracılığıyla çözmesi ve Sırp milliyetçilerin tasfiye edilmesiyle savaş sona ermiş ve

¹⁴¹ Musgrave, a.g.e., s. 111.

¹⁴²Örneğin Norveç'in İsveç'ten(1905), İzlanda'nın Danimarka'dan(1944), Senegal'in Mali Federasyonu'ndan(1960), Jameika'nın Batı Hindistan Federasyonu'ndan(1961) ve Singapur'un Malezya'dan(1965) ayrılmaları gibi.

¹⁴³ Musgrave, a.g.e., s. 112.

¹⁴⁴ Musgrave, a.g.e., s. 113.

Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya Cumhuriyetleri birlikte ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Geriye kalan Sırp ve Karadağ Cumhuriyetleri Yugoslavya Federe Devletini devam ettirmeye çalışmışlar fakat 2007 yılında Karadağ Cumhuriyeti'nin birlikte ayrılmasıyla Yugoslavya Federasyonu tarih sahnesinden silinmiştir.

Batılı devletlerin, S.S.C.B. ve Yugoslavya'nın dağılmasına verdiği tepki geleneksel batı tipi self-determinasyondan çok farklı olmuştur. Başlangıçta bu devletlerin mevcut sınırları ve mevcut halkıyla birlikte tüm halkların egemenliğine bağlı bir çözüm arzulanırken sonuçta belli bölgelerdeki halkların ayrı ayrı egemenliklerini kullanmalarına müsaade edilmiştir. Bu yüzden artık Batılı devletler self-determinasyonun tüm halkın bölünmeden temsil edilebileceği bir ilke olduğunu savunamayacaklardır. Özellikle, Yugoslavya'nın parçalanması tüm tarafların anlaşmasına bağlı olmaksızın gerçekleşmiştir. AB'nin bu duruma tepkisi, artık bir devletin bir bölgesindeki halkın karşılıklı anlaşma olmadan bağımsızlığını ilân edebileceğini ve self-determinasyon ilkesi göz önüne alınarak diğer ülkeler tarafından tanınabileceğini göstermiştir.¹⁴⁵

200. Sovyetler Birliği'nin Dağılması

2000. Baltık Devletleri

Aralık 1918'de Rus İmparatorluğu'nun ardıl devleti olan Rusya Sovyet Sosyalist Federe Cumhuriyeti, Baltık cumhuriyetleri olarak bilinen Letonya, Litvanya ve Estonya'nın egemenliğini tanımış ve daha sonra bu üç Baltık devleti, Milletler Cemiyeti'nin üyesi haline gelmiştir.¹⁴⁶ Bu devletler 1940 yılına kadar bağımsız devletler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ne var ki, 23 Ağustos 1939 tarihli Sovyet – Alman saldırmazlık paktı ve 1939'da Molotov–Ribbentrop arasında yapılan saldırmazlık paktının gizli protokolü ile bu devletler Sovyetler Birliği'ne bırakılmış, Sovyetler Birliği 17 Haziran 1940'ta Baltık devletlerini önce işgal ardından da ilhâk etmiştir. Daha sonra Baltık devletlerinin anayasa ve seçim kanunlarının ihlâli içinde yapılan seçimlerle iş başına gelen parlamentoların 21 Haziran 1940'ta yayınladıkları bildirimlerle Sovyetler Birliği'ne katılma

¹⁴⁵ Musgrave, a.g.e., s. 124.

¹⁴⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt II, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992, s. 190.

kararı almışlardır.¹⁴⁷ Bu bildirimler, daha sonra uzun dönemler Sovyetler Birliği'nin Baltık devletlerinin kendisine katılımlarının self-determinasyon ilkesine uygun olarak gerçekleştiğini iddia etmelerinde dayanak teşkil etmiştir.

1 Haziran 1989'da, Sovyetler Birliği Halk Temsilciler Kongresi 23 Ağustos 1939 tarihli Molotov–Ribbentrop gizli protokolünü tamamen geçersiz saymıştır. Bağımsızlık yolunda çok önemli bir engelin ortadan kalkmasıyla, önce 1 Mart 1990'da Litvanya Parlamentosu Sovyetler Birliği'nden cesur bir şekilde bağımsızlığını ilân etmiştir. Daha sonra bu süreci daha temkinli bir şekilde hareket eden Letonya ve Estonya takip etmiştir.¹⁴⁸ Uluslararası toplum tarafından, self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsız devlet olma isteği belki de en meşru karşılanacak olan Baltık devletleri, bağımsızlıklarını ne self-determinasyon ilkesine ne de Sovyet Anayasası'nın her cumhuriyete SSCB'den ayrılma hakkı veren 72. maddesine dayandırmışlardır. Bu devletler bağımsızlıklarını 1939 tarihli saldırılmazlık paktının gizli protokolünün uluslararası hukuka aykırılığına ve Stalin'in güç kullanmayı yasaklayan uluslararası normları ihlâlüne dayandırmayı tercih etmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin, Baltık devletlerini güce dayalı işgal ve ilhakını uluslararası suç olarak nitelendirerek, Baltık devletlerinin 1940 öncesi *de jure* devamlılığı hususuna önem vermişlerdir. Baltık devletlerini bu stratejiyi izlemeye iten neden 7 Nisan 1990'da Sovyet Anayasası'nda yapılan değişikliklerdir. Bu değişikliklerden sonra bir cumhuriyetin Sovyetler Birliği'nden ayrılabilmesi için öncelikle bir referandum yapılması ön koşul olmuştur. Bu referandumda halkın en az üçte ikisinin ayrılmayı istemesi gerekmektedir. Eğer üçte iki çoğunluk sağlanamazsa bir daha on yıl içinde ayrılma referandumu yapılmayacaktı. Bu üçte iki çoğunluk şartı halkının % 80'i aslen Litvanyalı olan Litvanya için geçkeşebilirdi. Fakat halkının % 60'ı Estonyalı ve ancak yarısı Letonyalı olan, Estonya ve Letonya için çok zor geçkeşebilirdi.¹⁴⁹

Baltık devletleri, uzun zaman sonra kavuştukları bağımsızlıklarının referandum bahanesiyle Rusya tarafından işgal edilerek son bulmasını istememişlerdir. Her ne kadar uluslararası bir gözetim altında yapılmamış olsa da gerçekten Baltık devletleri demokratik

---

¹⁴⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 189.

¹⁴⁸ Taşdemir, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁹ Cassese, a.g.e., s. 261.

referandumlar yaparak halklarının arzu ve isteklerini ifade etmelerini sağlamışlardır. Şubat 1991’de Litvanya’da yapılan referandumda katılanların % 90,47’si, Mart 1991’de Letonya’da yapılan referandumda katılan seçmenlerin % 73,68’i ve Estonya’da yapılan referandumda seçmenlerin % 77,83’ü gibi ezici çoğunluklarla bağımsız devlet olmayı tercih etmişlerdir.¹⁵⁰ Böylece, Batılı devletler tarafından kabul edilmemesine rağmen 50 yıldır süren S.S.C.B. işgali, Baltık devletlerinin 6 Eylül 1991’de bağımsız devletler olarak uluslararası toplum içinde yerlerini almalarıyla sona ermiştir.

2001. Sovyetler Birliği’nin Diğer Cumhuriyetleri

Baltık cumhuriyetlerinden farklı olarak geri kalan diğer on iki Sovyet cumhuriyetine uluslararası hukuk altında ayrılma hakkı şöyle dursun, self-determinasyon hakkı bile verilmemiştir. Ancak böyle bir hak 1976 tarihli Sovyetler Birliği Anayasası’nın 72. maddesinde ölü bir hüküm olarak bulunmuştur. Anılan 1976 Anayasası’nın 72. maddesi ile her birlik cumhuriyeti S.S.C.B.’den ayrılma hakkına sahip olmuştur.¹⁵¹ Bu madde yine anılan Anayasa’nın 70(1) fıkrasıyla yakından bağlantılıdır. Söz konusu 70(1) fıkrası S.S.C.B.’nin eşit Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerin gönüllü katılımı ve ulusların self-determinasyon hakkının bir sonucu olarak sosyalist federalizm ilkesi üzerine kurulu, çok uluslu, federal ve integral (yekpare) bir ülke olduğunu belirtmiştir.¹⁵² Sovyetler Birliği’nin etrafa yayılan merkez kaç kuvvetlerinin etkisi ile dağılma süreci kaçınılmaz hale geldiğinde, bunun farkına varan merkezî otorite bu sürecin kendi kontrolü altında meydana gelmesini arzulamış ve bu amaçla Sovyet Anayasası’nın 72. maddesini uygulamak için 7 Nisan 1990’da bir kanun kabul etmiştir. Ayrılma hakkını ayrıntılı olarak düzenleyen ve cumhuriyetlerin olası ayrılmaları sonucu doğabilecek hukuksal sorunlar konusunda kapsamlı ve dikkatli hükümler getiren düzenleme, self-determinasyon konusunda uluslararası standartları karşılamada yeterince başarılı olamamıştır. Anılan düzenleme, Sovyetler Birliği’nden ayrılmayı o kadar külfetli ve karmaşık bir hale getirmiştir ki uygulanamaması doğal karşılanmıştır. Bu veriler ışığında on iki birlik cumhuriyetinin bağımsızlık sürecinin hem ulusal hem de uluslararası hukukun dışında meydana gelen *de facto* bir süreç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁵⁰ Cassese, a.g.e., s. 263.

¹⁵¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 207.

¹⁵² Taşdemir, a.g.e., s. 79.

Uluslararası hukuk altında ayrılma ya da bağımsızlık konusunda hukuksal dayanağın yoksunluğuna rağmen birlik cumhuriyetlerinin çoğunluğunun ayrılıp ayrılmama konusuna karar vermek için referandumlar düzenlemiş olmaları ilginçtir. Bu davranış modelinin arkasında büyük olasılıkla cumhuriyetlerin self-determinasyon ilkesi içinde ayrılmalarını meşrulaştırmak istemeleri yatmaktadır. Uluslararası toplum, Sovyetler Birliği'nde meydana gelen bu olaylar karşısındaki şaşkınlığını atar atmaz bir davranış modeli benimsemek zorunda kalmıştır. Avrupa Topluluğu(AT) ve üyelerinin bu olay karşısındaki tavrı, Dışişleri Bakanları'nın 16 Aralık 1991'de toplanarak bu cumhuriyetlerin tanınması konusunda bir ilkeler bildirisi kabul etmeleri olmuştur.¹⁵³ Anılan ilkeler bildirisi çerçevesinde yeni filizlenen cumhuriyetlerin uluslararası tanınma elde etmek için hukuk kurallarına, demokrasi ve insan haklarına, etnik ve ulusal grupların ve azınlıkların haklarına saygı gibi kriterleri yerine getirmeleri gerektiği ilan edilmiştir. Ayrılcı cumhuriyetlerin tanınması, demokrasiye saygı koşuluna bağlanarak aslında AT'ca içsel ve dışsal self-determinasyon arasındaki yakın bağlantı kabul edilmiştir ki bu yaklaşım esaslı bir yenilik olmuştur.¹⁵⁴ Ayrılan cumhuriyetlerin dışsal self-determinasyon hakkı demokrasi ilkesine yani içsel self-determinasyon ilkesine saygı gösterme koşuluna bağlanarak dünya toplumunda ilk defa self-determinasyonun dışsal ve içsel boyutu arasındaki karşılıklı bağımlılık ve kaçınılmaz bağlantı önce çıkarılmıştır. Ayrıca AT üyeleri self-determinasyon ve azınlıkların korunması arasındaki bağlantıya da işaret ederek, azınlıkların tam korunması olmaksızın içsel self-determinasyonun kabul edilemeyeceğini açıklığa kavuşturmuştur.

Sovyetler Birliği'nde meydana gelen bu olaylar karşısında uluslararası kurumların üzerinde durduğu bir başka ilke de *uti possidetis juris* ilkesi olmuştur. Dağılma süreci, self-determinasyon ilkesine dayandırılmakla beraber bu ilke, *uti possidetis juris* ilkesinin sınırlamaları altında uygulanmıştır. Böylece, Sovyetler Birliği'nin anayasal cumhuriyetleri bağımsızlıkları anında mevcut olan sınırlar içinde faaliyet gösteren bağımsız devletler haline gelmişlerdir. Her ne kadar Sovyetler Birliği kansız bir şekilde dağılmışsa da, dağılma sonrası süreç içinde tıpkı Yugoslavya'da olduğu gibi ilke tam bir kabul görmemiş, sınır uyuşmazlıkları ve kuvvetli ayrılcı eğilimler yeni bağımsız olmuş devletlerde, Rusya Federasyonu'nda ve Kafkasya bölgesinde krizlere sebep olmuştur.

---

¹⁵³ Taşdemir, a.g.e., s. 81.

¹⁵⁴ Cassese, a.g.e., s. 267.

2002. Rusya Federasyonu ve Self-Determinasyon: Çeçenistan Örneği

1985 yılından beri askerî, ekonomik, sosyal ve etnik açmazlar içinde bulunan S.S.C.B., Gorbaçov'un glastnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) politikaları sonucu 21 Aralık 1991'de Alma-Ata anlaşması ile resmen dağılmıştır. Sovyetler Birliği denen bu siyasî varlığın mevcudiyetinin sona ermesi ile bu devletin çekirdeğini oluşturan Rusya Federasyonu, 12 Haziran 1990'da bir bağımsızlık bildirisi yayımlamıştır. Sovyetler Birliği ile benzer özellikler taşıyan ve 17 milyon kilometre karelik yüz ölçümü, 150 milyonluk nüfusu ve sınırsız doğal kaynakları ile bir süper güç olabilmenin coğrafi ve demografik koşullarını taşıyan Rusya Federasyonu'nun 12 Haziran 1990 bağımsızlık bildirisi özellikle otonom cumhuriyetlerde ve bölgelerde benzer bağımsızlık bildirilerinin yayımlanmasına neden olmuştur. 31 Mart 1992'de imzalanan *Federasyon Anlaşması* ile soruna geçici bir çözüm bulunmuştur. Bu anlaşmaya göre, Rusya Federasyonu normal yönetimle, özerk cumhuriyet ve bölge denen, sayıları 1989'da 16 iken 1993 sonlarında 22'ye ulaşan iki tür yerel yönetimden oluşmaktadır. Bu artış büyük ölçüde Kafkaslar'da, Güney Sibirya ve Avrupa Rusya'sının kuzey bölgelerinde meydana gelmiştir. Bu otonom cumhuriyetler daha geniş otonomi ya da bağımsızlık elde etmek amacıyla 1993 yılının başlarında kendi kanunlarının Rusya Federasyonu Anayasası üzerindeki üstünlüğü, vergi gelirlerinin çoğunu alıkoyma ve kendi doğal kaynakları üzerinde denetim kurma gibi haklara sahip olduklarını ilân etmişlerdir. Böylece, merkezî otoritenin zayıflığı, çeşitli bölgelerdeki farklı ekonomik şartlar, etnik ve dinî farklılıkların doğurduğu çatışmaların yoğunlaşarak devam etmesi, Rusya'nın da tıpkı S.S.C.B. gibi dağılma sürecine girebileceğine ilişkin spekülasyonları uluslararası toplumun gündemine yerleştirmiştir.¹⁵⁵

Rusya Federasyonu'nu oluşturan cumhuriyetleri bir arada tutan hukuksal düzenlemenin temelini oluşturan 31 Mart 1992 tarihli Federasyon Antlaşması'nı Tataristan ve Çeçen-İnguş Cumhuriyetleri imzalamadıkları gibi 12 Aralık 1993'te yapılan Rusya Federasyonu yeni anayasa ve parlamento seçimlerine de katılmamışlardır. 1991 Ağustos'unda Orta Volga bölgesinde bulunan Tataristan egemenlik kararını ilân etmiş ardından 21 Mart 1992'de yapılan referandumda Tatar halkının çoğunluğu egemen bir devlet olma arzusuna

---

¹⁵⁵ Taşdemir, a.g.e., s. 84.

evet demiştir. Tataristan'da bağımsızlık savaşı kazanılmış ancak zafere ulaşamamıştır. Rusya Anayasa Mahkemesi, referandumun anayasaya aykırı olduğunu ilân etmiştir. Daha sonra da Tataristan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ile bir anlaşma imzalayarak Federasyon'a tekrar katılmış, böylece Tatar halkının ayrılma yanlısı eğilimi son bulmuştur.¹⁵⁶

1 Kasım 1991'de bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan ise kendisini Rusya Federasyonu'na bağlayan hiçbir hukuksal düzenlemeye uzun bir süre daha taraf olmamıştır. Aralık 1994'te Rusya'nın tek taraflı olarak Çeçenistan'ı kendisine bağlama girişimleri sonuç vermemiştir. Rusya Federasyonu ile Çeçenistan Otonom Cumhuriyeti arasında yaşanan bu olayların temelinde self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlık talep eden bir halka karşı ülkesel bütünlük ilkesi gereği toprak bütünlüğünü sağlamak isteyen federasyon sistemi ile idare edilen bir devletin mücadelesi yatmaktadır.¹⁵⁷ Gerçekten de Çeçenistan'ın bağımsız bir devlet olma isteminin altında yatan ana argüman, Çeçenistan'ın tüm Kuzey Kafkas halklarıyla birlikte 11 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilân eden Kuzey Kafkas Cumhuriyetine dayanarak önceden self-determinasyon hakkını kullanmış olmasıdır. Ancak dört yıl sonra 1921'de Sovyet ordularının saldırısı sonucu zorla Sovyetler Birliği'nin hakîmiyeti altına sokulmuştur. Bu durumda Çeçenistan için self-determinasyon hakkına dayanarak bağımsızlık ilân etmesi kazanılmış bir haktır.¹⁵⁸

1990'lı yıllarda dünyamız federal sistemlerle idare edilen devletlerin parçalanmasına sahne olmuştur. Ayrılan her devlet self-determinasyon ilkesine dayanarak bağımsızlığını ilân etmiştir. Oysa bu hak sınırlamaları olmayan mutlak bir hak değildir. Uluslararası hukuk da yerleşmiş bir ilke olan toprak bütünlüğü ilkesi self-determinasyon ilkesi önündeki en önemli sınırlamadır. Bu ilkeye göre, uluslararası hukuk kurallarına uygun kurulmuş bir devletin ülkesi bu devletin rızası olmaksızın hiçbir biçimde bölünme, parçalanma eylemlerine konu olamaz ve öteki devletler bu bütünlüğe saygı göstermek zorundadırlar. Bu çerçevede Brejnev Anayasası olarak bilinen 1976 Sovyet Anayasası'nda Çeçen-İnguş Ö.S.S.C. Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bir cumhuriyet statüsündedir. Sovyet Anayasası'nın 1990'da ortadan kalkmasına rağmen Rusya Federasyonu

---

¹⁵⁶ Taşdemir, a.g.e., s. 95.

¹⁵⁷Cherylyn B. Ahrens, "Chechnya and the Right of Self-Determination", **Colombia Journal of Transnational Law**, Vol. 42, (2004), s. 598.

¹⁵⁸ Ahrens, a.g.m., s. 607.

1992 tarihli bir bildirimle kendisini Sovyetler Birliği'nin devam eden devleti olarak ilân etmiş ve uluslararası toplum tarafından kabul edilerek; BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimî üye devlet statüsü devam ettirilmiştir. Bu durumda Sovyetler zamanında yapılan sınır antlaşmaları ve Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü, Rusya Federasyonu'nu bağlayacaktır. Bu çerçevede Çeçenistan'ın ülkesel statüsünü tek yanlı işlemlerle kendi başına düzenlemesi olası görünmemektedir.¹⁵⁹

Şekil:1

Rusya Federasyonu ve Eski Sovyet Cumhuriyetleri

¹⁵⁹ Ahrens, a.g.m., s. 613.

201. Yugoslavya'nın Dağılması

2010. Yugoslavya'yı Oluşturan Cumhuriyetlerin Ayrılma Hakkı

Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti, Mareşal Tito'nun komünist partizanlarınca İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan 23 milyonluk nüfusa sahip, altı cumhuriyet ve on iki otonom bölgeden oluşan bir federasyondur. Derin ekonomik, dini, kültürel ve siyasî farklılıklara rağmen Yugoslavya, Tito'nun karizmatik liderliği sayesinde 1980'lere kadar Balkanlar'da karmaşık bir etnik ve siyasî dengeyi korumakta nispeten başarı sağlamıştır. Ancak 1980'li yılların sonunda komünizmin çökmesinin ardından Avrupa'da iki kutuplu yapının çözülmesi Yugoslavya'nın yapı taşlarını eritmeye başlamıştır.¹⁶⁰

Tarihte yaşanan acı olaylar, ekonomik faktörler, farklı etnik kimlik ve din unsurları Yugoslavya halkının kısa sürede ayrışmasına neden olmuştur. 1991 ilkbaharı Yugoslavya'nın parçalanmasını hızlandıran birçok olayın üst üste geldiği bir dönem olmuştur. 15 Mayıs 1991'de görev süresi sona eren Sırp asıllı Federal Devlet Başkanı Borisav Joviç'in yerine başkanlık sırası gelen Hırvatistan Cumhuriyeti'nin adayı Stipe Meşiç'in başkan olması Sırbistan tarafından engellenince çözülme süreci başlamıştır. İlk olarak Aralık 1990'da Slovenya Cumhuriyeti düzenlediği bir referandum ile 21 milyonluk Sloven nüfusun %88,5' i bağımsız olmayı tercih etmiştir. Mayıs 1991'de ise aynı yolu takip eden Hırvatistan Cumhuriyeti halkının %93 gibi ezici çoğunluğu bağımsızlığı onaylamıştır. 25 Haziran 1991'de ise Slovenya ve Hırvatistan Cumhuriyetleri tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Bu durum Sırbistan ve diğer Sırp yanlısı cumhuriyetleri büyük bir şaşkınlığa uğratmıştır. Zira Yugoslavya Federasyonu artık fiilen parçalanmaya başlamıştı.¹⁶¹

Yugoslavya Federasyonu karşılıklı kontrol ve denge üzerine kurulu karmaşık bir sistem olduğu için ayrılan her cumhuriyet tüm etnik dengeyi bozarak diğerlerini de aynı yola sürüklemiştir. Nitekim korkulan domino etkisi sonucu 10 Eylül 1991'de Makedonya, 15 Ekim 1991'de ise Bosna-Hersek Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Bu süreç kısa bir süre sonra sonuçları itibariyle hiç öngörülmeleyen bir anlaşmazlığa ve iç

¹⁶⁰ Taşdemir, a.g.e., s. 99.

¹⁶¹ Taşdemir, a.g.e., s. 100.

savaşa dönüşmüştür. Ocak 1991’de Sırbistan’ın, Slovenya’nın Yugoslavya Federasyonu’ndan ayrılması konusunda uzlaşmasıyla krizin yönü ilk olarak Hırvatistan’da sonra da Bosna-Hersek’te yaşayan Sırp asıllı nüfusa kaymıştır. Birlikte yaşamak artık imkânsız hale geldiği için Sırp lar önündeki tek alternatif etnik açıdan homojen ulusal devlet oluşturmak yani Büyük Sırbistan’ı kurmaktır. Bu anlayışla hareket eden Sırp lar Bosna-Hersek’teki yerleşim düzenini ve ülkenin sınırlarını değiştirmek için 14 Aralık 1995’te imzalanan Dayton Barış Antlaşmasına kadar etnik temizlik politikasına başvurmuştur.¹⁶²

Yugoslavya sorununun özünü ülkesel bütünlük ve egemenlik konusunda ısrarlı olan devlete karşı, self-determinasyon bayrağı altında cumhuriyetlerin Yugoslavya’dan ayrılmak istemeleri teşkil etmektedir. Uluslararası hukuk çerçevesinde altı Yugoslavya Cumhuriyeti’nin dışsal self-determinasyon hakkı olmadığı gibi böyle bir hak Yugoslavya Anayasa hükümleri içinde de yer almamıştır.¹⁶³ Buna karşın anayasada altı cumhuriyetten herhangi birisinin ayrılma hakkı belirtilmediği gibi, 5(4) fıkrasında Yugoslavya Federasyonu’nun sınırlarının tüm cumhuriyetlerin ve otonom bölgelerin rızası olmaksızın değiştirilemeyeceği şartını koymuştur.

İkinci Dünya Savaşı’ndan beri Avrupa’da devlet dağılmasının ilk örneğini oluşturan Yugoslavya krizi karşısında uluslararası kurumların yanıtı dekolonizasyon döneminden doğan *uti possidetis juris* ilkesini komünizm sonrası dönüşümün oldukça farklı şartlarına uygulamak olmuştur.¹⁶⁴ Ne var ki bu ilkeye karşı en şiddetli ve en uzun direniş Yugoslavya’da meydana gelmiştir. Yugoslavya’nın parçalanması ile eski devletlerin iç sınırları aniden yeni devletler içinde yeni azınlıklar barındıran uluslararası sınırlar haline gelmiştir. Örneğin, Hırvatistan ve Bosna-Hersek’te yaşayan Sırp lar, aniden eski devletin ayakları altından kaybolduğunu görmüşlerdir. Bunlar yeni devletlerin istenmeyen vatandaşları haline gelmiştir.

---

¹⁶² Taşdemir, a.g.e., s. 100.

¹⁶³ Cassese, a.g.e., s. 269.

¹⁶⁴ Taşdemir, a.g.e., s. 103.

İç sınırların uluslararası sınırlar gibi aynı kutsallığa sahip olduğu görüşü Yugoslavya'daki rakip taraflar arasında hakemlik yapmak için atanan Badinter Komisyonu'nu da etkilemiştir. Komisyon, self-determinasyon ilkesinin devletin mevcut iç sınırları dışında uygulanması hususunu reddetmiştir.¹⁶⁵ Komisyon, 1986'da Mali ve Burkino Faso arasında sınır uyuşmazlığı bağlamında UAD'nın önceki bir kararına değinerek, *uti possidetis juris* ilkesinin nerede meydana gelirse gelsin bağımsızlık kazanma olayı ile ilgili genel bir ilke olduğunu, ilkenin başlıca amacının önceki federal sınırların güç kullanılarak değişimini önlemek olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶ Komisyon, self-determinasyon ilkesinin mevcut sınırlar içinde uygulanmasını gerekli kılmakla genel ilkeden ayrılmamıştır. Toprak bütünlüğüne saygı ilkesinin kabulü ile komisyon sadece devlet ayrılmasını düzenleyen bir metot sağlamış, aynı zamanda federasyon yapısındaki devletlerin dağılmasını başarmak için de bir mekanizma geliştirmiştir.

Şekil:2
Eski Yugoslavya ve Cumhuriyetler

¹⁶⁵ Şahin, a.g.e., s. 110.

¹⁶⁶ Şahin, a.g.e., s. 112.

2011. Yeni Devletlerin Tanınması

26 Aralık 1933 tarihli “Devletlerin Hakları ve Görevleri” konusundaki Amerikan Devletleri Montevideo Sözleşmesi yeni devletlerin tanınması konusunda bir dizi unsurlar ortaya koymuştur. Sözleşmeye göre, devlet uluslararası kişi olarak aşağıdaki koşulları varlığında birleştirmek zorundadır: Bir devlet açıkça tanımlanmış sınırlara, etkin bir hükümete, sürekli bir insan topluluğuna sahip olmalıdır. Bu niteliklere sahip olan ve diğer devletler tarafından tanınan bir devlet egemenlikle donatılmaktadır.¹⁶⁷

Diğer taraftan, 1991 yılında Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın bağımsız devlet olarak tanınması AB tarafından saptanan bazı ilkelerin yerine getirilmesi koşuluna bağlanmıştı. Bu koşulları yerine getirdiklerinden emin olmak için AB tarafından Yugoslavya'ya Fransız hukukçu Robert Badinter başkanlığında bir Komisyon gönderilmiştir. AB'nin saptadığı ilkeler arasında uluslararası normlara uygun referandum bulunmamasına rağmen, Komisyon bunun şart olduğunda ısrar etmiştir. Badinter Komisyonu, incelemeleri sonucunda Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın devlet olmanın tüm koşullarına sahip olduğuna, bu nedenle uluslararası toplum tarafından tanınabilecekleri yargısına varmıştır. Diğer taraftan, Bosna-Hersek'te bütün halkı kapsayan bir referandum yapılmamış olması nedeniyle bağımsız ve egemen bir devlet olma koşullarının sağlanmadığını açıklamıştır.¹⁶⁸ Yani Komisyon, Bosna-Hersek'e uluslararası tanınma verilmesi için uluslararası gözetim altında, tüm halkı kapsayan bir referandum yapılması koşulunu getirmiştir. Böylece Komisyon ayrılmanın meşru olması için referandum yapılmasını temel bir gereksinim statüsüne çıkarmıştır. Bu çerçevede 29 Şubat 1992'de Sırp'ların boykotuna rağmen Bosna-Hersek'te yapılan referanduma katılanların çoğunluğu bağımsızlık için oy kullanmış ve 6 Nisan 1992'de AB, 7 Nisan'da ise ABD ve Hırvatistan, Bosna-Hersek'i tanımıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Pazarcı, a.g.e., s. 6.

¹⁶⁸ Cassese, a.g.e., s. 272.

¹⁶⁹ Timothy W. Waters, “Contemplating Failure and Creating Alternatives in the Balkans: Bosnia's People, Democracy, and the Shape of Self-Determination”, *Yale Journal of International Law*, Vol. 29, (Summer 2004), s. 438.

Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin tanınması konusunda geliştirilen en önemli argüman eski devletin çoktan parçalandığı idi. Almanya'nın liderliğindeki Batı sadece bölgedeki realiteyi kabul etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda doğan Yugoslavya kavramı, artık yapay bir oluşum ve hatta İtilaf devletlerinin Birinci Dünya Savaşı sonunda yaptığı diplomatik bir hata olarak görülmeye başlanmıştır.

AB'nin yeni devletlerin tanınması konusunda dikkate aldığı bir diğer husus ise Avrupa Konseyi tarafından 16 Aralık 1991'de kabul edilen *“Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki Yeni Devletlerin Tanınması Konusundaki İlkeler Bildirisi”* olmuştur.¹⁷⁰ Anılan bildiride ayrılma hakkına değinilmemiş, buna karşın yeni devletlerin tanınması için *“özellikle hukuk kuralları, demokrasi ve insan hakları konusunda BM Şartı hükümlerine, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'nda kabul edilen taahhütlere saygı, sadece ortak anlaşma ve barışçıl yollarla değiştirilebilir olan tüm sınırların ihlal edilmezliğine saygı, güvenlik ve bölgesel istikrar kadar nükleer silahsızlanma ve silahsızlanma konusundaki taahhütlerin kabulü, hakemliğe başvurmanın uygun olduğu yerler dâhil, devlet ayrılma ve bölgesel uyuşmazlıklarla ilgili tüm sorunları anlaşma ile çözme taahhüdü”* kabul edilen kriterler arasında bulunmuştur.¹⁷¹ Devlet olarak tanınmak için geleneksel tanıma standartlarını aşan bu geniş ilkeler dizisi, AB'nin tanıma konusunda geleneksel uluslararası hukuku uygulamadığını ortaya çıkarmıştır. Günümüze kadar ayrılmadan doğan bir devlet uluslararası hukuk ilkelerine göre devlet olmanın tüm öğelerini kazanmışsa tanınmıştır. Koşullar yerine gelmeden tanıma ya da erken tanıma uluslararası hukukun bir ihlâlini oluşturmuştur. Yugoslavya konusundaki AB uygulamasının bu geleneksel uygulamadan ayrılışı oldukça çarpıcı bir gelişmedir. Dışsal self-determinasyonun yani bağımsızlığın kabul edilmesinden önce hukuk kurallarına, insan haklarına, etnik grup ve azınlıkların haklarına vurgu yapılması içsel self-determinasyonu devlet olmanın önşartı haline getirmiştir.¹⁷²

Batılı demokrasilerin, Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Yeni Yugoslavya Federasyonu'nu eski devletin devamı saymaması geleneksel uluslararası tanımanın başka bir ihlali sayılabilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde meydana gelen üç olay, konuyla

¹⁷⁰ Taşdemir, a.g.e., s. 107.

¹⁷¹ Waters, a.g.m., s. 448.

¹⁷² Cassese, a.g.e., s. 273.

ilgili ilkeyi açıklığa kavuşturmaktadır. 1947 yılında Britanya sömürgesi olan Hindistan'ın paylaşımı, BM tarafından devlet ayrılması olarak yorumlanmıştır. Bağımsız Hindistan BM'deki Britanya Hindistan'ının üyeliğini korurken, Pakistan yeni üyelik için başvurmuştur. 1971'de Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılması olayında da benzer uygulama olmuş, Pakistan BM'deki üyeliğini muhafaza ederken bağımsız Bangladeş BM üyeliğine başvurmak durumunda kalmıştır. Sovyetler Birliği, on beş anayasal cumhuriyete ayrıldığında Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin ardıl devleti sayılmış, Güvenlik Konseyindeki daimî üyeliğini de muhafaza etmiş, buna mukabil (Ukrayna ve Belarus önceden BM üyesiydiler) ayrılan diğer on iki yeni devlet BM üyeliğine başvurmuştur. Bu üç olayda oluşan kural, mevcut bir devletten ayrılan bölgeler eski devletin büyük kısmını bile oluştursa yeni bağımsız devlet olarak tanınmak için BM'e başvurmakta, kalan devlet meşru ardıl devlet olarak eski devletin BM'deki yerini korumaktadır.¹⁷³

S.S.C.B. ve Eski Yugoslavya'nın ayrılması sonucu oluşan devletler üç Baltık Devleti hariç hem geleneksel hem de uluslararası hukukun kapsamı dışında ortaya çıkmıştır. Yine de tüm bu ayrılmalar sırasında self-determinasyonun ayrılmaya yönelik içerdiği uluslararası kuralların oynadığı büyük rol inkâr edilemez. Bu kuralların etkisi iki şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi, self-determinasyon yeni devletlerin baskıcı ve merkeziyetçi devlet yapısından ayrılmasını hukukîleştirmiştir. İkincisi, self-determinasyon bağımsız devlet kurmak için ayrılmak isteyen halkların taleplerinin hukukî enstürmanlarını sağlamıştır. Ayrılmak isteyen cumhuriyetlerin hemen hepsinde halkın bu yöndeki taleplerini tescillemek için referandumlar yapılmıştır.

Eski devletlerin ortadan kalkarak yerine birçok devletin kurulmasının konumuzla ilgili diğer bir yönü daha bulunmaktadır. Üçüncü taraflar, özellikle AB'ye üye on iki devlet yeni devletlerin tanınması için gerekli kriterleri ortaya koymuşlardır. Bu kriterler arasında a)referandumlar aracılığıyla halkın özgür iradesinin ortaya konulmuş olması b)hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve azınlık haklarına tam bir saygı. Böylece, içsel self-determinasyonun tüm gereksinimleri karşılanmıştır. Ayrıca azınlıkların dışsal self-determinasyonu bu iki şart sağlanmadığında kazanacağıda dolaylı olarak kabul edilmiştir.

---

¹⁷³ Taşdemir, a.g.e., s. 108.

Birkaç Sovyet Cumhuriyeti de dahil olmak üzere Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in ayrılımlarında eski düşmanlıklarında etkisiyle çok kan döküldüğü bir gerçektir. Bu halklar tarafından self-determinasyon hakkının farkına varılması, etnik toplumlar arasında bağı güçlendirmesi ve derin sorunları çözmesi gerekirken, kanlı çarpışmaların fitilini ateşleyerek aslında self-determinasyon ilkesinin özüne ve ruhuna aykırı bir sonuca yol açmıştır. Self-determinasyon ilkesinin bugün sahip olunan kuralları varılan yanlış sonuç için suçlu gösterilemez. Öncelikle suç, geçmişte var olan çok büyük hatalara ve etnik toplumların sorunlarını barışçı yoldan çözmeye yanaşmamalarına verilmelidir. Bunun yanında mevcut yasal düzenlemelerinde daha iyi nasıl iş görebileceğini ve geliştirileceğini de araştırmamız gerekmektedir.

S.S.C.B. ve Eski Yugoslavya'nın bölünmesiyle başlayan self-determinasyon ilkesinin dünya gündemindeki yükselişi azalacak gibi görünmemektedir. Bu bölümde iki devletin parçalanmasının ilk safhasını incelemiş olduk. Bu safha 1995 yılında Çeçenistan hariç neredeyse tamamlanmıştır. Müteakip bölümlerde özellikle son zamanlarda aynı coğrafyalarda yaşanan yeni devlet oluşumlarını değerlendirerek self-determinasyonun 21. yüzyılda ne istikamette gelişmekte olduğunu inceleyeceğiz.

21. Self-Determinasyon, Reelpolitik ve “*Uti Possidetis Juris*” Tartışması

Bir sömürge gücünden bağımsız hale geldiğinde veya bağımsız bir devletten ayrılma durumunda uygulanan “*uti possidetis juris*” ilkesi Güney Amerika'da doğmuştur. İspanyol yönetimindeki koloniler bağımsızlıklarını kazandıklarında eski sınırlarını korumuşlardır. Bu uygulama, yeni bağımsız olan Lâtin Amerika ülkelerinin ikili anlaşmalarında ve ulusal anayasalarında da yerini almıştır. Bu kuralın tam olarak ne zaman uluslararası bir mahiyet kazandığı tespit edilemese de dünyanın birçok yerinde 19. yüzyıldan beri yeni devletlerin sınırlarını kararlaştırmada kullanılmıştır. İlkenin amacı, bir ülkenin sömürge yönetimindeki sınırlarını muhafaza ederek, ülkesel sınırların istikrarını korumaktır. Uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasına hizmet eden ilke, self-determinasyon ilkesinin henüz hukuki boyut kazanmadığı dönemlerde gelişmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Gerçekten de Afrika'da 1950'de başlayıp 1963'e dek devam eden dekolonizasyon dönemi, yeni bağımsız olmuş devletlerin ülke sınırlarının nasıl olacağı gibi tartışmalı bir sorunu ortaya çıkarmıştır. BM çerçevesinde uzlaşmaya varılan birkaç olay dışında genel eğilim

bağımsızlık zamanında mevcut olan sömürge sınırlarını kabul etme şeklinde olmuştur.¹⁷⁴ Evrensel uygulamasındaki belirsizliklere rağmen, günümüzde işlevlik kazanmış olan *uti possidetis juris* ilkesi self-determinasyon ilkesi üzerinde bir sınırlama olarak düşünülmüştür. Ama günümüzde durum tersine dönmüş gibi gözükmektedir. Son iki yılda yaşanan iki olay self-determinasyon ilkesinin, toprak bütünlüğüne saygı (*uti possidetis juris*) ilkesinden önce gelebileceğini ortaya koymuştur.

Kosova ve Güney Osetya, aralarında şimdiye kadar güçlü bir bağlantı bulunmasa da son aylarda hiç olmadıkları kadar birbirleri ile ilişkilendirilmiştir. Bilindiği gibi Kosova bağımsızlığını 17 Şubat 2008’de ilân etmiş ve şimdiye kadar 45 ülke tarafından tanınmıştır. ABD, Kosova’nın Sırbistan’dan ayrılmasına en büyük destek veren ülke konumunda iken; Rusya, bu eylemin dünyadaki diğer ayrılıkçı bölgeler için bir örnek teşkil edeceğini vurgulayarak, Sırbistan’ın toprak bütünlüğüne destek vermiştir.

Kosova’nın bağımsızlık ilânından neredeyse altı ay sonra, Gürcistan’ın ayrılıkçı bölgelerinden birisi olan Güney Osetya’daki kontrolü ele geçirmek isteyen Gürcü Ordusu bölgeye geniş çaplı askerî harekate başlamıştır. Gürcistan’ın Kafkasya’daki dondurulmuş ihtilâf bölgelerinden birisi olan Güney Osetya’ya beklenmedik ve gereksiz saldırısının arkasındaki nedenlerin ve Gürcistan’ın bu konuda ABD tarafından destek görüp görmediğinin büyük bir önemi yoktur. Önemli olan, Cumhurbaşkanı Mikhail Şakaşvili’nin büyük bir politik ve stratejik hataya düşüp, siyasî bir sorunu askerî yöntemler ile çözmeye çalışmış olmasıdır. Buna benzer bir hatayı tam 10 yıl önce Slobodan Miloşeviç, Kosovalı Arnavutlara şiddet uygulayarak yapmıştır. Miloşeviç’in bu hatasının ne kadar pahalıya mal olduğu bilinmektedir. Önce iktidardan indirilmiş, sonra da Kosova bağımsızlığını ilân etmiştir.

Rusya’nın, Gürcistan’ın askerî operasyonuna karşı verdiği cevap, NATO’nun 1999 yılında Miloşeviç’in rejimine yönelik operasyonundan çok daha sert ve yıkıcı olmuştur. Ancak bu iki operasyonun amaçları birbirine benzemektedir. NATO’nun amacı Miloşeviç’i, Rusya’nın amacı da Şakaşvili’yi iktidardan uzaklaştırmaktır. İki operasyonun

---

¹⁷⁴ Cassese, a.g.e., s. 192.

bir başka ortak özelliği ise, Kosova'daki operasyonun NATO'nun kapsamı dışında, Rusya'nın da Rusya Federasyonu sınırları dışında ilk operasyonu olmasıdır.

Gürcistan'daki savaşı fiilen kazanan Rusya'nın barış şartlarını belirlemeye hakkı bulunmaktadır. Zira aynı hakkı NATO, Miloşeviç rejimini Kosova'dan uzaklaştırdıktan sonra kullanmıştır. Bu konudaki Rus yetkililerinin açıklamaları da Rusya'nın iki benzer soruna yönelik farklı politikalar yürüttüğünü ortaya koymuştur. Rusya Cumhurbaşkanı Dimitry Medvedev yaptığı açıklamada; “Rusya'nın, Güney Osetya'nın (ve Gürcistan'ın diğer ayrılıkçı bölgesi olan Abhazya'nın) pozisyonlarını destekleyeceğini” vurgulamıştır. Diğer taraftan, Rusya Dışişleri Bakanı Vladimir Lavrov, daha açık bir ifade kullanarak, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü kelimelerini içeren herhangi bir anlaşma veya metnin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Başka bir deyişle, daha altı ay önce ülkelerin toprak bütünlüklerinin en ateşli savunucusu olan Rusya, işine geldiğinde, uluslararası yapının olmazsa olmazlarından kolayca vazgeçebileceğini göstermiştir. Burada vurgulanması gereken husus, Sırbistan ve Gürcistan gibi desteğe ihtiyacı olan ülkelerin nasıl zor duruma düşebildikleridir. Zira Kosova konusunda Rusya'nın desteğine sahip olan Sırbistan, Rusya'nın Gürcistan'a yönelik operasyonuna ilişkin söylemek istediğini dile getiremez bir hale gelmiştir. Bununla birlikte, ortaya çıkan bu yeni durumda Rusya'nın Kosova ile ilgili duruşunun değişebileceği ihtimali, Sırbistan'ı kara kara düşündürmektedir. Çünkü Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını destekleyen bir Rusya'nın, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkması ciddi bir çelişki oluşturmaktadır.¹⁷⁵

Diğer taraftan, Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması için çaba harcamaktadır. Miloşeviç'in yaptığı hatayı tekrarlayan Şakaşvili'ye verdiği destek, ABD'nin de benzer sorunlara farklı yaklaşımlar sergileyebileceğini, yani tutarsız davranabileceğini göstermiştir.¹⁷⁶ Bu durum açıkça göstermektedir ki uluslararası ilişkilerinin iki temel prensibi olan ülkelerin toprak bütünlüğü (*uti possidetis juris*) ve halkların kendi kaderini tayin etme hakkı (self-determinasyon) birbirleriyle çatışmaktadır. Ülkelerin kendi çıkarlarını korumak adına giriştikleri güç mücadeleleri de eklenince küresel krizin ortaya çıkması an meselesidir.

¹⁷⁵ Mirzet Mujezinoviç, “ABD ve Rusya'nın Kosova ve Güney Osetya Politikaları”, **USAK Yayınları**, <http://www.usakgundem.com> (25.08.2008).

¹⁷⁶ Erdal Şafak, “Toprak Bütünlüğü ve Self-Determinasyon”, **Sabah Gazetesi**, 03 Eylül 2008, s. 5.

Uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan realist yaklaşıma göre, devletler kendi güvenliğini sağlamak zorundadır ve bir devlet ne kadar güçlüyse güvenliği de o kadar sağlanmış olur. Ancak bir devletin güvenliğini artırmak amacıyla yaptığı silahlanma veya başka bir önlem diğer devletler tarafından kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılanmakta ve karşı önlem almalarına neden olmaktadır. Literatürde “güvenlik ikilemi” olarak isimlendirilen bu durum, Rusya ve ABD’nin politikalarındaki tutarsızlığın nedeninin aslında bir çıkar meselesi olduğunu ve insanî krizi önleme ile en ufak bir bağlantısı olmadığını göstermektedir.¹⁷⁷ Kosova ve Güney Osetya sorununda da durum bundan farklı değildir. Sorun aslında birbirinin çıkar alanlarına müdahale eden iki devletin reelpolitiklerinin çatışmasıdır. Self-determinasyon ve *uti possidetis juris* ilkesi ise bu mücadeleye sadece hukukî haklılık kazandırmak için kullanılan dayanaklardır. Bu çıkar mücadelesini daha iyi kavrayabilmek ve son zamanlarda yaşanan olayların iç yüzünü anlayabilmek için Kosova ve Güney Osetya sorununun derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

210. Kosova Sorunu

Eski Yugoslavya’nın dağılma süreci, Avrupa’nın Soğuk Savaştan sonra karşılaştığı en zor ve en büyük sorunlardan biri olmuştur. Dağılma sürecinin bir bölümü Dayton Barış Antlaşmasıyla sonuçlanırken, diğer zor olan Kosova bölümü uzun süre sonuçlandırılmadan beklemiştir.¹⁷⁸ 1991 yılı sonunda AT’nin kurduğu, Yugoslavya ve Sovyet Cumhuriyetleri’nin hangi kriterlere göre tanınması gerektiğini araştıran Fransız anayasa hukukçusu Robert Badinter başkanlığındaki Komisyon, Kosova’da savaş olmadığı ve bağımsızlık talebine olumlu yaklaşılmasının savaşa sebep olacağı yönündeki siyasî endişeler nedeniyle Kosova konusunu incelemeye almamıştır. Badinter Komisyonu, bağımsızlığını ilân eden cumhuriyetlerin sınırlarının sadece “ *tarafların barışçıl anlaşmasıyla*” değişebileceğini de belirtmiştir. Yugoslavya’nın dağılması, sınırların sadece görüşmeler yoluyla değişebileceğini, aksi takdirde sınırların saptanmasında uluslararası hukuktaki *uti possidetis juris* ilkesinin uygulanacağını göstermiştir.¹⁷⁹ Bu durum Avrupalı

¹⁷⁷ Mujezinoviç, a.g.m., s. 2.

¹⁷⁸ Hajreddin Kuçi, “The Legal and Political Grounds for, and the Influence of the Actual Situation On, the Demand of the Albanians of Kosova for Indipendence”, **Chicago-Kent Law Review**, Vol. 80, (2005), s. 332.

¹⁷⁹ Erhan Türbedar, Sadi Çaycı, Hasan Kanpolat, “Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılıkçılık: Kosova Emsal Teşkil Eder mi?”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 8, Sayı:97(Kasım 2007), s. 33.

devletlerin, Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin federasyondan ayrılma hakkı olduğuna ancak otonom yönetimlerin bu hakka sahip olmadığı sonucunu çıkarmalarına ve Kosova sorununu Dayton Barış Antlaşması sürecine dahil etmemelerine neden olmuştur. Fakat özellikle son yıllarda sorun giderek büyümüş ve uluslararası bir durum haline gelmiştir.

2100. Tarihi Gelişimi

Avrupa'nın hem yüz ölçümü hem de nüfus olarak en küçük devletlerinden biri olan Kosova, Balkanların güneybatısında yer almaktadır. Güneydoğusunda Makedonya, güneybatısında Arnavutluk, batısında Karadağ, kuzeyinde ise Sırbistan vardır. Kosova bu bölgede jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. Bu stratejik önem sadece coğrafi konumundan kaynaklanmamaktadır. Güney sınırlarının neredeyse tamamen Arnavutların yaşadığı topraklarla çevrili olması nedeniyle demografik yapı da bunda önemli rol oynamaktadır. Krom, bakır, altın gibi maddeler açısından çok zengin bir bölge olan Kosova, ekonomik bakımdan oldukça fakir ve kalkınma yönünden son derece ihmal edilmiş ve geri kalmıştır.

Kosova ile ilgili Sırp ve Arnavut tarih kitapları incelendiği zaman, ilk göze çarpan husus, Kosova'nın en eski sakinlerinin kim olduğu üzerine yürütülen tartışmadır. Arnavut tarihçileri, İlirler olarak bilinen atalarının daha antik dönemlerde Kosova'da yaşadıklarını, Sırp'ların bölgeyi sonradan işgal ettiklerini savunmaktadır. İşte bu gerekçeyle Arnavutlar Kosova'yı kendi tarihî hakları olarak görürler. Bunun dışında, modern Arnavut milliyetçiliğinin temellerinin 1878 yılında, Kosova'nın Prizren şehrinde atıldığı belirtilmesinde fayda vardır. Sırp tarihçileri ise genel olarak Kosova'yı kendi kutsal toprakları sayma eğiliminde olmuştur. Sırp kimliğini biçimlendiren değerlerden sayılan en büyük kilise ve manastırlar Kosova'da inşa edilmiştir. Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Patrikhanesi 1219 yılında Kosova'nın İpek kenti yakınlarında kurulmuştur. Bu yüzden Sırp'lar kendilerini Kosova'nın tarihî mirasçıları ve sahipleri olarak görürler.¹⁸⁰

---

¹⁸⁰ Erhan Türbedar, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Muhtemel Etkileri", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 8, Sayı:95(Mart 2008), s. 26.

Tarafsız tarih kaynaklarına baktığımızda Balkanlara 7. yüzyılda gelen Sırp'ların ancak 12. yüzyılın sonlarında Kosova bölgesinde hâkimiyet kurduğu görülür. O tarihe kadar Kosova bölgesinin sahibi Bulgaristan Krallığı ve Bizanslılar olmuştur. Yedinci yüzyıldan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kosova'da hakîmiyet kurmaya başladığı 15. yüzyıla kadar geçen sekiz asırda Sırp'lar Kosova'da sadece 250 yıllık bir hakîmiyet kurabilmişlerdir.¹⁸¹ 1389 yılında I. Sultan Murat döneminde Osmanlı yönetimine katılan Kosova, Türkler'e yenilmiş olmalarını unutamayan Sırp'lar için adeta varlıklarını kanıtladıkları tarihî ve manevî açıdan büyük önem taşıyan kutsal bir mekân haline gelmiştir.¹⁸² Yaklaşık 97 yıl önce, Balkan Savaşıyla birlikte bölgede dört asır süren Türk egemenliği sona ermiştir.

1918'de Yugoslavya'nın kurulması, bölgede yaşayan Arnavutlar için 1912'den beri yaşanan sıkıntıları hiç değiştirmemiştir. Bu tarihten sonra da bölgede yaşayan Arnavutlar yıldırma ve çeşitli baskılarla bölgeden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Bölgeden göç, uzun yıllar hem Türkiye'ye, hem Arnavutluk'a hem de Batı ülkelerine devam etmiştir.¹⁸³

1946 yılında kabul edilen anayasadan da Arnavutlara yeni şeyler çıkmamıştır. 1960'lı yıllarda yapılan gösteriler 1974 yılında ancak meyvesini vermiş ve Kosova'ya 1974 yılı Anayasası ile Sırbistan içerisinde özerk bir eyalet statüsü tanınmıştır. Tanınmış olan özerk eyalet hakları cumhuriyetlere tanınmış olan haklardan daha az olmuşsa da uygulamada onlara tanınmış haklardan az olmamıştır. Bu anayasa ile Arnavutça okul açma izni, dinî günlerde tatil yapabilme imkânı tanınmıştır. Kosova, kendi anayasasını hazırlama hakkına sahipti, sınırları çizilmişti, kendi polis ve adliyesi bulunuyordu; bütün işlerini kendisi yapıyordu. Ayrıca, Yugoslavya Başbakanlık Konseyi'nde cumhuriyetlerle eşit oy hakkı bulunuyordu. Ancak, bu otonom idarelere mevcut federasyondan ayrılma hakkı verilmemiştir. Kısacası, 1974 Anayasası ile Kosova'nın Yugoslavya'yı oluşturan diğer cumhuriyetlerden hiçbir farkı kalmamıştır.¹⁸⁴

Kosovalılar, Tito'nun ölümüne müteakiben Yugoslavya'nın yeniden nasıl yapılanması tartışmaları başladığı zaman, kendilerinin uygulamada zaten eşit olan statülerinin

¹⁸¹ Noel Malcolm, *Kosova: A Short History*, The Macmillan Press Limited, Londra, 1998, s. 35

¹⁸² Şahin, a.g.e., s. 132.

¹⁸³ Malcolm, a.g.e., s. 103.

¹⁸⁴ Tania Voon, "Closing the Gap Between Legitimacy and Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from East Timor and Kosova", *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, Vol. 7, (Summer 2002), s. 50.

cumhuriyet seviyesine çıkarılmasını talep etmiş ve bu yolda gösterilere başlamışlardır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Sırbistan'da yükselen milliyetçilik sonucu durum hızla gelişti. Sırbistan Komünist Partisi içindeki mücadeleyi Kosovalı Arnavutlara şiddetle karşılık verilmesini savunan Slobodan Miloseviç kazandı. Miloseviç ilk iş olarak 1989'da anayasayı değiştirerek, Kosova'ya tanınan özerkliği kaldırmış ve bölgeyi Sırbistan'ın bir parçası olarak ilan etmiştir. Temmuz 1990'da Kosova Parlamentosunun Sırp Parlamentosu tarafından feshedilmesi sonucu çıkan ayaklanmalar, Sırp'lar tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Bu olayların arkasından Eylül 1990'da Kosova Sırbistan'dan ayrılma kararı almıştır. Bu tarih serbest seçimlerin yapıp Yugoslavya içinde her cumhuriyetin bağımsızlık kararı alması devresine denk düşmektedir. Kosova, Eylül 1991'de yapılan gizli bir referandum sonunda bağımsızlığını ilân etti. Mayıs 1992'de kendi seçimlerini yaparak kendi hükümetlerini kurdular. Kosova Demokratik Ligi Başkanı İbrahim Rugova'yı 24 Mayıs 1992'de Devlet Başkanı olarak seçti.

Kosova'da, Arnavutlarla Sırp'lar arasında yıllardır süren gerginlik Arnavutların da bir örgüt kurarak şiddete başvurmasına yol açmıştır. UÇK yani Kosova Kurtuluş Ordusu, 1996 yılından itibaren Sırp polis güçlerine karşı saldırıya geçti.¹⁸⁵ Sırp baskılarından bıkmış halk için UÇK bir umut ışığı oldu. Bu gelişmeler üzerine Sırp polis güçleri, UÇK güçlerine ve destekçilerine karşı çok şiddetli operasyonlara başladı. Şubat 1998 sonlarına doğru UÇK ve Sırp güçleri arasında çatışmalar yoğunlaştı. Bundan sonra Sırp güçleri Kosovalı Arnavutların yaşadıkları şehirleri, kasabaları ve köyleri top ateşine tutmaya, Arnavutların mallarını tahrip etmeye ve UÇK'nın faaliyette olduğu yerlerde yaşayan halkı sürgün etmeye başladılar.¹⁸⁶ Ekim 1998'in ortalarına gelindiğinde yaklaşık 300 bin kişi yerlerinden edilmişti.

Kosova'da çatışmalar başladığında Batı ülkelerinin ilk görüşü savaşın yayılmasını önlemektir. Daha sonra ise bu görüş değişerek savaşın durdurulması ön plâna çıktı. 1998 Mayıs ayından sonra Sırp'lar, Arnavutluk sınırındaki halkı zorla göç ettirmeye ve Arnavut köylerini doğrudan bombalamaya başladılar. Batılı devletlerin Kosova'daki savaşını durdurma düşünceleri de bu olaylardan sonra ortaya çıkmıştır. İngiliz Başbakanı Tony Blair kararlı bir biçimde güç kullanmaya hazır olmaları gerektiğini Rusya ve Amerika'ya

---

¹⁸⁵ Voon, a.g.m., s. 50.

¹⁸⁶ Şahin, a.g.e., s. 135.

bildirmiştir. Amerika Başkanı Bill Clinton, Sırp Hükümeti'nin yaptıklarını etnik temizlik olarak nitelmiş ve Bosna tradejisinin tekrarlanmaması için ellerinden geleni yapacaklarını duyurmuştur.¹⁸⁷

Kosova'da kanlı olaylar başlayınca, BM Güvenlik Konseyi 1160 sayılı kararı (31 Mart 1998) ile Kosova dahil Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne silah ambargosu uygulama kararı almıştır. AB'de, Yugoslavya uçaklarının AB havaalanlarına iniş iznini kaldırmış ve hava ambargosu koymuştur. Nisan 1998'de olayların devam etmesi üzerine “*temas grubu*” Rusya hariç olmak üzere Yugoslavya'ya yeni yaptırımlar koymuştur. Hava saldırılarından çekinen Yugoslavya, AGİT ile 16 Ekim 1998'de bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre, Yugoslavya ordusu ağır silah kullanmayacak, Kosova'da sadece polis birlikleri kalacak ve silahsız AGİT görevlilerinin gözlemlerine izin verilecekti. Bütün bu gözlemcilerin yerleştirilmelerine rağmen Kosova'da olaylar durulmadı. Kosovalı siviller bu kez AGİT gözlemcilerinin gözü önünde öldürülmeye başlandı. Antlaşmaların aksine Yugoslavya ordusunun Kosova içlerinde kullanılarak ağır insan hakları ihlalleri yapılması üzerine NATO harekete geçerek, 24 Mart 1999'da hava bombardımanına başladı. Bombardımanın başlaması ile birlikte Sırp Arnavutları bu kez toplu olarak Kosova'dan sürmeye ve büyük katliamlar yapmaya başladılar. 20 Mayıs 1999'a gelindiğinde 740.000'den fazla Kosovalı Arnavut Kosova'dan dışarıya sürgün edilmişti.

Bombardıman 11 hafta (78 gün) sürdü ve sonunda Sırbistan pes etti. Kosova'dan tüm güçlerini çekmek zorunda kaldı. NATO müdahalesinden hemen sonra BM Güvenlik Konseyi, 1999 yılında 1244 sayılı kararını çıkararak BM'nin Kosova'daki yönetimine yetki vermiş ve Kosova'nın nihaî statüsünü belirleyecek genel çerçeveyi oluşturmuştur. Çıkış stratejisi olmayan uluslararası topluluk, 1999'da savaşın sona ermesinden 2004'ün ortalarına kadar, Kosova'da hep mevcut fiilî durumu sürdürmeye yönelik politika izlemiş ve nihaî statünün belirlenmesi konusunda isteksiz davranmıştır. Ancak bu statükocu durumun daha uzun süre devam edemeyeceği ortadaydı. Zira Arnavutların mevcut duruma karşı memnuniyetsizliği gittikçe tırmanmış ve genel bir ayaklanmaya dönüşme tehlikesini

---

¹⁸⁷ The Economist, “The Descent into Another Balkan War”, <http://www.economist.com/archives>, 13 Haziran 1998.

beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla Kosova'nın gelecekteki statüsü üzerine müzakereler 20 Şubat 2006'da başlatılmıştır.¹⁸⁸

2101. Kosova'nın Bağımsızlığı ve Hukuki Dayanakları

Ekim 2005'te BM Genel Sekreteri, Martti Ahtisaari'yi Kosova Özel Temsilcisi olarak atamıştır. On beş ay boyunca yürüttüğü ikili müzakereler sonunda Ahtisaari, 2007 Mart'ında *“Kosova'nın Nihai Statüsü Hakkında Kapsamlı Teklifini”* (Ahtisaari Planı) taraflara sunmuştur. Plân, Kosova'nın bir müddet uluslararası yönetim altında tutulduktan sonra bağımsızlığını kazanmasını temel almıştır. Doğal olarak Sırlar plânı reddederken, Kosovalı liderler sonuna kadar desteklemiştir. 2007 Ağustos ayından Aralık'a kadar AB, Rusya ve ABD *“troikası”* taraflar arasındaki arabuluculuk sürecini yeniden canlandırabilmek için büyük çabalar sarfetmiştir. Fakat 10 Aralık 2007'de *“troika”* Genel Sekreter'e sunulan raporda şunları ifade etmiştir: *“Taraflar Kosova'nın nihai statüsü hakkında bir anlaşmaya ulaşabilmiş değildir. Hiçbir taraf asıl sorun olan Kosova üzerindeki hakimiyet konusunda pozisyonunu terk etmek istememektedir.”*

Troika'nın görüşmelerin başarısız olduğunu açıklamasından sonra Sırbistan, Rusya, Romanya, Moldova ve Kıbrıs -bunlar kendi içlerinde bazı ayrılıkçı hareketlere sahip olan ülkelerdir- Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasının ya da bu ayrılmanın diğer devletler tarafından tanınmasının uluslararası hukukun ihlali olacağını ileri sürmüşlerdir. Buna benzer iddialar Yunanistan, Slovakya ve İspanya tarafından da dile getirilmiştir. Kosova'nın bağımsızlığı ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya ve diğer AB üyelerinin birçoğu tarafından desteklenmiştir. 17 Şubat 2008'de Kosova Parlamentosu *“Kosova'nın bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu”* ilân etmiştir. Parlamento, Ahtisaari Plânına uygun hareket edeceğine söz vermiştir. 18 Şubat'ta ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, ABD'nin Kosova'yı resmen bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanıdığını duyurmuştur. Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen diğer devletler de birkaç gün içerisinde Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır. Kosova Başbakanı Haşim Taçi, BM tarafından bağımsızlığı tanınan 192 ülkeden en az 100'ünün Kosova'nın bağımsızlığını tanımalarını beklemektedir. Taçi'nin *“100 ülkeden”* söz ediyor olmasının anlamlı olduğu söylenebilir. Çünkü Kosova'yı gerçekten 100 ülke tanırsa, dünyadaki toplam ülke

¹⁸⁸ Türbedar & Çaycı & Kanpolat; a.g.m., s. 32.

sayısının, çoğunluğu tarafından tanınmak anlamına geleceği için, Kosova artık uluslararası sistemde kabul görmüş gerçek bir özneye dönüşecektir.¹⁸⁹ Bu yüzden, önümüzdeki aylarda Sırbistan, Kosova ve müttefiklerinin bu alanda mücadelelerini sürdürecekleri söylenebilir.

Kosova'nın bağımsızlığını ilân etmesinde ve bu bağımsızlığın genelde kabul edilmesinde göz önünde tutulan bazı hukuksal dayanaklar vardır. Aslında bağımsızlığı kabul etmeyenler de bu hukuksal dayanaklardan kendi tezlerini savunmak için yararlanmaktadır. Bunlardan en önemlisi BM'in 1999 yılında kabul ettiği 1244 sayılı karardır. BM'in Kosova'nın statüsünü açıklığa kavuşturmak için bir ön çalışma ve yol haritası olarak kabul ettiği 1244 sayılı karar, tarafların askerî veya paramiliter aktivitelerini durdarmaya, silahlı grupların silahtan arındırılmasına (3. ve 5. paragraf), yerel yönetimi desteklemek amacıyla BM gözetimi altında bir uluslararası sivil yönetimin kurulmasına (5-11. paragraflar arasında kalan bölüm) ve Kosova'ya uluslararası finans yardımlarının başlatılmasına odaklanmıştır.¹⁹⁰ G-8'in Dışişleri Bakanları, Mayıs 1999'da kabul ettikleri 1244 sayılı kararın birinci ekinde "*Kosova sorununa bulunacak çözümün ana prensiplerini*" yayımlamışlardır. Bunlar;

- Kosova'da şiddet hemen sona erdirilmeli ve kontrol altında tutulmalı;
- Kosova'dan polis, milis ve askerî güçler geri çekilmeli;
- Kosova'ya gerçekleştirilmek istenen hedefleri başarabilecek, BM tarafından desteklenen, uluslararası askerî-sivil varlık yerleştirilmeli;
- Kosova'lılara, huzurlu ve barış dolu bir hayatı sunabilecek, Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılan bir yerel yönetim kurulmalı;
- Yerlerinden edilmiş insanların geriye dönüşü ve insanî yardım kuruluşlarının ülkeye hiçbir engelle karşılaşmadan girişi sağlanmalı;
- Kosova'da yerel yönetimin oluşabilmesi için gerekli politik ortam oluşturulmalı; bunu yaparken Yeni Yugoslavya'nın ve diğer bölge ülkelerinin

¹⁸⁹ Türbedar, a.g.m., s. 25.

¹⁹⁰ Christopher J. Borgen, "Kosova's Declaration of Independence: Self-Determination, Secession and Recognition", *The American Society of International Law Review*, Vol. 12, (February 2008), s. 1

toprak bütünlüğüne gerekli saygı gösterilmeli ve UÇK (Kosova Kurtuluş Ordus) silahtan arındırılmalı;

- Kriz yaşanan bölgedeki ekonomik gelişme ve istikrar için derin ve teferruatlı bir yaklaşım geliştirilmeli.

İkinci Ek'te ise, *“Kosova’da nihai çözüme ulaşılması için mutlaka üzerinde anlaşılması gereken kurallar”* sıralanmıştır. Bu kurallardan en önemlisi:

“Kosova halkının Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nde geniş bir otonomi kazanıp uluslararası ortamda sivil bir varlık taşıyabilmesi için oluşturulacak yerel yönetim, BM Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılmalıdır. Yerel yönetim demokratik yönetim için gerekli mekanizmaları oluşturarak, Kosova’da yaşayan tüm halkların barış ve huzur içinde yaşamasını amaçlayacaktır.”

Sırbistan ve Rusya, 1244 sayılı kararın Kosova’nın Sırbistan’ın onayı olmadan ayrılmasına müsaade etmediğini iddia etmişlerdir. Özellikle kararda geçen *“tüm üye ülkeler Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin egemenliğine ve ülkesel bütünlüğüne saygılı olacaktır”* cümlesine atıfta bulunmuşlardır. AB ise 1244 sayılı kararın Kosova’nın bağımsızlığını engellemediğini savunmuştur.¹⁹¹

Görünüşe göre bu karar Kosova’nın bağımsızlığını ne desteklemiş ne de yasaklamıştır. Birinci paragrafta, Ek-1 ve Ek-2 çerçevesinde bir politik çözümün bulunmasından bahsedilmiş olmasına rağmen bu Ek’ler yönetimin nihaî statüsü konusunda birşey söylememiştir. Bu Ek’ler sadece Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin ülkesel bütünlüğünü göz önüne alarak Kosova’nın kendi kendine yönetimini önemli ölçüde sağlayacak bir *“yerel yönetim altyapısından”* bahsetmiştir. 11(a) paragrafı, uluslararası sivil yönetimin *“Kosova içerisinde kendi kendine yönetimi ve geniş bir otonomiye oluşturma”* görevi olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı geniş otonomi kavramı Kosova’nın sadece iç statüsü hakkında geçerlidir. Daha da fazlası, Yeni Yugoslavya’nın ülkesel bütünlüğü ile ilgili cümleler genelde yuvarlak ifadelerle ele alınmış ve uygulanması

---

¹⁹¹ Borgen, a.g.m., s. 1.

gereken bir dilde ortaya konulmamıştır. İşte bu nedenlerden dolayı diyebiliriz ki 1244 sayılı karar Kosova'nın nihai statüsü konusunda sessiz kalmıştır.

Kosova'nın bağımsızlığının hukuki açıdan değerlendirebileceğimiz diğer argüman uluslararası hukuktaki ayrılmaya yönelik kurallardır. Ayrılma konusu genel itibariyle uluslararası toplumda kabul görmese de, mahkeme kararları (örneğin Kanada Yüksek Mahkemesi'nin Quebec konusunda aldığı karar), devletlerin uygulamaları ve uluslararası hukuk uzmanlarının otorite görüşlerine dayanılarak bazı şartlar altında uygun görülmektedir. Ayrılma konusu ikinci bölümde detaylı bir şekilde incelenmesine rağmen kısaca hatırlayacak olursak; yasal ayrılmanın *uti possidetis juris* ilkesinden daha uygun görülmesi için şu şartlar oluşmalıdır:

- Ayrılmakçılar etnik olarak “halk” deyimini karşılamalıdır.
- Ayrılmakçılar devlet bunların temel hak ve özgürlüklerini ciddi bir şekilde ihlal etmemelidir.
- Bu topluluğun sorunlarını gidermek için iç hukuk ve uluslararası hukukta başka bir çözüm olası gözükmemelidir.

Kosova'lı Arnavutların “halk” olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusudur. Ama günümüzde değişen “halk” kavramı, başka milletler içerisindeki homojen etnik grupların self-determinasyon hakkının olduğunu destekler mahiyette gelişmektedir. NATO'nun 1999'daki müdahalesi yoğun insan hakları ihlalleri yüzünden yapılmıştı ve yıllarca beklenilmesine rağmen iki taraf ne kendi aralarında ne de uluslararası çabalarla sorunu çözememiştir.¹⁹² Dolayısıyla ayrılma için yukarıda saydığımız tüm şartlar Kosova'da fazlasıyla oluşmuştur.

2102. Kosova'nın Bağımsızlığının Küresel Etkileri

Kosova'nın bağımsızlığını açıklamasıyla birlikte dünya medyasında yer bulan söylemlerden biri, “*pandoranın kutusunun*” açıldığı, bundan sonra Kosova'nın bağımsızlığının dünyanın diğer sorunlu bölgelerine de emsal teşkil edeceği yönünde oldu.

---

¹⁹² Borgen, a.g.m., s. 2.

Acaba gerçekten durum böyle mi? Bu konuda ABD ve Rusya'nın iki farklı görüşü bulunmaktadır. ABD Dışişleri Bakanı Rice, Kosova'nın bağımsızlığını tanıırken yaptığı konuşmada ABD'nin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Kosova, Yugoslavya'nın yaşadığı dağılma, etnik temizlik, sivillere karşı işlenen suçlar ve uzun yıllar süren BM yönetimi göz önüne alındığında başka hiçbir ülkede bu güne kadar görülmeyen özel bir durum içinde bulunmaktadır. Kosova şu anda, dünya üzerindeki hiçbir durum için örnek teşkil etmemektedir.”

Buna karşılık Rus parlamentosu Duma yayınladığı raporda kendi görüşlerini şöyle dile getirmiştir: *“Kosova'nın bağımsızlığı onla aynı statüde bulunan ve şu anda de facto bağımsız olan devletlerin self-determinasyon hakkı tanınmadan geçerli sayılamaz.”*¹⁹³

Kosova'nın bağımsızlığının diğer bölgelerdeki ayrılıkçı unsurlara emsal teşkil edeceği iddiasını ortaya atan aslında Belgrad'ın kendisi olmuştur. Sırbistan bu şekilde, sorunlu bölgelere sahip olan ülkeleri korkutmayı ve Kosova'nın bağımsızlığını desteklemekten uzak durmalarını sağlamayı hedeflemiştir. İşin ilginç tarafı, Belgrad'ın geliştirdiği bu stratejiyi Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ocak 2006'dan beri açıkça sahiplenmeye başlamıştır. Putin'in, Belgrad'ın sözcülüğünü yapmaya başlaması Sırbistan'ı dahi şaşırtmıştır.¹⁹⁴

Moskova, Sırları sevdiğinden veya Arnavutları sevmediğinden değil, kendi stratejik çıkarlarını düşündüğü için Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmıştır. Aslında Moskova, Kosova konusunda Sırlara sahip çıkarken, kendi sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Rus politikacılar arasındaki yaygın bir inanca göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batılı ülkeler, kendi istekleri doğrultusunda çalışan bir uluslararası sistemi inşa etmeye başlamıştır. Bu yüzden Putin, *“Kosova konusunda Batı'nın dayatmalarına karşıyız”* açıklamalarında bulunmuş ve değişik vesilelerle sorunların çözümünde *“evrensel ilkelerin”* belirlenmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak, bütün sorunların kendine özgü nitelikleri bulunduğu ve evrensel ilkelerle hareket etmenin mümkün olamayacağını Putin de iyi bilmektedir. Putin'in *“evrensel ilkeler”* sözlerinin arkasında, uluslararası sistemde

¹⁹³ Türbedar & Çaycı & Kanpolat; a.g.m., s. 27.

¹⁹⁴ İlyas Kamalov, “Rusya ve Kosova Sorunu”, ASAM Yayınları, <http://www.asam.org.tr> (07.04.2007), s. 1.

sadece Batılı ülkelerin değil, Rusya'nın da düşüncelerine yer verilmesi arzusunun yattığı söylenebilir.¹⁹⁵ Gerçekten de, Putin'in temel dış politika hedeflerinden birinin, uluslararası sistemde bir güç olarak Rusya'nın konumunu iyileştirmek olduğu söylenebilir. Bunun için de Putin, uluslararası hukuka dayalı ve BM'in koordinasyonu altında olan çok taraflı işbirliğini önemsemektedir. Ancak, yapıcı olmayan yaklaşımıyla, Kosova sorununun çözümünde BM yolunu tıkayan Moskova'nın kendisi olmuştur. Kosova konusunda yaşanan gelişmelerle, Rusya bir kez daha uluslararası sistemde “negatif güç” olduğunu göstermiştir.

Kosova sorunu uzun süredir Belgrad ile Priştine arasında bir sorun olmaktan çıkarak ABD ile Rusya arasındaki soruna dönüşmüştür. Rusya, Kosova konusu çerçevesinde bir süper güçmüş gibi ayak diretmeye başlayınca da, Kosova sorunu Batılı ülkeler ile Rusya arasında bir soruna dönüşmüştür. Moskova, Kosova'nın bağımsızlığını ilân etmesini engelleyemediyse de diğer bazı sorunlu bölgelerdeki liderleri, Kosova'nın kendileri açısından bir emsal olabileceği yönünde düşüncelerini sağlamıştır. Gerçekten de, Kosova'nın bağımsızlık ilânının, dünyanın diğer bazı bölgelerindeki ayrılıkçı unsurlar tarafından büyük dikkatle izlendiği anlaşılmaktadır. Gürcistan'daki sorunlu bölgelerden Abhazya ve Güney Osetya, Kosova'nın yolunu izleyeceklerini hemen açıklamış ve bağımsızlıklarının Rusya Federasyonu ile BM tarafından tanınmasını talep edeceklerini duyurmuştur. Romanya'daki Macar azınlığını temsil eden Macar Demokratik Birliği Partisi'nin milletvekili Antal Arpad, Kosova'yı emsal olarak göstererek, Macarlar'a Romanya içinde bir özerkliğin tanınması doğrultusunda AB ve ABD'den destek isteyeceklerini açıklamıştır. 20 Şubat tarihinde ise, Romanya'daki Macar azınlıktan yaklaşık 200 kişilik bir grup, siyasî özerklik talebinin ileri sürüldüğü küçük çaplı bir gösteri düzenlemiştir. İspanya'daki Bask bölgesi yetkililerinden de, Kosova'nın bağımsızlık ilânından bazı derslerin alınması gerektiği yönünde açıklamalar gelmiştir. Bu yönde gelen bütün açıklamalara rağmen, Kosova'nın bağımsızlığının dünyada domino etkisi yaratmasını beklemek gerçekçi olmaz. Kosova daha önce de bağımsızlığını ilân etmiş ancak bunu tanıyan olmamıştır. Benzer şekilde, bağımsızlık isteyen dünyanın çoğu bölgesi zaten bağımsızlığını ilân etmiş ancak tanıyan olmamıştır. Dolayısıyla, bağımsızlık ilânını tanımaya hazır olan ülkeler bulunmadığı sürece, dünya haritasının çok fazla

---

¹⁹⁵ Türbedar, a.g.m., s. 29.

değişmesini beklemek gerçekçi değildir. Yani, bağımsız olmayı talep eden bir millet, dünya ülkelerinden destek alabildiği ölçüde bağımsızlığını sağlayabilir.¹⁹⁶

Kosova'nın bağımsızlığı, dünyayı yeni bir parçalanma dalgasına götürmeyecekse de tartışılması gereken bazı noktaları beraberinde getirmiştir. Birincisi, Kosova'nın geçmişte sadece Sırbistan'ın özerk bölgesi değil, dağılan Yugoslavya'nın da özerk bölgesi statüsünde olduğu bir gerçektir. Bu durum ise Kosova'yı diğer sorunlu bölgelerden farklı kılmaktadır. Öte yandan, Kosova üzerinde sistemli bir rejim baskısının uygulandığı, Kosova için 1999'da NATO müdahalesinin gerçekleştiği ve bu açıdan da dünyada buna benzer örnek olmadığı doğrudur. Ancak yine de en azından uluslararası hukuktaki "ülkenin bütünlüğü" ilkesinin, Sırbistan'ın Kosova üzerindeki toprak bütünlüğünü garanti ettiği, bu bağlamda da mevcut uluslararası hukuk ilkelerine göre Kosova'nın kendi kaderini belirleme hakkının bulunmadığı açıktır.¹⁹⁷ Buradan hareketle Kosova'nın bağımsızlığının, yıllar boyu inşaa edilen uluslararası düzenin hukuk kurallarında büyük bir istisna teşkil ettiğini söylemek ve bu hususu tartışmak gerekecektir.

Kosova'nın bağımsızlığıyla ilgili tartışılması gereken ikinci husus, BM'in rolü üzerinedir. Kosova'nın bağımsızlığını, BM'in kuralları dışında işleyen bir süreç belirlemiştir. BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan 1999 yılında Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti bombalanmış, 2003 yılında Irak'a girilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'nın bağımsızlığına karşı olan kararlarına rağmen bağımsızlık ilanı engellenememiştir. Bu gelişmeler, BM sisteminin kan kaybını hızlandırabilir mi? Ayrıca, BM sisteminin işlevsiz olduğu düşüncesi yerleşirse, bazı küçük devletler ya da bölgeler, bundan sonra daima, birilerinin toprak bütünlüğüne zarar verebileceği şüphesiyle yaşamaya mahkûm edilecektir. Kosova'nın bağımsızlık yolu, bir silahlı mücadele neticesinde açılmıştır. Arnavutlar'ın silahlı direnişi ve NATO müdahalesi ardından oluşturulan fiilî bağımsızlık durumu, Batılı ülkeler tarafından onaylanarak, Kosova'nın bağımsızlığını resmen ilân etmesine müsaade edilmiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde, bu durumu örnek almak isteyen bazı ayrılıkçı unsurlar, silahlı mücadelenin kesin çözüm yolu olduğuna kanaat getirebilir.

---

¹⁹⁶ Kamalov, a.g.m., s. 1.

¹⁹⁷ Türbedar, a.g.m., s. 31.

211. Gürcistan'ın Ayrılıkçı Bölgeleri: G.Osetya ve Abhazya Sorunu

Kosova'nın bağımsızlığını ilân etmesinden Rusya Federasyonu'nun patlak veren Güney Osetya krizini bahane ederek Gürcistan'a askerî müdahalede bulunmasına kadar uzanan süreç, büyük güçler arasındaki reelpolitik temelli çekişmenin en ibret verici göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.¹⁹⁸ Hatırlanacak olursa, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası camia tarafından tanınması nedeniyle, mevcut sınırların dokunulmazlığı (*uti possidetis juris*) ve self-determinasyon hakkı arasında uluslararası sistemde büyük ve sarsıcı etkileri olacağı düşünülen bir çarpışma yaşanmıştır. Rusya Federasyonu, Kosova'nın bağımsızlığına karşı koyarak statükoyu savunurken, revizyonist ABD önderliğindeki Batılı grup, aralarındaki çatlaklara ve fikir ayrılıklarına rağmen Kosova'nın Sırbistan'dan kopmasını hararetle desteklemiştir. Şimdi, Rusya ve Gürcistan arasında yaşananlar gösteriyor ki tarafların rolleri değişmiştir. İronik bir biçimde ABD statükoyu yani Gürcistan egemenliğinde bir Güney Osetya fikrini savunurken, Rusya ise sınırların kutsallığı ilkesini hiçe sayan tarafta yer almaktadır.

Rusya Devlet Başkanı Dimitriy Medvedev, 26 Ağustos 2008'de Rus Parlamentosunun alt kanadı Duma tarafından kendisine sunulan “*Güney Osetya ve Abhazya'nın tanınması gerektiğine*” dair tavsiye kararını değerlendirerek, Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıdığına dair bir kararname yayımlamıştır. Medvedev, söz konusu kararı Rusya Millî Güvenlik Toplantısı'ndan sonra açıklamıştır. Canlı yayında yaptığı açıklamada Medvedev, Rusya'nın son ana kadar Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunduğunu, Moskova'nın Güney Osetya ve Abhazya sorunlarının barışçıl yollarla çözülmesi için çaba gösterdiğini ancak Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırması ve Osetleri yok etme çabası içerisinde olmasından dolayı, Rusya'nın da olaya müdahale etmek ve Kafkaslar'daki gelişmeleri gözden geçirmek zorunda kaldığını dile getirmiştir.

Aslında Rusya'nın bu karar öncesinde büyük bir ikilem içerisinde kaldığını söylemek mümkündür. Bünyesinde Çeçenistan ve Tataristan gibi sorunlu cumhuriyetler de dâhil olmak üzere 21 cumhuriyet bulunduran Rusya, bu sebeple Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını uzun süre tanımayarak daha çok bu iki bölgeyi Gürcistan ve Batı ile

¹⁹⁸ Cem C. Oğuz, “Gürcistan'a Rus Müdahalesinin Düşündürdükleri”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (11.08.2008), s. 1.

ilişkilerinde bir pazarlık aracı olarak kullanmıştır. Ancak Rus yetkililer özellikle Putin'in iktidarı döneminde izlenen merkezîyetçi politika sayesinde Rusya'nın parçalanma tehlikesinin ortadan kalktığına inanmış ve Güney Osetya ile Abhazya'nın Rusya içerisindeki cumhuriyetlere örnek teşkil edemeyeceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁹ Peki bu çelişki nasıl açıklanabilir? Daha da önemlisi, büyük güçlerin bu çelişkisi uluslararası politikanın seyrini ve özelde de Gürcistan-Güney Osetya ve Abhazya sorununun çözümünü nasıl etkileyebilir? Bu sorulara ancak devletlerin reelpolitikleri gözönüne alınarak cevap verilebilir. Kilit sözcük burada self-determinasyon değil reelpolitiklerdir. Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesindeki asıl neden Oset ve Abhaz halklarının self-determinasyon hakkı değil, 1991-2008 yılları arasında yaşanan olaylardır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, çoğu sınır aşan etnik grupları içinde barındıran birçok yeni bağımsız devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Soğuk Savaşın bitimi sonucu uluslararası alanda meydana gelen stratejik değişimin etkisiyle yeni bağımsız devletler ve bunların içinde barındırdıkları etnik sorunlar yeni uluslararası stratejik/jeopolitik mücadelenin yerel araçları haline gelmiştir. Stratejik açıdan önemi son derece artan Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan, Rusya Federasyonu ve Türkiye ile uluslararası sınırlara sahip olan Gürcistan, içinde barındırdığı Abhaz, Acar, Azeri, Oset ve Samtshe-Cavaheti Ermeni azınlıklarından kaynaklanan ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.²⁰⁰ Bu etnik bölgelerin hepsi sınır bölgelerinde bulunmaktadır ve sınır ötesi ülke halkları veya etnik gruplarıyla akrabalık bağları vardır. Kendisini Sovyetler Birliği'nin doğal mirasçısı sayan Rusya, Gürcistan'ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakın askerî işbirliğine girme, NATO'ya tam üye olma ve etnik sorunlarını Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) daha aktif katılımıyla çözme çabasını, bölgede Rusya'nın stratejik konumunun zayıflatılması davranışları olarak algılamıştır. Buna ek olarak, ABD, AB ve Türkiye'nin siyasi olarak Hazar enerji kaynakları konularında Azerbaycan'a olan ilgilerinin artması, Rusya'yı bölgede oldukça rahatsız etmiştir. Gürcistan da Azerbaycan'a yönelik bu Batı ilgisinin merkezinde yer almıştır. Gürcistan'ın Hazar merkezli Doğu-Batı eksenli petrol ve doğalgaz boru hatlarında (Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, Bakü-Supsa ve ileride olası başka

¹⁹⁹ İlyas Kamalov, "Medvedev Kafkaslar'da Yeni Kosovalar Yaratıyor", **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (27.08.2008), s. 1.

²⁰⁰ Güner Özkan, "Gürcistan'da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik", **USAK Yayınları**, <http://www.usakgundem.com> (10.09.2008), s. 1.

hatlar) geçiş ülkesi olması, Rusya'yı stratejik konumunun zayıflatıldığı gerekçesiyle hiç memnun etmemektedir.

Rusya, NATO'nun kendi nüfuz sahalarına doğru genişlemesi, Rusya'nın tarihî müttefiki Sırbistan'ın bombalanması, eski birlik cumhuriyetlerinde yaşanan ‘‘renkli devrimler’’ ile Irak'ın işgali gibi radikal değişimlere seyirci kalmıştı. Ancak, Kosova'nın bağımsızlığı ve ABD'nin ek Cumhuriyeti ile Polonya'da kurmayı planladığı füze savunma sistemleri bardaktaki suyu taşıran son damla oldu. Üstelik şartlar artık Rusya'dan yana görünmektedir. Hem kendi evlerinin iini ve (artan petrol ve doğalgaz fiyatlarının da etkisi ile) can çekişen ekonomilerini düzene sokmayı başarmışlardı, hem de Irak'ta herşeyi yüzüne gözüne bulaştıran ABD yıpranmıştı ve psikolojik üstünlüğü kaybediyordu.²⁰¹ Rusya, kendine saygı duyulmasını ve küresel bir g olarak kabul edilmeyi istiyordu. Bu sebeple, Rusya'nın askerî müdahalesinin asıl muhatabının Gürcüler değil; bizzat ABD'nin kendisi olduğunu söylebiliriz.

2110. Tarihi Gelişimi

19. yüzyılın başında Kafkasya'ya yerleşme politikası izleyen Rusya, 1801 -1812 yılları arasında Gürcü krallıklarını ve prensliklerini imparatorluk sınırlarına katmıştır. Rusya, Gürcistan bölgesindeki hakmiyetini devamlı hale getirmek için, bölgede hızla idarî reformlara başlamıştır. 1800-1830 yılları arasında Gürcü kralları ve prensleri birer birer idareden uzaklaştırılarak, yerlerine Rus st düzey askerlerden görevliler atanmıştır. İdarenin en st noktasından başlayan bu reformlar, daha sonra tüm devlet kurumlarına yayılmıştır. Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olması için, Rus guberniyalarında (vilayetlerinde) uygulanan idarî ve adlî kanunlar, Gürcistan'da yavaş yavaş uygulamaya sokulmuştur.²⁰² 1800-1850 arasında yaptığı idarî reformlarla Rusya, 19. yüzyılın ilk yarısının sonunda, Gürcistan devletini imparatorluğun sıradan bir eyaleti haline getirmiştir.

²⁰¹ Cem C. Oğuz, a.g.m., s. 1.

²⁰² Hayri apraz, ‘‘Gürcistan'da Rus İdaresinin Yerleşmesi’’, **Orta Asya ve Kafkasya Dergisi**, Cilt 1, Sayı:1(2006), s. 69.

1917 Devrimi'nden sonra, 26 Mayıs 1918'de Gürcistan bağımsızlığını ilân etmiştir. Almanya'nın korumasına giren ülkede Noe Jordania başkanlığında bir hükümet kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya ve müttefikleri yenilince İngilizler Gürcistan'ı işgal etmiştir. Gürcistan, savaş sonrasında Paris Barış Konferansı'na katılmış ve bugünden daha geniş sınırlarıyla 22 ülke ve Milletler Cemiyeti tarafından tanınmıştır. Ancak, Bolşevik Rusya'nın tehdidi altında kalmıştır. Buna karşın, Mayıs 1920'de Moskova yönetimince de tanınmıştır. Bu tanıma rağmen Gürcü asıllı Stalin ve Orconikidze'nin yönetimindeki Kızıl Ordu, Gürcistan'ı işgal etmiş ve Mart 1921'de ülkenin bağımsızlığına son vermiştir. Tiflis'te Bolşevik yönetimi kurulmuş ve Gürcistan, Transkafkasya Sovyet Federe Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. Bunun üzerine 1924'te geniş çaplı bir halk ayaklanması başlamışsa da Sovyet yönetimince kanlı biçimde bastırılmıştır. 1936 Anayasası uyarınca Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş ve Gürcistan, Sovyetler Birliği'nin 15 cumhuriyetinden biri olmuştur. Daha sonra Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile birlikte federal devlet kurulmuştur. Stalin döneminde ise Abhazya'nın statüsü kaldırılarak Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmış ve Sibirya'ya sürülen Abhazların yerine Gürcüler yerleştirilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin glasnost ve prestroyka hareketi ile birlikte dağılma sürecine girmesinin ardından, Gürcistan'da 1990 yılı başından itibaren güçlü bir bağımsızlık hareketi başlamıştır. Bu süreç içinde Gürcistan Yüksek Sovyetince, 1921 Gürcistan-SSCB Antlaşması ile 1922 Birlik Antlaşmasının geçersizliğini ilân eden kararlar alınmış ve 31 Mart 1991 tarihinde ülke genelinde referanduma gidilmiştir. 9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan Parlamentosu ülkenin bağımsızlığını ilân etmiştir. Gürcistan bağımsızlık süreciyle birlikte kendisini iç çatışmaların ortasında bulmuştur.

Gürcistan'da etnik anlaşmazlıkların ve çatışmaların geçmişi yüzyıllar öncesine, bölgeyi çevreleyen büyük güçlerin (İran, Osmanlı ve Rus İmparatorlukları) kendi aralarında giriştikleri güç mücadelelerinin olduğu dönemlere kadar gider. Aynı sorunlar Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla sona ermemiş, değişik şartlarda ve şekillerde varlıklarını hep sürdürmüştür.²⁰³ Gürcistan'daki etnik çatışmaların 1980'lerin sonlarında daha Sovyetler Birliği dağılmadan önce başlaması, bu anlamda tesadüfi olmamıştır. Etnik sorunların zaten

---

²⁰³ Suzanne Goldenberg, *Pride of Small Nations: The Caucasus and Post-Soviet Disorder*, Zed Books Ltd., Londra, 1994, s. 10-45.

varlığı bir yana, Gürcistan'da 1989'ların sonunda başlayıp 1990'ların başında şiddetlenerek devam eden etnik çatışmaların ortaya çıkmasında, bağımsızlığın hemen ardından halkın çok büyük kesiminin oylarıyla Devlet Başkanı seçilen Gamsakhurdia'nın ulusalcı politikalarının etkisi yadsınamaz. Gamsakhurdia, Rusya'yı geçmişte Gürcü topraklarını bilinçli olarak ülkedeki "etnik azınlık" diye tabir edilen gruplara satmakla, onları Gürcü demografik yapısını değiştirmeye teşvik etmekle ve böylece Gürcistan halkına karşı soykırım işlemekle suçlamıştır. Gamsakhurdia'nın etnik milliyetçilik politikası ülkedeki Gürcü olmayan etnik azınlıkların vatandaşlık haklarının tanınmaması şeklinde gelişmiştir. Bu çerçevede Gamsakhurdia, Abhaz, Ermenî, Oset ve Azerî etnik bölgelerinin yerel yöneticilerini gerçek Gürcü olarak tanımladığı Kartlı, Mingrel ve Svan alt etnik kimliğe sahip yöneticilerle değiştirmiştir. Ayrıca siyasî hareketinin temelini Sovyet sisteminin varlığının reddine dayayan Gamsakhurdia, klan ve silahlı grupları kullanarak Sovyet dönemi Gürcistan KGB, asker ve polis kurumlarını değiştirmeye çalışmıştır.²⁰⁴ Yine Gamsakhurdia, Gürcistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile ve özellikle de Rusya ile ekonomik ve siyasî alanda eşit temellere dayalı bir ilişki biçiminin gerekliliğini savunmuştur. Gamsakhurdia'nın içeriye ve dışarıya yönelik izlemiş olduğu siyaseti yanında, etnik bölgelere ilişkin taraflı politikası ve etnik çatışmaların ortaya çıkardığı kaos, yönetiminin Ocak 1992'de devrilmesine yol açmıştır.

Etnik çatışmaların sürdüğü 1990'ların başında Rusya'nın arabuluculuğu ya da müdahalesi sonrası Güney Osetya ve Abhazya ile Gürcistan yönetimi arasındaki silahlı çatışmalar durmuş, bunun sonucu olarak Rusya 1994'e kadar Gürcistan'a barış gücü ve askerî üsler adı altında askerlerini yerleştirmiştir. Barış gücü askerlerini silahlı çatışmanın yaşandığı G.Osetya ve Abhazya'ya yerleştiren Rusya, askerî üslerini de yine Abhazya'da Gudauta, Acarya'da Batum, Samtshe-Cavaheti'de Akhalkaki ve Tiflis yakınlarında Vaziani'de konuşlandırmıştır. G.Osetya ve Abhazya önce savaş sonucu, sonra da Rus Barış Gücü ve askerî üslerinin varlığıyla Gürcistan yönetimi dışında kalırken, Acarya ve Samtshe-Cavaheti bölgeleri çatışma olmadan buralarda bulunan Rus askerî üsleri nedeniyle büyük ölçüde Gürcistan'ın kontrolü dışında kalmıştır.

Gürcistan için G.Osetya, Abhazya, Acarya ve Samtshe-Cavaheti etnik bölgelerinin en önemli güvenlik sorunu olarak kabul edilmesinin sebebi hiç şüphesiz bu sorunların içeride

---

²⁰⁴ Güner Özkan, a.g.m., s. 2.

ve dışarıda ortaya çıkardığı sonuçlarıdır. Ülke içinde etnik çatışmalar 1992’de hükümetin devrilmesinde önemli rol oynarken, 250.000’in üzerinde Gürcü’nün yerlerinden edilmelerini de beraberinde getirmiştir.²⁰⁵ Etnik sorunların Gürcistan için oluşturduğu güvenlik tehdidinin farkında olan eski Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, bunların çözümü için iktidara geldiği 1992’den iktidardan düşürüldüğü 2003 sonlarına kadar yerel, bölgesel ve uluslararası alanda yoğun çabalar sarf etmiştir. Şevardnadze, etnik azınlıklara Gürcistan içerisinde kalmak kaydı ile dil, kültür ve bütün diğer haklarının korunduğu federal bir çözüm önermiştir. Bu amaca ulaşabilmek için de Gürcü basınında çıkan milliyetçi/ırkçı yazıları ve Gamsakhurdia’nın politikalarını reddetmiş, etnik kökenine bakmayarak bütün Gürcü vatandaşlarının eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuştur. Şevardnadze, etnik azınlıkların haklarının korunmasına ilişkin denetleme görevi için ise üyeleri etnik azınlık mensuplarından oluşan Meclis Komisyonu ve Devlet Komitesi kurdu muştur. Şevardnadze, iktidardan uzaklaştırıldığı 2003 sonuna kadar sadece Vaziani’deki Rus askerî üssünün kapatılmasını sağlamak dışında başka bir başarı elde edememiştir.

Şevardnadze, eski Sovyet nüfus alanındaki birçok yeni bağımsız ülkede olduğu gibi, geçmiş komünist yönetici eliti temsil etmiştir. Yine her ne kadar Şevardnadze etnik sorunların çözümüne ilişkin yoğun çaba harcamış olsa da sorunların çözümünün çıkmaza girmesinde son derece önemli rol oynayan Rus barış güçlerinin ve askerî üslerinin Gürcistan’a konuşlandırılmasına imza atan kişidir. Gürcistan’da Batı yanlısı Mikhail Saakaşvili liderliğindeki yeni yönetim, 2003 sonlarında Gül Devrimi denilen bir halk hareketiyle Şevardnadze’nin iç ve dış politikalarına karşı çıkıp onu devirerek iktidarı ele geçirmiş, ülkedeki derin siyasî ve ekonomik yolsuzlukları sona erdirmek yanında, yüksek sesle, etnik ayrılıkçı bölgelerle olan sorunları çözeceği ve Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü tekrar sağlayacağı iddiasında bulunmuştur.

Yeni yönetimin toprak bütünlüğünü sağlamak konusundaki ilk teşebbüsü Acarya otonom bölgesinde olmuştur. Gürcistan’da halk Kasım 2003’teki Meclis seçimlerine hile karıştırıldığı gerekçesiyle muhalefet liderliğinde Şevardnadze’ye karşı harekete geçerken, Acarya otonom bölgesinde oyların % 90 oranında Abaşidze’nin Gürcistan Demokratik

---

²⁰⁵ Suzanne Goldenberg, a.g.e., s. 82-83.

Uyanış Birliği Partisine (GDUBP) gittiği açıklanmıştır.²⁰⁶ Şevardnadze döneminde Abaşidze'nin kendi kişisel siyasî gücünü artırması ve Acarya'yı kendi feodal alanı gibi yönetmesine Tiflis yönetimi fazla ses çıkarmamıştır. Bunun nedeni ise Abaşidze'nin siyasî partisi olan GDUBP'nin Şevardnadze'ye olan siyasî desteğinde yatmıştır. Çünkü Abaşidze olmadan Şevardnadze'nin Gürcistan Vatandaşları Birliği (GVBP) Partisi'nin Mecliste çoğunluğu elinde tutabilmesi mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla Tiflis'te Saakaşvili liderliğinde Şevardnadze'ye karşı başlayan muhalefet hareketinden Abaşidze ve onun partisinin de etkilenmemesi mümkün değildi. Daha Kasım seçimlerinden bir ay önce Saakaşvili'nin Ulusal Hareket Partisi (UHP) yanlıları ile Abaşidze taraftarları ve yerel polis arasında Batum'da gerginlikler yaşanmış ancak bu büyük bir çatışmaya dönüşmemiştir.

Abaşidze ile geçici hükümetin başına geçen UHP lideri Saakaşvili arasındaki anlaşmazlık, Abaşidze'nin "*Gül Devrimi*"ni "*darbe*" ve yeni hükümeti de yasadışı olarak nitelenmesi ile derinleşmiştir. Tiflis yönetimi ile artan gerilim ortamında Batum Devlet Üniversitesi öğrenci ve öğretim üyelerinin başını çektiği binlerce kişinin 4-5 Mayıs'ta katıldığı Abaşidze karşıtı gösteriler Abaşidze'nin siyasî sonunu getirmiştir. Abaşidze karşıtı gösterilerin sayı ve güç bakımından artması, Acarya polisini ve orta düzey devlet görevlilerini de taraf değiştirip Tiflis yönetimini desteklemeye itmiştir. Kendisine karşı artan gösteriler ve Tiflis yönetiminin kesin tavrı Abaşidze'nin 6 Mayıs'ta istifasına yol açmış ve ailesiyle birlikte Moskova'ya gitmek üzere Acarya'yı terk etmiştir. Abaşidze'nin devrilmesinde Acarya halkından beklediği desteği bulamamasının etkili olduğu kabul edilse de sorunun çözümünde ve bölgenin tekrar Gürcistan'a bağlanmasında Rusya'nın tutumunun son derece belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Moskova ile çok sıkı ilişkilerinin olduğu bilinen Abaşidze, Rus üssünün Batum'da konuşlanmasının devamından yana olduğunu defalarca tekrarlamıştır. Aslında Abaşidze, Batum'daki Rus üssüne güvenerek Tiflis'e karşı direnişine devam etmiştir. Ancak beklentilerin aksine, Rusya Acarya ile Gürcistan yönetimi arasındaki sorunun Gürcistan'ın iç işleri olduğunu belirterek, Batum'daki askerî üssün soruna tarafsız kalacağı mesajını vermiştir. Rusya Dışişleri Bakanı ve Rus Güvenlik Konseyi Sekreteri Sergey İvanov'u 5 Mayıs'ta Batum'a göndererek sorunun kansız bir şekilde çözümüne arabuluculuk etmiş ve bunda da başarılı

²⁰⁶ Jonathan Aves, "Georgia: From Chaos to Stability?", **Royal Institute of International Affairs**, Vol. 23, (Winter 1996), s. 41-44.

olmuştur. Rusya'nın bu tutumu Gürcü yönetimini Rusya ile olan sorunlu ilişkilerde ilk defa oldukça tatmin etmiştir.²⁰⁷

2111. Güney Osetya Sorunu

Gürcistan yönetimi Acarya sorununun barışçıl bir şekilde çözümünü eski Sovyet topraklarında etnik ayrılıkçı bir sorunun ilk defa kansız bir şekilde çözüme kavuşturulması olarak nitelendirmiş ve diğer benzer çatışmalara örnek olacağı iddiasında bulunmuştur. Bununla kuşkusuz G.Osetya ve Abhazya sorunlarının da Acarya örneğinde olduğu gibi sonuçlanacağı mesajı verilmek istenmiş ve bu yönde de hemen harekete geçilmiştir. Ancak aşağıda görüleceği gibi G.Osetya halkının ve Rusya'nın tutumu Acarya örneğindeki benzer beklentileri doğrulamamıştır.

Kafkasya sıradağlarının güneyinde bulunan Güney Osetya, 3.990 km²'lik yüzölçümü olan, küçük ve dağlık bir coğrafyaya sahiptir. Nüfusu yaklaşık 70 bin olup, bunun yaklaşık olarak 50 bini Oset, 15 bini Gürcü, 5 bini ise çeşitli Sovyet halklarından insanlardır. Kuzey Osetya'da yaklaşık 500 bin Oset bulunmaktadır. Rusya Federasyonu, Kuzey Kafkasya ve Oset diasporası ile birlikte ise dünyadaki toplam Oset nüfusu 800 bini bulmaktadır. Günümüzde, Güney Osetya'da yaşayan Osetler'in yaklaşık yüzde 95'i Ortodoks Hıristiyan ve yüzde 5'i Müslümandır. 19. yy. başından beri Rusya'dan ayrıcalıklı bir muamele gören Oset nüfus, Kafkasya'da her zaman Rus politikasının belkemiğini oluşturmuştur.²⁰⁸

1922 yılında yani Gürcistan'ın Sovyetler Birliğinin bir parçası haline gelmesinin hemen ertesinde, Gürcistan sınırları içinde ve Gürcü ulusal kimliği için büyük önem arz eden *Shida Kartli* bölgesinde (Gürcüler ve Osetlerden) oluşturulan Güney Osetya Özerk Bölgesi, 1989'a kadar bu statüsünü korumuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde 10 Kasım 1989 tarihinde Gürcistan'a bağlı Güney Osetya Özerk Bölgesi'nin Halk Temsilciler Meclisi, bölgesel özerkliğin "özerk cumhuriyete" çevrilmesi talebiyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyetine başvurmuştur. Ancak, söz konusu başvuru 16 Kasım 1989 tarihinde yapılan toplantı ile reddedilmiştir.

²⁰⁷ Güner Özkan, a.g.m., s. 4.

²⁰⁸ Taşansu Türker, "Güney Osetya Krizi ve Rusya", **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (10.08.2008), s. 1.

Gürcistan'ın bağımsızlığını ilân etmesiyle birlikte, Gürcistan Parlamentosu 11 Aralık 1990 tarihindeki oturumunda Güney Osetya Özerk Bölgesini lağveden bir kanunu kabul etmiştir. 5-6 Ocak 1991 tarihinde Gürcistan'ın ilk Devlet Başkanı Gamsakhurdia yanlısı Gürcü birliklerinin Güney Osetya'nın başkenti Tskinali'ye girmesiyle çatışmalar başlamıştır. Güney Osetya Temsilciler Meclisi 4 Mayıs 1991 tarihinde toplanarak Gürcistan'dan ayrıldığını ilân etmiş ve Rusya Federasyonu sınırları içinde kalan Kuzey Osetya Federe Cumhuriyeti ile birleşmek istediğini açıklamıştır. Güney Osetya'da 19 Ocak 1992 tarihinde yapılan birleşme ve bağımsız devlet kurma konusundaki referandumda yüzde 99 oranında olumlu oy çıkmasıyla birlikte çatışmalar yeniden başlamıştır. Ancak 14 Temmuz 1992 tarihinde Rus, Gürcü, Kuzey ve Güney Osetlerden oluşan 4000 kişilik barış gücü birlikleri bölgeye girerek ateşkesi sağlamıştır. 5-6 Ocak 1991 tarihinde Gürcü birliklerinin ateşkesin denetlenmesi için taraflar arasında Rusya Federasyonu'nun da katılımıyla "Ortak Kontrol Komisyonu" kurulmuştur. Gürcistan'ın talebi üzerine Aralık 1992'de bölgeye bir AGİT misyonu da gönderilmiştir. 8 Nisan 2001 tarihinde Güney Osetya'da düzenlenen halk oylamasıyla yeni anayasa onaylanmış; Rusça, Osetçe'nin yanı sıra resmi dil olarak kabul edilmiştir.²⁰⁹

2004 yılında Acara Özerk bölgesindeki benzer sorunun Gürcistan'ın müdahalesiyle çözülmesinin ardından Abhazya ve Güney Osetya'da ülkesel bütünlüğü tesis etmeye yönelik Mihail Saakaşvili yönetiminin çabaları gerginliği tırmandırmaya başlamıştır. Güney Osetya'nın en önemli ticaret merkezi Ergneti'nin kapatılması gerginliği doruk noktasına taşımış ve Rusya da açıkça ilk kez Duma'dan geçirdiği bir kararla Güney Osetya'nın bir Gürcü saldırısına karşı korunacağını ilân etmiştir.²¹⁰

2006 yılında aynı anda yapılan seçimlerde Güney Osetya'nın fiilî lideri olarak Eduard Kokoity, Gürcistan'ın desteklediği aday olarak da Dmitri Sanakoyev göreve seçilmiştir. Sanakoyev'in durumu, Gürcistan'ın yeni insiyatifini gösteren ilk işaret olmuştur. Fakat 2007'den itibaren geniş bir özerklik plânı üzerine kurulan Tiflis'in insiyatifine Güney Osetya'nın fiilî hükümetinden destek gelmemiştir. Hatta tam aksine, Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın yakın gelecekteki Rusya-Belarus Birliğine katılması öngörülmüştür.

²⁰⁹ Hasan Kanbolat, "Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi", **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (11.08.2008), s. 1.

²¹⁰ Oktay F. Tanrısever, "Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askeri Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi", **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (12.08.2008), s. 1.

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilân etmesinin ardından ise Güney Osetya Parlamentosu, bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 tarihinde Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, BM ve AB'ye çağrıda bulunmuştur. Güney Osetya Parlamentosu kabul ettiği kararda Kosova'nın ikna edici bir örnek olduğunu belirterek, Kosova örneği ile “*egemen devletlerin toprak bütünlüğü*” argümanının önceliğini yitirdiğini savunmuştur.²¹¹

1-2 Ağustos tarihlerinde yaşanan küçük çaplı çatışmalar ve can kayıplarının ardından ateşkes ilan edilmiş; Saakaşvili yönetimi Rusya'nın da taraf olacağı müzakerelerin başlatılmasını kabul etmişken, 7 Ağustos gecesi hiç beklenmedik biçimde yoğun ve ani bir Gürcü saldırısı başlamıştır. Açıklanan rakamlara göre yaklaşık iki bin kişinin yaşamını yitirdiği saldırıda hedef alınan Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali harabeye dönmüş ve Gürcistan yönetimi “*anayasal düzeni tesis*” hareketinin Tshinvali'nin de kontrol altına alınarak başarıyla sonuçlandığını açıklamıştır. Bölgede bulunan Rus barış gücü askerleri de Gürcistan'ın saldırısına uğramış ve on iki Rus askeri hayatını kaybetmiştir. Neticede, Rusya'nın hemen duruma müdahalesi ile gelişmeler uluslararası bir kriz niteliği kazanmıştır.

Rusya'nın müdahalesi ile Gürcistan kuvvetleri Güney Osetya'dan çıkarılmış ayrıca Kodori Vadisinde de Gürcistan'a karşı ikinci bir cephe açılmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin temasları sonucunda tarafların ateşkes için 6 maddelik bir ilkeler deklarasyon üzerinde anlaşmaları ilân edilmiştir. Şiddete son verilmesi, tüm askerî operasyonların durması, karşılıklı olarak insanî yardımlara izin verilmesi, Gürcistan kuvvetlerinin çatışmalar öncesi mevzilerine dönmeleri, Rusya kuvvetlerinin önceki pozisyonlarına dönmesi ve Güney Osetya ile Abhazya'nın gelecekteki statüsü üzerine uluslararası görüşmelerin yapılmasını içeren anlaşmanın çatışmaları 13 Ağustos itibariyle sona erdirmesi beklenirken Rusya'nın Gürcistan'dan çekilmesi ancak eylül ayının başlarında mümkün olmuştur.²¹²

²¹¹ Kanbolat, a.g.m., s. 1.

²¹² Kamer Kasım, “Gürcistan'da Neler Oluyor?”, **USAK Yayınları**, <http://www.usakgundem.com>, (14.08.2008), s. 1.

Rusya'nın kısa süre öncesine kadar Gürcistan topraklarının içlerine ilerlemiş olmasının arkasında bir başka niyetin bulunduğunu görmek gerekir. Zira Kosova konusunda sınırların her iki tarafın rızası olmadan değiştirilemeyeceğini ileri sürerek, Kosova'nın bağımsızlığına kesin olarak karşı çıkan Rusya, bu operasyonla Gürcistan'ı her iki bölgenin bağımsızlığını tanımaya zorlamaktadır. Böylelikle kendi çıkarlarına güç yoluyla da olsa ulaşmaya çalışıp uluslararası arenada da tezlerinden geri adım atmamayı hedeflemektedir.²¹³ Gürcistan'ı herhangi bir yolla yanına alamayacağını gören Rusya, bu iki bölgeyi Gürcistan'dan koparmak suretiyle ülkeyi zayıflatma, iç siyasette bu hususun ciddi bir politika argümanı olmasını sağlama ve tamamen Batı'ya yönelmiş mevcut hükümeti iktidardan uzaklaştırılmasına zemin hazırlamak istemiştir.

2112. Abhazya Sorunu

Abhazya sorununun temelleri 19. yüzyılda (1864,1877-78) ve 20. yüzyılda (1931, 1992,1993) atılmıştır. 4. yüzyıldan itibaren hıristiyan olan Gürcistan, 1783'te Çarlık Rusyası'nın vassalı olmayı kabul etmesine ve 1801'de doğrudan Çarlık Rusyası'na bağlı eyalet olmasına karşın, Abhazya, Gürcistan'dan farklı bir politika benimsemiştir. Abhazya, etnik ve kültürel olarak aynı kökten gelen Kuzey Kafkasya halkları ile birlikte Çarlık Rusya'nın işgaline karşı direnmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin vassalı olan Abhazya nüfusunun yüzde 70'ini oluşturan Müslümanlar (Sunnî-Hanefî) 1864 ve 1878'de katliama ve Osmanlı topraklarına doğru zorunlu göçe tabi tutulmasıyla günümüze uzanan Abhaz sorununun ilk temelleri atılmıştır. 1931'de Abhazya'nın Stalin yönetimi tarafından Gürcistan'a bağlanması, sorunun ikinci ayağını oluşturmuştur. Abhazya'nın 23 Temmuz 1992'de fiilen Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte Abhazya sorununun üçüncü ayağı oluşmuştur. 14 Ağustos 1992'de Gürcü kuvvetlerinin Abhazya'nın başkenti Sohum'a girmesi ve buna Abhaz kuvvetlerinin cevap vermesiyle patlak veren Gürcistan-Abhazya ihtilafı topyekûn savaşa dönüşmüştür. Bu savaş sonucunda 27 Temmuz 1993'te taraflar arasında ateşkes anlaşması imzalanmış ve anlaşmanın uygulanmasını denetlemek üzere "BM Gürcistan Askerî Gözlemci Misyonu(UNOMIG)" kurulmuştur. Savaş, 30 Eylül 1993'te Gürcü kuvvetleri ve büyük ölçüde Gürcü nüfusunun Abhazya'yı terk etmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır. Daha sonra tarafların talebi üzerine yapılan Moskova

²¹³ Reha Yılmaz, "Kafkasya'da Büyük Oyunun Küçük Halkası: Güney Osetya", **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr>. (13.08.2008), s. 1.

Antlaşması uyarınca 1994 Haziranında ağırlıklı olarak Rus askerlerinden oluşan bir Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Barış Gücü Abhazya’da konuşlandırılmıştır. Söz konusu misyona Türkiye’de katkıda bulunmaktadır. Savaşta iki taraftan yaklaşık 7 bin kişi ölmüş, 200 bin Abhazyalı Gürcü mülteci konumuna düşmüştür. Bu savaş, Abhazya açısından büyük bir sosyal ve ekonomik yıkımı getirmekle kalmamış, Gürcistan ile yeniden bir araya gelme seçeneğini de geniş ölçüde tüketmiştir. Abhazya Parlamentosu ise 26 Kasım 1994’te yeni bir anayasa kabul ederek bağımsızlığını tekrar ilân etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, bağımsızlık ilânının tarafların soruna görüşmeler yoluyla çözüm bulma yükümlülüğüyle çeliştiğini belirtmiş ve bağımsızlık ilânını tanımayarak, Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü teyit etmiştir. Böylece savaşın neden olduğu yıkımın yanı sıra Abhazya sorunu da bir kördüğüm hâlini almıştır. Sorununun çözümü amacıyla Gürcistan ile Abhazya arasında Rusya Federasyonu’nun katkısıyla yürütülen müzakerelerde ve BM çerçevesinde ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve Rusya Federasyonu’ndan oluşan ‘BM Genel Sekreteri’nin Dostları Grubu’ kapsamında yürütülen görüşmelerde de somut sonuca ulaşılamamıştır.²¹⁴

17 Şubat 2008’de Kosova’nın bağımsızlığını ilân etmesinin ardından, 7 Mart’ta Abhazya parlamentosu da uluslararası topluma bağımsızlığın tanınması çağrısı yapmıştır. Abhazya parlamentosu ayrı bir açıklama ile de Rusya Federasyonu parlamentosunun alt kanadı Duma ile üst kanadı Federasyon Konseyi’nden de Abhazya’yı tanımalarını istemiştir. Saakaşvili, 28 Mart 2008’de Abhazya’ya ilişkin *Yeni Barış Plânını* açıklamıştır. Yeni barış planında Abhazya için geniş federalizm, sınırsız özerklik ve güvenliği sağlayacak uluslararası garantiler yer almıştır. Barış planında ayrıca, uluslararası toplumun söz konusu garantilerin temininde temel rolü üstlenmesi, Gürcü tarafının uluslararası garantiler çerçevesinde ilâve güvenlik garantileri sunması, Rusya Federasyonu’nun ihtilafın taraflarından biri olmaktan çıkarak uluslararası toplumun diğer üyeleriyle birlikte arabulucu hâline gelmesi hususlarına da değinilmiştir.²¹⁵ Abhazya yönetimi ise Gürcistan ile sadece ekonomik projeler çerçevesinde işbirliğini talep etmekte, siyasî ve idarî statü konularını ise müzakere etmek istememektedir. Ancak Mayıs 2004’te Aslan Abaşidze’nin devrilmesinden sonra, Türkiye’nin 1921 Kars Antlaşması ile Acaristan’ın özerkliğine

²¹⁴ Hasan Kanbolat, “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Dönüşebilir mi?”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 9, Sayı:98(Haziran 2008), s. 77.

²¹⁵ Kamil Ağacan, “Abhazya’nın Düşündürdükleri”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (10.12.2004), s. 1.

garantör olmasına rağmen Tiflis merkezî yönetiminin bölgenin özerkliğine müdahale ederek, özerk yönetimin yetkilerini kılması ve yönetimin belirlenmesinde değişikliğe gidilmesi Abhazya için olumsuz bir örnek teşkil etmiştir. Bu nedenle, Abhazya yönetimi tarafından yeni barış plânı da ciddiye alınmamıştır.

Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerinden göreceli olarak zayıf gördüğü Güney Osetya'ya anı müdahalesi Abhazya sorununu da nasıl çözmek istediğinin bir işareti olarak algılanabilir. Bunun farkında olan Abhazya, Rusya ile birlikte 10 Ağustos itibariyle savaşta ikinci cepheyi açarak Gürcistan'ın elinde tuttuğu Kodori bölgesine saldırarak burayı işgal etmiştir. Abhazya'da Ruslar kara, deniz ve hava güçlerinin sayısını artırarak bu ülkeyi Gürcistan'a yapılan askerî müdahalenin toplanma bölgesi olarak kullanmıştır.

Abhazya'nın talihi Güney Osetya çatışmasıyla dönmüştür. Çünkü fazla bir yıkama uğramadan uzun yıllardır talep ettiği bağımsızlığı Rusya tarafından tanınmıştır. Güney Osetya ile birlikte Rusya'nın güdümünde yürüttükleri bağımsızlık hareketi uluslararası hukuk bakımından çok sakıncalı bir noktada bulunmaktadır. Ayrıca Kosova'nın bu iki bölgeye emsal teşkil edeceğini düşünmek de pek doğru gözükmemektedir.

2113. Gürcistan Krizinin Kosova'dan Farkı

Rusya, 26 Ağustos 2008 günü Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıdı. Rusya, bu kararla ABD ve AB'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanıma kararlarına yanıt vermiş oldu. Bu bağlamda Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıma kararının Kosova'nın tanınmasına ne kadar benzediği ve ne kadar farklı olduğu şu şekilde özetlenebilir:²¹⁶

- Kosova'da azınlık haklarının kitlesel olarak, uzun süreli, yoğun ve sistematik ihlâli vardı. Oysa Güney Osetya ve Abhazya'da merkezî hükümet bu bölgelerde egemenliğini tam olarak işletememiştir. Gürcistan'ın Şinvali'ye dönük Ağustos saldırısı azınlık haklarının ihlâl edilmesi olarak değil, ayrılma talep eden asiler ile çatışma olarak değerlendirilebilir. Gürcistan'ın Şinvali

²¹⁶ USAK Stratejik Araştırmalar Kurumu, *Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı Tanıma Kararı*, USAK Bilgi Notları, <http://www.usakgundem.com>, 28 Ağustos 2008.

saldırısı Rusya tarafından bilinçli olarak abartılmaktadır. Savaş günlerinde binlerle ifade edilen Oset kayıplar savaştan sonra ‘yüzlerce’ şeklinde ifade edilmektedir. Gerçek rakamın 200’ün altında olma olasılığı yüksektir. Oset-Gürcü Savaşı’nı ‘soykırım’ kelimesi ile açıklamak olası değildir. Gürcistan’ın Güney Osetya veya Abhazya’da azınlık haklarını Kosova’da olduğu gibi ihlâl ettiğini görebilmek için Gürcistan’a bu bölgeleri (topraklarını) yönetme olanağının tekrar verilmesi gerekirdi.

- Kosova örneğindeki Belgrad Yönetimi özellikle 1990’lı yıllarda insanlığa karşı işlediği suçlar sabit olan bir yönetimdir. Uluslararası toplum ile uzlaşmaya yanaşmayan soykırımdan katliama ve etnik temizliğe kadar uzanan çok uzun bir suçlar listesi olan Belgrad Yönetimi ile Gürcistan yönetimini karşılaştırmak doğru olmaz. Gürcistan demokrasisinin ve uluslararası toplum ile ilişkilerinin bazı sorunları olmakla birlikte genel kabul Tiflis’deki yönetimlerin demokratik yollardan seçildiği ve uluslararası hukuka uyduğu şeklindedir. Rusların müdahalesine kadar devam eden Ağustos 2008 Gürcü-Oset çatışması ise tek başına insanlığa karşı suç, ya da soykırım olarak değerlendirilemez, bu şekilde Rus müdahalesini meşrulaştırabilmek zordur. Çünkü her çatışmayı soykırım sayacak olsaydık hemen her hafta bir soykırım yaşanıyor demek olurdu. Özetle; Gürcistan yönetimi Güney Osetya ve Abhazya’nın yönetimini devralamayacak şekilde, demokrasi ve hukuk dışı değildir.
- Kosova’da (ve Bosna’da) amaç gruplardan birini cezalandırmak olmamıştır. Hem Kosova’da, hem de Bosna-Hersek de tüm azınlıklar yaşadıkları yerleri ve haklarını muhafaza edebilmişlerdir. Örneğin; Sırp azınlık hâlâ Kosova’da yaşamaya devam etmektedir. Oysa Güney Osetya ve Abhazya’da Gürcülere karşı açık bir etnik temizlik uygulanmıştır. Her iki bölge de Gürcülerden ‘temizlenmiştir’. Örneğin; Abhazya’nın şu anki nüfusu 190.000 civarında iken bu bölgeden kaçan ve geri dönemseyne izin verilmeyen Gürcü sayısı 200-250.000 civarındadır.

- Kosova sorununda konu uluslararası toplumun ortak çabası ile olgunlaşmıştır. Kosova, Belgrad Yönetimi'nin uzlaşmaz ve şiddet yanlısı politikaları sonucunda uluslararası toplumun koruması altına girmiş ve devamında bağımsızlık kararı uzun bir bekleme ve hazırlık süreci sonunda gelmiştir. Oysa Güney Osetya ve Abhazya'da Rusya'nın tek yanlı müdahaleleri ve tanınması söz konusudur. Rusya bu sorunda hem savcı hem de hakîm rolünü aynı anda oynamaktadır.
- Bağımsızlık için nüfus ve toprak büyüklüğü bir ölçü olarak belirlenmemiş olsa da bağımsızlık talebindeki kitlenin büyüklüğü ve işgal ettiği coğrafya da gerçek dünyada etkili birer unsurdur. Kosova 2,1 milyon civarında bir nüfusa sahiptir. Buna karşın ayrıldığı Sırbistan'ın nüfusu 7,4 milyondur, yani Kosova'nın nüfusunun yaklaşık 3,5 misli. Güney Osetya'ya bakıldığında ise 70.000'in bir hayli altına inmiş bir nüfus görülür. Gürcistan'ın 4,6 milyonluk nüfusu ile kıyaslandığında Güney Osetya'nın nüfusunun Gürcistan nüfusunun % 2'sini dahi bulmadığı görülür. Üstelik Güney Osetya'dan 20.000'den fazla Gürcü kaçmak zorunda kalmıştır ve nüfusun tamamını Osetler oluşturmamaktadır. Benzeri bir durum Abhazya'da da bulunmaktadır. 200.000'i aşan Gürcünün ülkeden atılmasından sonra kalan nüfus tek bir etnik gruptan oluşmamaktadır. Eğer bölgelerin bağımsızlığında nüfus kriteri 70.000'in de altına iner ise tek parça kalabilecek herhangi bir devlet yok demektir ki bu ülkelerin başında da Rusya Federasyonu gelir.
- NATO güçleri 1999 yılında Kosova'da insanlığa karşı suçları durdurmak için harekete geçtiğinde Kosova'daki düzensiz silahlı kişileri teşvik ederek yağmalama ve katliamlara izin vermemiştir. Ayrıca NATO güçlerinin Sırbistan şehirlerinde sivil hedeflere saldırdığını, sivilleri kitlesel göçlere zorladığını söyleyebilmek de zordur. Oysa başta Gori olmak üzere Gürcistan'ın işgali esnasında yaşanan yağma ve diğer şiddet olaylarında Rus askerleri ve onların destek/izibn verdiği düzensiz Oset militanları başrolde görülmektedir.
- Kosova ve Gürcistan arasındaki bir diğer fark ise ayrılıkçı hareketlerin teşviği ve desteklenmesinde ortaya çıkmaktadır. Güney osetya ve Abhazya'da Rus

güçleri ile Abhaz ve Oset güçleri arasındaki fark net olarak anlaşılammaktadır. Ayrıca Rusya'nın daha başında beri bu güçleri askerî olarak desteklediğini gösterir çok sayıda delil vardır. Oysa Kosova örneğinde uluslararası toplumun Kosovalıları silahlandırdığı ve bağımsız olması için destek verdiği söylenemez. Aksine Kosovalıların bağımsızlık istekleri uzun süre engellenmiş ve uluslararası toplum Sırbistan'ın toprak bütünlüğü içinde çözüm yolları aramıştır. Sıcak çatışmaların yaşandığı 1999 yılından Şubat 2008'e kadar geçen yaklaşık 9 yıllık bekleme süresi dahi Kosova'nın bağımsızlığının en son çare olarak görüldüğünün göstergesidir. Oysa Güney Osetya ve Abhazya'da açıktan askerî destek ve bağımsızlığa bilinçli bir hazırlama söz konusudur.

- Savaşın başlangıcından bu yana Rusya'nın tavrı incelendiğinde asıl amacın Güney Osetya ve Abhazya halklarına güvenlik ve özgürlük getirmek mi yoksa Gürcistan'ı cezalandırarak Rusya'yı bölgede daha etkili kılmak mı olduğu konusunda ciddi şüpheler ortaya çıkmaktadır. Elbette Kosova'nın bağımsızlığını kazanma sürecinde de gizli gündemler ve gelişmelerden farklı yararlar umanlar olmuştur. Ancak Gürcistan'da farklı olarak pasif bir yarar ummadan çok bilinçli bir planın uygulanması ve Gürcistan'ın Osetler ve Abhazlarla doğrudan hiç bir ilgisi olmayan nedenler ile bölünmek istenmesi isteği gözlerden kaçmamaktadır.
- Rusya, Gürcistan ile daha önce imzalamış olduğu hukuki metinlere aykırı olarak bağımsızlığını tanıdığı bölgelerde kalıcı askerî üsler oluşturmakta ve askerî gücünü kalıcı olarak bölgede tutmaktadır. Oysa NATO Kosova'da kalıcı olmak için özel bir gayret sarfetmemiş, aksine biran önce misyonunu bitirmeye çalışmıştır.
- Rusya, Kosova'da BM'in Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü tanıyan kararının ihlâl edildiğini ve Sırbistan'a sorulmaksızın Kosova'nın tek taraflı bağımsız olduğunu iddia ediyor. Oysa ki BM söz konusu karardan daha sonra Martti Ahtisaari'yi Sırbistan ve Kosova arasındaki görüşmeler başarısız olunca bir çözüm bulmak için görevlendirmiştir. Kosova'nın bağımsızlık süreci tipik bir

bağımsızlık süreci olmamışsa da uluslararası toplumun kontrolü içinde gerçekleşmiştir. Oysa Güney Osetya ve Abhazy'a da tek taraflı uygulamalar söz konusudur.

- Kosova'yı şu ana kadar 45 kadar ülke tanımış durumda. Oysa şu aşamada Rusya, Güney Osetya ve Abhazy kararlarında en azından şimdilik yalnız kalmış durumda. Kosova'yı tanıyan ülkelerin sayısı kadar 'niteliği' de önemli. Tanıyan ülkeler sayılarının çok ötesinde dünya siyasetine ve ekonomisine büyük oranda yön verebilen ülkeler. Bu da gösteriyor ki Kosova'nın tanınmasının arkasında ciddi bir uluslararası toplum uyumu söz konusudur. Ayrıca Rusya'nın tanıma kararından sonra ABD ve AB de Kosova konusunda daha fazla ülkeyi ikna etmeye çalışacaktır.

Şekil:3

Kosova ve Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri

karşılanmıştır. BM illegal işgali kınayarak, Endonezya güçlerinin bölgeden derhal çekilmesini talep etmiştir. Endonezya'nın işgaline karşı ise kuvvetli bir direniş devam etmiştir. Buna rağmen Endonezya, Suharto 1998 Mayıs'ında görevini terk edinceye kadar pozisyonunu değiştirmemiştir. Suharto'dan görevi devralan Başkan Habibi 1998 Haziran'ında Doğu Timor'a özel bir otonomi vermeyi teklif etmiştir. Mayıs 1999'da Endonezya, Portekiz ve BM bir antlaşma imzalayarak, BM'e Doğu Timor halkının bir referandum vasıtasıyla bağımsızlık veya Endonezya'ya bağlanmak arasında bir seçim yapmasında yardımcı olması için yetki verilmiştir. 1999 Ağustos'unda BM'nin Doğu Timor misyonu (UNAMET) tarafından halk oylaması yapılmıştır. Oylamaya katılanların %78.5'i Endonezya yanlısı milislerin baskılarına rağmen özel otonomiye karşı oy kullanmıştır. Bu durumu uluslararası toplum, Doğu Timor halkının Endonezya'dan ayrılma isteğinin açık bir işareti olarak görmüştür.²¹⁸

Bu sonuçtan memnun kalmayan Endonezya yanlısı milisler Endonezya ordusunda yardımıyla büyük bir şiddet hareketi başlatmışlardır. şiddetin giderek artması sonucu barış ve güvenliği sağlamak için BM Eylül 1999'da Doğu Timor'a çok uluslu güç yerleştirme kararı almıştır. Bu karışıklıklar aynı zamanda Endonezya'nın bölgedeki sivil yöneticilerinin de Doğu Timor'dan ayrılmasına neden olmuştur. Ekim 1999'da Endonezya Meclisi yapılan halk oylamasının sonuçlarını resmen tanımış ve Doğu Timor'u Endonezya'nın bir eyaleti yapan yasayı iptal etmiştir. Endonezya ordusu son askerî birliğini de 1999 Ekim'inde geri çekmiştir. Aynı ay içerisinde BM, Doğu Timor'da hukuk hizmetleri de dahil tüm yasal ve icracı yetkilere sahip olan ve Doğu Timor'u bağımsızlığa geçiş sürecinde yönetecek olan BM Doğu Timor Geçişi Yönetimini (UNTAET) oluşturmuştur.

BM yönetimi altında Doğu Timor, *“hukukun üstünlüğü ve kuvvetlerin ayrılığı prensibine dayanan üniter demokratik devleti”* amaç edinen bir Anayasayı kabul etmiştir. Doğu Timor 20 Mayıs 2002'de bağımsız bir devlet olmuştur. BM bunun üzerine UNTAET'i sonlandırarak Doğu Timor'un uluslaşmasına yardım edecek olan BM Doğu Timor'a Yardım Misyonu'nu (UNMİSET) kurmuştur. Üç yıllık görevinin ardından UNMİSET küçültölmüş ve 19 Mayıs 2006'ya kadar bölgede barışı geliştirmek için görev yapacak olan BM'nin Doğu Timor Ofisi (UNOTIL) olarak ismi değiştirilmiştir.

---

²¹⁸ Fan, a.g.m., s. 180.

Uluslararası toplum 2006 yılının baharından itibaren Doğu Timor'a bir başarı olarak bakmıştır. Bu başarıların en büyükleri ise barışsever politikacılar, işleyen bir sivil toplum ve canlı bir ekonominin oluşturulması olacaktı. Fakat kısa zamanda bazı problemler ortaya çıkmıştır. Yeni yöneticiler halkın sorunlarına kayıtsız kalmışlardır. Halkın ekonomik refahını ilgilendiren konulardan çok, dış siyasî konulara ağırlık vermişler ve zaten zayıf olan özel sektörü desteklememekle beraber halka iş kapısı açacak istihdam projelerini uygulayamamışlardır. Bunlardan daha önemli olan ise ülkenin değişik etnik grupları arasındaki sorunları çözememeleri olmuştur. Ordu ve polisin içerisindeki ülkenin doğusu ve batısından gelenler arasında çıkan anlaşmazlıklar sonunda Ocak 2006'da çıkan isyanlar ordudaki batı kökenli Doğu Timor'luların atılmasıyla sonuçlanmıştır. Mayıs 2006'da ordudan atılan askerlerin başlattığı isyan ve süren çatışmalar yüzünden Hükümet Avustralya liderliğindeki bir askerî gücü ülkeye çağırmak zorunda kalmıştır. Bu olaylar 1999'dan beri yaşanan olayların en kötüsü olmuş ve başlıca nedeni dışsal self-determinasyonunu kazanan Doğu Timor'luların içsel self-determinasyon hakkını kullanamamalarından kaynaklanmıştır.

Doğu Timor sorununda Endonezya'nın toprak bütünlüğünün ihlâl edildiğini söylemek mümkün değildir. Kendisi de bir Hollanda sömürgesi olan Endonezya'nın Doğu Timor'la ortak bir geçmişi bulunmamaktadır. Ayrıca *uti possidetis juris* ilkesine göre özgürlüğüne kavuşan sömürgelerin sömürge zamanındaki sınırlarının değişmez olduğu kabul edilmektedir.²¹⁹ Dolayısıyla Doğu Timor Portekiz sömürgesi olarak farklı bir idarî yapı içerisinde bulunmuştur. Endonezya'nın Doğu Timor'a askerî müdahalede bulunması da uluslararası hukukun ihlâlidir. Doğu Timor halkı, hiçbir zaman bir referandum sonucu Endonezya ile birleşmek istediğini ilan etmemiştir. Aksine verilen özel otonomiye %75 gibi ezici farkla reddetmiştir.

---

²¹⁹ Simpson, a.g.m., s. 340.

Şekil:5
Doğu Timor

213. Filistin Sorunu

Filistin'in self-determinasyon hakkı uluslararası toplum tarafından dekolonizasyondan ziyade yabancı askerî işgal kapsamında değerlendirilmektedir. Bu konu birçok kimseye göre uluslararası toplumun karşılaştığı en zor, en karmaşık ve en kutsal içerikli sorundur. Kudüs'te bulunan kutsal yerlerin varlığı sorunu daha hassas hale getirmektedir. Temelde sorun Filistinliler'in self-determinasyon hakkı olduğu (ki bunu BM dahil uluslararası toplumun büyük çoğunluğu iddia etmektedir) veya bu hakkı Ürdün devletinin kurulmasıyla kullandıkları (İsrail'in iddia ettiği gibi) tezi arasında gelişmektedir.

Filistin sorununun kökleri İngilizler ve müttefiklerinin 1915-18 arası Araplara ve Yahudilere birbiriyle çelişen vaatler vermelerine kadar uzanır. İngilizler bir yandan Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e savaştan sonra Araplara bölgede kendi devletlerini kuracakları

sözünü verirken diğer yandan “*Balfour Deklerasyonu*” ile Filistin’de Yahudilere anavatan kuracağını ilân etmiştir. Araplar, Balfour Deklerasyonu’nu self-determinasyon haklarının ihlali ve Yahudî Devleti kurulmasının aracı olarak görmüştür. Bu algılama bölgede 1920, 1921, 1929, 1933 ve 1936’da geniş çaplı şiddet olaylarının çıkmasına neden olmuştur. Bu olayları araştırmak üzere İngiliz hükümeti tarafından görevlendirilen Komisyon Filistin’in bölünerek bir Arap birde Yahudî devleti kurulmasını, Kudüs ve Betlehem’inde tarafsız bölge olmasını teklif etmiştir. Yahudîler’in bazı itirazları olmasına rağmen Araplar plânı kesinlikle reddetmişlerdir. Bunun üzerine İngiltere konuyu BM’e taşımıştır. BM konuyu araştırmak üzere Filistin Özel Komisyonu’nu (UNSCOP) görevlendirmiştir. Komisyon üyelerinin çoğunluğu İngiliz Komisyonu gibi düşünmüşlerdir. Azınlıkta kalanlar ise bir çeşit federasyon önermişlerdir. Sonunda Filistinliler’in ve komşu Arap devletlerinin itirazına rağmen BM 181(II) sayılı kararını 29 Ekim 1947’de alarak Filistin’i Arap ve Yahudî devleti olarak ikiye bölmüş ve Kudüs’ü uluslararası bölge ilân etmiştir.²²⁰

İngilizlerin bölgeden çekilmesinden hemen sonra David Ben Gourion liderliğindeki Yahudîler 15 Mayıs 1948’de İsrail devletini kurmuşlardır. Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün’ün hemen saldırıya geçmiş olmalarına rağmen, Yahudîler savaştan zaferle çıkmış ve topraklarını arttırmışlardır. 1967’deki savaşla sınırlar yeniden çizilmiştir. 17 Eylül 1978’de Camp David antlaşmasıyla Batı Şeria ve Gazze’deki Filistin halkına temsilciler seçerek nihaî statüleri hakkında doğrudan görüşmeler yapma hakkı verilmiştir. 15 Ekim 1988’de 21 yıllık İsrail işgalinin ardından Filistin Ulusal Konseyi Bağımsızlık Bildirgesini yayınlarak Filistin Devleti’nin kurulduğunu ilân etmiştir.²²¹ Bugün gelinen noktada Filistin Devleti barış görüşmelerini halkını temsilen sürdürse de topraklarının büyük çoğunluğu halen işgal altında ve bölünmüş bulunmaktadır.

Yahudîlerin self-determinasyon talebi, BM’nin 1947’de aldığı 181 sayılı kararlar gerçekleşmiş ve İsrail’in BM’ye üye ülkeler arasına kabul edilmesiyle de tasdiklenmiştir. Bu hakkın uygulaması ise İsrail’in 1949’deki ateşkes hattı ile başarılmıştır. Bu sebeplerden dolayı Yahudî halkının self-determinasyon hakkı tamamen gerçekleştirilmiştir ve 1949

²²⁰ Frances Raday, “Self-Determination and Minority Rights”, *Fordham International Law Journal*, Vol. 26, (March 2003), s. 466.

²²¹ Cassese, a.g.e., s. 231.

ateşkes hattında büyük oranda dünya devletleri tarafından İsrail'in ulusal sınırı olarak kabul edilmiştir.²²²

Filistinliler'in self-determinasyon hakkı "Altı Gün" savaşlarından önce tanınmamıştır. Savaştan hemen sonra kabul edilen 242 sayılı kararda bu konuya değinmemiştir. Yom Kippur savaşından sonra kabul edilen Güvenlik Kurulu'nun 338 sayılı kararında da self-determinasyon hakkına işaret edilmemiştir. Bu kararlar sadece Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Filistinliler'in tek meşru temsilcisi olarak tanınmıştır. Diğer taraftan self-determinasyon hakkı 1969'dan sonra çıkarılan bazı Genel Kurul kararlarında tanınmıştır. Bunlar 10 Aralık 1969'da çıkarılan 2535 ve 8 Aralık 1970'de çıkarılan 2672 sayılı kararlardır. Genel Kurul 1974 yılında çıkardığı 3236 sayılı kararlar Filistinliler'in "*dış müdahale olmaksızın self-determinasyon hakkını*" ve "*ulusal bağımsızlığı ile egemenliğini*" kabul etmiştir. 13 Eylül 1993'te İsrail ve FKÖ arasında imzalanan "*Prensipier Deklarasyonu'nda*" (Declaration of Principles on İnterim Self-Government Arrangements) taraflar Filistin'in self-determinasyon hakkına değinmeyen 242 ve 338 sayılı kararlara uygun hareket etmeyi taahhüt etmişler; yine taraflar Filistin'in self-determinasyon hakkını tanıyan 3236 sayılı karardan hiç söz etmemişlerdir.

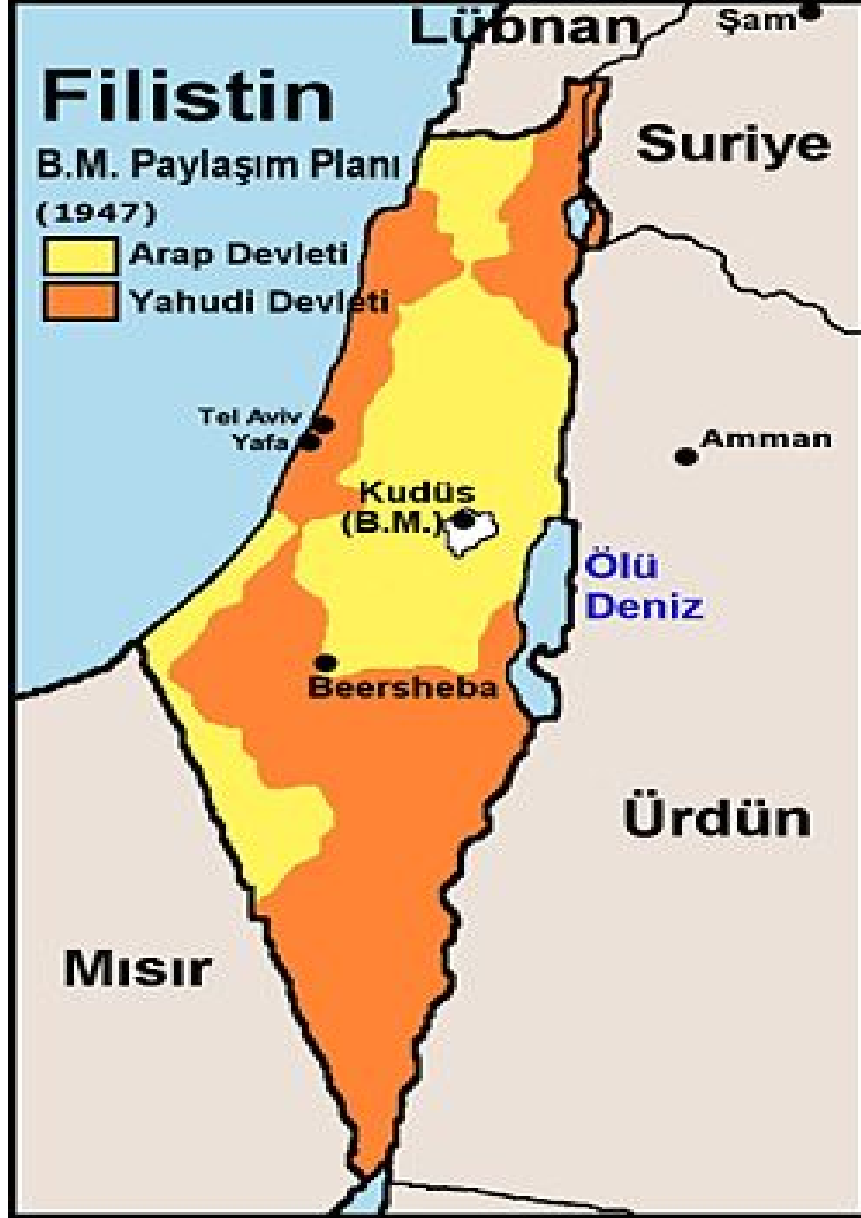
Mart 2002'de, Güvenlik Konseyi 1397 sayılı kararında ilk defa Filistin'in self-determinasyon hakkını konu edilmiştir ve "*İsrail ve Filistin Devletlerinin yanyana, barış ve karşılıklı tanınmış sınırlar içerisinde yaşadığı bir bölge vizyonunu*" ilân etmiştir. Güvenlik Konseyi kararları bağlayıcı olmakla beraber 1397 sayılı kararın taşıdığı muallak ifadeler ve sadece bir vizyon olarak ortaya konması etkisini zayıflatmaktadır.

Kabul edilen tüm BM kararları ve karşılıklı bildirimler bize şu sonuçları vermektedir. 1) İsrail hariç tüm devletler ve uluslararası örgütler Filistin'in self-determinasyon hakkını kabul etmektedir. 2) Yabancı devlet işgali temelinde yürütülen mücadele göz önüne alındığında self-determinasyon hakkı, İsrail'in 1967'den sonra işgal ettiği topraklardaki Filistinliler için geçerlidir. 3) Genel kabul Filistin'in self-determinasyon hakkı ile İsrail'in güvenliği ve devlet egemenliği birlikte yürütülmelidir. 4) Bu iki hedefin ilgili tüm tarafların katılımıyla gerçekleşmesi geniş ölçüde kabul görmektedir. 5) Filistinlilerin self-determinasyon hakkını nasıl gerçekleştirecekleri (referandum, halk oylaması, serbest seçim

---

²²² Raday, a.g.m., s. 469.

gibi) netlik kazanmamıştır. 6) Bu hakkı kullanacakları kesin arazide belli değildir. Örneğin, Doğu Kudüs'ün durumu netlik kazanmamıştır. Kesin olan şey ise uluslararası toplumun tamamı ve BM, sorunun barışçı yoldan, ilgili tüm tarafların katılımıyla ve halkların özgür iradelerini ortaya koyarak halledilmesini istediğidir.²²³

Şekil:6
Filistin ve İsrail

²²³ Elizabeth Chadwick, *Self-Determination, Terrorism, and the International Humanitarian Law of Armed Conflicts*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1996, s. 55.

3. SONUÇ

Self-determinasyon ilkesi Fransız Devrimi'nin yarattığı milliyetçilik ve halk egemenliği fikirlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zaten ilk uygulamalarda Fransız Devrimi'nin hemen ardından kendini göstermiştir. Fakat bu uygulamalar esnasında self-determinasyon ilkesi genellikle Fransa'nın işgalini meşrulaştırmak için kullanılmış ve Fransa'nın aleyhine çıkan halk oylamaları geçersiz sayılmıştır. Buna rağmen Fransız Devrimi self-determinasyon kavramını bir ilke veya hak halinde olmasa da uluslararası toplumun gündemine sokmayı başarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde self-determinasyon ilkesi içerik veya pratik açısından gelişme göstermemiştir. Savaşın sonuna gelindiğinde ise neredeyse tüm dünyada bir self-determinasyon rüzgarı esmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni Savaşın müttefikler tarafından kazanılmasını sağlayan ABD Başkanı Wilson'un, kalıcı barışı self-determinasyon ilkesinin uygulanmasına bağlaması olmuştur. Diğer taraftan Rusya'da halkların kardeşliği ve eşitliği felsefesine dayanan komünist yönetimin kurucusu Lenin'in beyanatları, self-determinasyon ilkesinin olgunlaşmasına neden olmuştur. Tüm bu çaba ve beyanatlara rağmen savaşın galipleri self-determinasyon ilkesini bazı Avrupalı devletler hariç uygulamaktan kaçınmıştır. Çünkü batılı devletlere göre self-determinasyon ilkesi ancak düşman devletleri parçalamak için kullanılacak bir argümandır. Bu düşüncenin sonucu olarak galip devletler tarafından barışı korumak için kurulan Milletler Cemiyeti Misakı'nda self-determinasyon hakkında hiç bahsedilmemiştir. Aksine self-determinasyon ilkesi ile çatışan *toprak bütünlüğüne saygı ve iç işlerine karışmama* ilkesi ön plana çıkarılmıştır. Self-determinasyon talebinde bulunan halklar için azınlık koruma sistemi getirilmeye çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır. Çok geçmeden galip devletlerin halkları bölerek ve self-determinasyon hakkını hiçe sayarak oluşturmak istediği düzen yıkılmıştır.

İkinci Dünya Savaşını başlatmakla suçlanan Hitler'in, Avusturya'yı ilhak, Çekoslavakya'yı işgal nedenleri arasında sözkonusu ülkelerde yaşayan Alman azınlığın self-determinasyon hakkı da yer almaktadır. Aslında İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya

Savaşı galibi devletlerin savaştan sonra self-determinasyon hakkını hiçe sayarak mağlup devletlerin topraklarını işgal etmelerinden kaynaklanmıştır. Bu tutum mağlup devletlerde Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda(1919-1938) milliyetçi akımları güçlendirmiş ve faşist yönetimlerin iktidara gelmesine yol açmıştır. Hatalarını çok pahalıya ödeyen Batılı devletler, daha savaş bitmeden MC benzeri fakat dünya barışını daha etkin koruyacak bir uluslararası örgütün kurulmasına karar vermişlerdir. 1945 yılında San Francisco’da kurulan BM örgütünün anayasası olan BM Şartı’nda self-determinasyon ilkesine iki yerde vurgu yapılmıştır. Böylece self-determinasyon ilkesi ilk defa uluslararası bağlayıcılığı olan bir antlaşmada yer almıştır. Buna rağmen self-determinasyon ilkesi BM Şartı’nda mutlak bir kuruldan çok dikkate alınması gereken bir prensip olarak anılmıştır. Ayrıca kendisi ile çatışan *toprak bütünlüğüne saygı ve iç işlerine karışmama ilkesi* BM Şartı’nın özünü oluşturmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başta İngiltere olmak üzere güçten düşen sömürge imparatorlukları dağılmaya başlamıştır. Bunda olgunlaşmasını tamamlayan self-determinasyon ilkesinin sömürge halkları tarafından özümsemesinin yanısıra yeni bağımsızlığına kavuşan devletlerin ve SSCB’nin de büyük katkısı olmuştur. 1960 yılında peşpeşe çıkan BM Genel Kurul kararları 1514 ve 1541 ile sömürge halklarının self-determinasyon hakkı uluslararası toplum tarafından tanınmış ve sömürgeci devletlere yönetimleri altındaki halkları özgürlüklerine kavuşturmaları için çeşitli yükümlülükler getirilmiştir. Burada ilginç olan ilkeyi en çok savunan SSCB’nin aynı yıllarda Doğu Avrupa’daki halk hareketlerini acımasızca bastırmasıdır. Bu tür olaylar aklımıza devletlerin samimiyeti hakkında sorular getirmektedir.

BM’nin 1966 tarihli insan haklarına ilişkin İkiz Sözleşmeleri ile self-determinasyon hakkının içsel boyutu gündeme getirilmiş ve insan hakları ile olan ilişkisi açıklığa kavuşturulmuştur. 1970 tarihinde kabul edilen BM Genel Kurulu’nun 2625 sayılı kararı ise içsel self-determinasyon hakkına biraz daha önem kazandırmıştır. Bu kararda Batılı devletlerin görüşlerinin büyük ağırlığı olmuştur. Zira Batılı devletler 1970 yılına gelindiğinde sömürgelerini büyük oranda kaybetmişlerdi. Bize göre Batı dünyası 2625 sayılı kararla temsili hükümete vurgu yaparak, self-determinasyon ilkesini Doğu Bloku’na doğru genişletmek istemiştir. 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi ile de Batı dünyasının bu politikası meyvesini vermiştir. Self-determinasyon ilkesinin içsel boyutu ilk

defa bir uluslararası sözleşmede yer almıştır. Zaten bu tarihten sonra Doğu Bloku ülkelerinde milliyetçilik akımı yükselmeye başlamış ve 1991 yılında gerçekleşecek dağılmanın fikri temelleri oluşturulmuştur. Helsinki Nihai Senedi'nin diğer önemli yanı self-determinasyon hakkını sadece sömürgelere değil, tüm halklara vermesidir. 1975 yılında dünya üzerinde neredeyse hiç sömürge kalmaması, self-determinasyon hakkının artık egemen devletler için söz konusu olacağına açık bir göstergesi olmuştur.

Self-determinasyon ilkesi, uluslararası toplumun gündemine girdiği ilk yıllardan bu yana devletlerin toprak bütünlüğünü tehdit etmesine rağmen bu durum hiçbir uluslararası antlaşma tarafından onaylanmamıştır. BM'in yargı organı niteliğinde olan Uluslararası Adalet Divanı da hep bu yönde kararlar almış ve self-determinasyonla ilgili önüne gelen davalarda birkaç istisna hariç devletlerin toprak bütünlüğüne saygı ilkesi çerçevesinde görüşler bildirmiştir. Fakat 1991 yılında Soğuk Savaşın sona ermesi self-determinasyon ilkesine öyle bir ivme kazandırmıştır ki *uti possidetis juris*(toprak bütünlüğüne saygı) ilkesinin Doğu Bloku devletlerinden bazılarını bir arada tutmasının imkanı kalmamıştır. Özellikle çok uluslu bir yapıya sahip olan SSCB ve Yugoslavya hızlı bir çözülmeye girerek, self-determinasyon taleplerinin odağına oturmuştur. Daha önce sömürgeler dışında uygulama alanı bulamayan self-determinasyon hakkı, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılma süreçlerinde federasyon tipi egemen devletlerde uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçte self-determinasyon ilkesi ilk defa sömürge olmayan, yabancı işgali altında olmayan ve ırki baskıya maruz kalmayan halklar tarafından talep edilmiştir. Batı dünyası bu talepleri ilk başta hoş karşılamasa da artık dönüşü olmadığını anladığında ayrılmaların ancak anlaşma yoluyla olabileceğini savunmuştur. Yugoslavya örneğinde ise Avrupa ülkeleri tarafından görevlendirilen Badinter Komisyonu anlaşma olmaması halinde halk oylamasını şart koşmuştur. Söz konusu iki federasyonun dağılma sürecinde çok acı olaylar yaşanmış ve uluslararası toplum bu acılara çözüm olarak self-determinasyon ilkesinden faydalanmak istemiştir.

SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması süreci self-determinasyon ilkesi açısından dekolonizasyon sürecine benzer bir dönüm noktası olmuştur. Self-determinasyon ilkesinin egemen devletlere uygulanabilir olduğu görülmüştür. Bu ayrılmalarda sömürge devletlerinde olduğu gibi eski devletin iç sınırları yeni devletlerin ulusal sınırları olarak kabul edilmiştir. Bu sınırlar üzerinde *uti possidetis juris* ilkesinin geçerli olması gerektiği

uluslararası toplum tarafından kabul edilmiştir. Fakat gelişen olaylar uluslararası toplumu başka kararlar almaya itmiştir. Yaşanan Kosova sorunu bunlardan biridir. Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Kosova'nın adım adım bağımsızlığa gitmesi birçok yönden uluslararası hukuka aykırıdır. Buna rağmen ağır insan hakları ihlalleri ve içsel self-determinasyon hakkının bulunmaması Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması için yeterli sebep olarak görülmüştür. Uluslararası hukuka getirilen bu yeni yorum dünya üzerinde self-determinasyon talep eden birçok halkı harekete geçirmiştir. Asıl yaşanan tartışma Kosova'nın bu halklar için örnek teşkil ettiği veya etmediği üzerinedir. Bize göre Kosova emsal teşkil edemez çünkü tamamen kendine has şartlara sahiptir. Fakat bu olaydan bir sonuç çıkartmak mümkündür. Egemen bir devlet içerisinde belli bir bölgede yoğunlukla yaşayan azınlığın içsel self-determinasyon hakkı yok sayılıyor, yoğun insan hakları ihlaline maruz bırakılıyor ve bu sorunlarını çözmek için iç hukuk yollarını kullanmasına mani olunuyorsa; söz konusu halkın self-determinasyon talep etme hakkı Kosova'nın bağımsızlığı ile birlikte tanınmış bulunmaktadır.

Diğer taraftan Kosova'nın emsal gösterildiği Gürcistan krizinin birbirine benzer herhangi bir yönünün olmadığı açıktır. Her iki olay arasındaki tek ortak nokta Rusya ve ABD'nin bu konular üzerinden çıkar mücadelelerini sürdürmüş olmasıdır. Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkararak uti possidetis juris ilkesine vurgu yapan Rusya, Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarına destek çıkmış; hatta bunun için BM'i karşısına alabilmiştir. Buna karşın Kosova'nın özel bir durum olduğunu savunarak bağımsızlığını tanıyan ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü mutlak surette desteklemiştir. Her iki devletin bu olaylar karşısında izlediği politika her zamanki gibi reelpolitik olmuştur. Özellikle Rusya için burada önemli olan mazlum halkların self-determinasyon hakkı değil; Kosova'da kendine rağmen verilen kararın intikamını almaktır. Self-determinasyon ilkesinin samimi olmayan bu kullanımı aslında Rusya'nın kendisi içinde bir tehdittir. Kosova örneğine çok benzeyen Çeçenistan ve Rusya'dan ayrılmak için istekli olan Tataristan, Güney Osetya ve Abhazya'nın kullandığı argümanları rahatlıkla kullanabilir. Dekolonizasyon sürecinde yaptığı hatayı tekrarlamakta olan Rusya, toprak bütünlüğüne saygı kuralının giderek esneklediği dikkate alındığında ileride zor duruma düşebilir.

Öte yandan Doğu Timor, 21. yüzyılda BM'in varolan uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde çözebildiği tek self-determinasyon talebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Endonezya'nın toprak bütünlüğü iddiasına rağmen farklı bir sömürge yönetimi altında bulunması ve Hıristiyan olan halkın bağımsızlık talebi, 1975 yılından beri süren self-determinasyon mücadelesinin dışsal boyutunun başarıyla yerine getirilmesini sağlamıştır. Buna rağmen BM'in pek önemsemediği içsel self-determinasyon hakkı neredeyse bağımsızlığını kazanan tüm sömürge halklarında olduğu gibi görmezden gelinmiştir.

Filistin halkının self-determinasyon hakkı için aslında söylenecek fazla bir şey kalmamıştır. Günümüzde Irak halkı da benzer bir durumu yaşamaktadır. Yabancı devlet işgali altında bulunan Irak ve Filistin halklarının self-determinasyon hakkı gün gibi aşikar olsa da ne zaman bu hakkı kullanarak tam bağımsız olacakları henüz belli değildir. BM tarafından self-determinasyon hakkı tanınan Filistin halkının bu hakkı kullanamamasının tek nedeni Kosova'ya müdahale eden NATO benzeri zorlayıcı bir gücün İsrail'e karşı kullanılamamasıdır. Irak ise demokrasi getirme söylemi yani içsel self-determinasyon hakları olmadığı gerekçesiyle; iç işlerine karışmama evrensel ilkesi gözardı edilerek işgal edilen ender devletlerden birisidir. Uluslararası hukuktaki kuvvet kullanma yasağına rağmen ve BM müzadesi alınmadan gerçekleştirilen bu işgalin sorumlusu olan ABD, self-determinasyon ilkesini açıkça kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.

Self-determinasyon ilkesinin 21. yüzyılda gösterdiği beklenmedik gelişme etnik çatışmaları artıracak gibi gözükmektedir. Zira self-determinasyon hakkının Güney Osetya örneğinde olduğu gibi manipüle edilmesi devlet olma vasfı bulunmayan birçok etnik grubun bağımsızlık hayallerine kapılmasına neden olabilir. Zaten varolan etnik sorunları da alevlendireceğine ise hiç şüphe bulunmamaktadır. Yaşanacak bu tarz krizlere, etkisini gittikçe kaybetmekte olan BM'in dayanabilmesi olası görünmemektedir. BM ile birlikte kuvvet kullanma yasağı, toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine karışmama gibi evrensel ilkeler de zayıflamaktadır. Bu ilkeler günümüz devletlerinin temelini oluşturmaktan olduğundan ciddi tehdit altında oldukları söylenebilir. Bu tehditin üstesinden gelmenin tek yolu içsel self-determinasyon hakkının uygulanması ve buna rağmen ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlerin çıkar mücadelelerine girmeden bastırılmasıdır. Fakat eğer bir etnik grup eziliyorsa Kosova örneğinde olduğu gibi uluslararası toplum tarafından mutlaka koruma altına alınmalıdır. İnsan haklarına saygı kavramı içsel self-determinasyonun bir boyutu

olarak görülmeli ve tüm bireylere etnik kökenine bakılmadan sağlanmalıdır. Self-determinasyon hakkının her grup için uygulanabilir olmadığı iyi bilinmelidir, çünkü bölünmüş, küçük devletlerin ekonomik olarak yaşaması olası değildir. Etnik kimliklerini korumalarına müsaade edildikten sonra etnik grupların devlete aidiyet duymaları sağlanmalıdır. Self-determinasyon ilkesinin uzun geçmişine bakıldığında bu ilkeden yararlanmak isteyen halkların birçok kanlı vakaya tanık oldukları ve türlü eziyetler çektikleri görülmektedir. Self-determinasyon hakkını talep eden gruplar söz konusu talebin bir çözüm değil sorunun ortaya konulması olduğunu bilmeleri gerekir. Hakim Dillard'ın Batı Sahara sorunu ile ilgili Divan kararına karşı oy yazısında belirttiği gibi, *“self-determinasyon ilkesi, insanların ülkelerinin kaderini belirlemeleri içindir, yoksa ülkelerin insanların kaderini belirlemesi için değil.”*²²⁴

---

²²⁴ Uz, a.g.m., s. 81.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ARMAOĞLU, Fahir : 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt II, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992.
- ASLAN, Gündüz : Security and Human Rights in Europe: The CSCE Process, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1994.
- CASSESE, Antonio : Self-Determination of Peoples, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
- CHADWICK, Elizabeth : Self-Determination, Terrorism, and the International Humanitarian Law of Armed Conflicts, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1996.
- DE GEORGE, Richard T. : The Myth of the Right of Collective Self-Determination, Aberdeen University Press, Aberdeen, 1991.
- GARDAM, J. Gail : Non-Combatant Immunity as a Norm of International Humanitarian Law, Martinus Nijhoff Publishers, London, 1993.
- GOLDENBERG, Suzanne : Pride of Small Nations: The Caucasus and the Post-Soviet Disorder, Zed Books Ltd., London, 1994.

- HALPERIN, H. Martin,
SCHEFFER, J. David,
SMALL, L. Patricia : Self-Determination in the New World Order,
Carnegie Endowment Trust, Washington, 1992.
- HARRIS, D. John : Cases and Materials on International Law, Sweet
and Maxwell Press, London, 1998.
- HERACLIDES, Alexis : The Self-Determination of Minorities in
International Politics, Frank Cass, Londra, 1991.
- MALCOLM, Noel : Kosova: A Short History, The Macmillan Press
Limited, Londra, 1998.
- MICHLA, Pomerance : Self-Determination in Law and Practice, Martinus
Nijhoff Publishers, Hollanda, 1982.
- MUSGRAVE, D. Thomas : Self-Determination and National Minorities, Oxford
University Press, Oxford, 1997.
- PAZARCI, Hüseyin : Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, 2. Baskı,
Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.
- TAŞDEMİR, Fatma : Yeni Dünya Düzeninde Self-Determinasyon,
Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.
- TOLUNER, Sevin : Milletlerarası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, 7.Baskı,
Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1979.
- ŞAHİN, Mustafa : Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası, 2.
Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2000.

b. Makaleler

- AĞACAN, Kamil : “Abhazya’nın Düşündürdükleri”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (10.10.2008).
- AHRENS, Cherylyn B. : “Chechnya and the Right of Self-Determination”, **Colombia Journal of Transnational Law**, Vol. 42, (2004), pp. 575-615.
- AVES, Jonathan : “Georgia: From Chaos to Stability”, **Royal Institute of International Affairs**, Vol. 23, (Winter 1996), pp. 41-53.
- BORGEN, Christopher J. : “Kosova’s Declaration of Independence: Self-Determination, Secession and Recognition”, **The American Society of International Law Review**, Vol. 12, (February 2008), pp. 1-21.
- ÇAPRAZ, Hayri : “Gürcistan’da Rus İdaresinin Yerleşmesi”, **Orta Asya ve Kafkasya Dergisi**, Cilt 1, Sayı:1(2006), ss. 67-80.
- FAN, Hua : “The Missing Link Between Self-Determination and Democracy: The Case of East Timor”, **Northwestern University Journal of International Human Rigts**, Vol. 6, (Fall 2007), pp. 176-186.
- GRAHAM, Lorie M. : “Reperations, Self-Determination And The Seventh Generation”, **Harvard Human Rights Journal**, Vol. 21, (Winter 2008), pp. 47-103.

- GRANT, Thomas D. : “Between Diversity and Disorder”, **American University Journal of International Law and Policy**, Vol. 12, (1997), pp. 629-685.
- GRUDA, Zejnullah : “Uti Possidetis, The Ethnic Principle and Self-Determination”, **Chicago-Kent Law Review**, Vol. 80, (2005), pp. 353-393.
- JUNG, Youngjin : “In Pursuit of Reconstructing Iraq: Does Self-Determination Matter”, **Denver Journal of International Law and Policy**, Vol. 33, (Summer 2005), pp. 391-409.
- KAMALOV, İlyas : “Rusya ve Kosova Sorunu”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (07.04.2007).
- KAMALOV, İlyas : “Medvedev Kafkaslarda Yeni Kosovalar Yaratıyor”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (27.08.2008).
- KANBOLAT, Hasan : “Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (11.08.2008).
- KANBOLAT, Hasan : “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Dönüşebilir mi?”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 9, Sayı:98(Haziran 2008), ss. 74-79.
- KASIM, Kamer : “Gürcistan’da Neler Oluyor”, **USAK Yayınları**, <http://www.usakgundem.com>. (14.08.2008).

- KUÇI, Hajreddin : “The Legal and Political Grounds for, and the Influence of the Actual Situation on, the Demand of the Albanians of Kosova for Independence”, **Chicago-Kent Law Review**, Vol. 80, (2005), pp. 331-351.
- MILLER, Russell A. : “Collective Discursive Democracy as the Indigenous Right to Self-Determination”, **American-Indian Law Review**, Vol. 31, (2006-2007), pp. 341-373.
- MOORE, Margaret : “Sub-State Nationalism and International Law”, **Michigan Journal of International Law**, Vol. 25, (Summer 2004), pp. 1319-1340.
- MUJEZINOVIÇ, Mirzet : “ABD ve Rusya’nın Kosova ve Güney Osetya Politikaları”, **USAK Yayınları**, <http://www.usakgudem.com>. (25.08.2008).
- OĞUZ, Cem C. : “Gürcistan’a Rus Müdahalesinin Düşündürdükleri”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (11.08.2008).
- OKORONKWO, Pius L. : “Self-Determination and the Legality of Biafra’s Secession under International Law”, **Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review**, Vol. 25, (Winter 2002), pp. 63-115.
- ÖZKAN, Güner : “Gürcistan’da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılmış Bölgeler ve Güvenlik”, **USAK Yayınları**, <http://www.usakgudem.com>. (10.09.2008).

- RADAY, Frances : “Self-Determination and Minority Rights”, **Fordham International Law Journal**, Vol. 21, (March 2003), pp. 453-499.
- SIKANDER, Shah : “An In- Depth Analysis of the Evolution of Self-Determination under International Law and the Ensuing Impact on the Kashmiri Freedom Struggle, Past and The Present”, **Northern Kentucky Law Review**, Vol. 34, (2007), pp. 29-50.
- SIMPSON, Gerry J. : “Judging the East Timor Dispute: Self-Determination at the International Court of Justice”, **Hastings International and Comparative Law Review**, Vol. 17, (Winter 2004), pp. 323-347.
- ŞAFAK, Erdal : “Toprak Bütünlüğü ve Self-Determinasyon”, **Sabah Gazetesi**, 3 Eylül 2008, s. 5.
- TANRISEVER, Oktay F. : “Gürcistan’ın Güney Osetya’daki Askeri Operasyonu ve Rusya’nın Tepkisi”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (12.08.2008).
- TÜRBEDAR, Erhan,
ÇAYCI, Sadi,
KANBOLAT, Hasan : “Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Ayrılıkçılık: Kosova Emsal Teşkil Eder mi?”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 8, Sayı:97(Kasım 2007), ss. 23-39.
- TÜRBEDAR, Erhan : “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Muhtemel Etkileri”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 8, Sayı:95(Mart 2008), ss. 17-32.

- TÜRKER, Taşansu : “Güney Osetya Krizi ve Rusya”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (10.08.2008).
- UZ, Abdullah : ”Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 3, Sayı:9(2007), ss. 60-80.
- VOGEL, Howard J. : “Reframing Rights from the Ground up”, **Temple International and Comparative Law Journal**, Vol. 20, (Fall 2006), pp. 443-497.
- VOON, Tania : “Closing the Gap Between Legitimacy and the Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from East Timor and Kosova”, **UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs**, Vol. 7, (Spring/Summer 2002), pp. 31-95.
- WATERS, Timothy W. : “Contemplating Failure and Creating Alternatives in the Balkans: Bosnia’s People, Democracy and the Shape of Self-Determination”, **Yale Journal of International Law**, Vol. 29, (Summer 2004), pp. 423-473.
- YILMAZ, Reha : “Kafkasya’da Büyük Oyunun Küçük Halkası: Güney Osetya”, **ASAM Yayınları**, <http://www.asam.org.tr> (13.08.2008).

c. İnternet

“*The Descent Into Another Balkan War* ”

<http://www.economist.com/archieves>, **The Economist**, 13 Haziran 1998.

“*Rusya’nın Güney Osetya ve Abhazya’yı Tanıma Kararı*”

<http://www.usakgundem.com>, **USAK Bilgi Notları**, 28 Ağustos 2008.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Trabzon'un Merkez İlçe'sine bağlı Konaklar Köyü'nde dünyaya geldim. İlköğrenimimi Trabzon'da, lise eğitimimi İstanbul Kuleli Askerî Lisesinde tamamladım. Lisans Eğitimimi Ankara Kara Harp Okulu'nda tamamlamaya müteakip Piyade Teğmen olarak 2003 yılında göreve başladım. Eğirdir Komando Okulunda Komando Temel Kursunu ve ardından Piyade Subay Temel Kursu'nu bitirerek sırasıyla Amasya ve Mardin'deki birliklerde görev aldım. Lisansüstü eğitimime 2006 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümünde başladım. Özellikle tarih, uluslararası ilişkiler, askerî konular hakkındaki eserleri takip ediyorum. İyi seviyede İngilizce, temel düzeyde Rusça bilmekteyim. Halen Mardin/Kızıltepe'deki görevime devam etmekteyim.